

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

Алексића др Радомира (Београд), Вуковића др Јована (Сарајево), Коларића др Рудолфа (Љубљана), Копског Блажа (Скопље), Павловића др Милевоја (Нови Сад), Сиљвановића др Михаила (Београд), Томаковића др Васа (Скопље), Хрстић др Мајла (Загреб)

XXIV Књ.

БЕОГРАД
1959—1960

ИНФИНИТИВ ИЗА ПРЕДЛОГА *À* И *DE* КАО ДОПУНА ФИНИТНОМ ГЛАГОЛУ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

У В О Д

Инфинитив у француском језику, и поред многих студија које постоје о њему, представља још увек посебно занимљив предмет за проучавање. Два су главна разлога била да прићем једној од његових сложених употреба. Први је што објашњења у досадашњим студијама посвећеним том питању не задовољавају у много чему; други — који је последица првог — што у нормативним граматикама постоји у том погледу крупан недостатак.

Појава конструкције *препозиционалног инфинитива* (тј. инфинитива иза предлога), изгледа ми, представља у суштини резултат једне заједничке, и у исто време основне, тенденције глаголских облика уопште. Та синтаксичка веза *само извесног броја предлога* (у савременом француском: *à, de, après, par, pour, jusqu'à*) и инфинитива имала би, дакле, у основи ону општу особину заједничку свим глаголским облицима — особину да на посебан начин изрази *време*. Узимајући за главни задатак да из те перспективе проучим дате конструкције, било је неизбежно да ограничим свој предмет и да тренутно оставим по страни оне мање замршене делове препозиционалног инфинитива.

Предмет нашег проучавања биће, према томе, допунски препозиционални инфинитив иза предлога *de* и иза предлога *à*:

j'hésite à y aller;
je me contente de vous voir;
je vous prie de faire cela;
je suis obligé de partir;
je vous oblige à partir;
je vous oblige de partir.

Треба одмах напоменути да традиционално формулисање (мада је у наслову рада намерно задржано) није сасвим исправно. Дате конструкције могу служити као допуна не само финитном већ и инфинитном глаголском облику (инфинитиву, герундију и партиципу).

Није случајно што и најбоље граматике француског језика дају непотпуна и врло замршена објашњења у погледу употребе инфинитива иза предлога *de* и *à*. Тешкоћа је одавно залажена и у много махова истицана. Далеко би нас одвело навођење места где су, било поједини граматичари, било истраживачи, подвлачили ту тешкоћу. Биће довољно навести шта у том погледу каже наш познати романист П. Скок (*Pregled francuske gramatike*, II, стр. 78): „Prema današnjem francuskom jezičkom uzusu vrlo je često teško utvrditi značenje ovim predlozima kad stoje pred infinitivom. Isto je tako teško otkriti razloge zašto se upotrebljava jednom *de*, a drugi put *à*“. Може се рећи да је сасвим разумљиво што састављачи граматика нису ни могли пружити неко општије правило, јер се оно на основу досадашњих студија — ма колико многе од њих биле значајне — није могло ни извести.

Природа појединих глагола захтева да се прелази постављени оквир и да се размотре и случајеви наизменичности препозиционалног и *чистог инфинитива* (тј. инфинитива без предлога, односно 0-инф.). Јер, као што треба објаснити зашто се и кад употребљава иза извесних глагола инфинитив с предлогом *à*, а иза других с предлогом *de*, исто тако треба објаснити не само могућност њихове наизменичности иза прилично великог броја глагола него и могућност њихове алтернације с чистим инфинитивом:

à/de: je m'amuse à lire — je m'amuse de lire;
à/0: je prétends à le voir — je prétends le voir;
de/0: j'espère de le voir — j'espère le voir;
à/de/0: j'aime à voir — j'aime de voir — j'aime voir.

О тој страни питања је такође много расправљано, а нарочито о алтернацији *à/de* иза извесног броја глагола: *commencer*, *continuer*, итд. Али се ни ту није дошло до поузданог објашњења. У расправама, као и по граматикама, постоје углавном три различита гледишта:

1) Нема никакве разлике у значењу између двеју конструкција, па се обе могу равноправно и употребљавати.

2) Разлике има; — по једнима она је стилистичке, а по другима синтаксичке природе.

3) Обе конструкције нису подједнако употребљаване: један од предлога је уз извесне глаголе чешћи, а други ређи, и као такав на путу да изађе из употребе иза датог глагола.

Иако свако од ових гледишта садржи у себи део истине, ипак се ниједно од њих не може у потпуности прихватити. Најозбиљнији им је недостатак тај што нигде није одређено услед чега постоји, односно не постоји, разлика између *de*-инфинитива и *à*-инфинитива, било у случајевима алтернације било у случајевима њихове опште употребе, то јест тамо где алтернација није ни могућна (*je me prépare à sortir; je vous approuve de le faire*).

Такво стање потиче можда највише отуда што су многи истраживачи испитивали управо оне глаголе иза којих се већ одавно *de*-инфинитив и *à*-инфинитив не разликују ни по значењу ни по функцији (нпр. *commencer à faire* и *commencer de faire*). Сасвим је разумљиво што се онда, и поред најсуптилних и најапстрактнијих објашњења, није могло доћи до поузданијег тумачења у погледу употребе датих конструкција. Постоји, међутим, знатно већи број глагола иза којих се и у случајевима алтернације *à/de*-инфинитива може лакше открити разлика у значењу, те би било боље да се пође од њих. Али, најбоље ће бити ако се пође од оних глагола иза којих допунски *à*-инфинитив и *de*-инфинитив не могу бити у алтернацији.

Број студија и разних већих и мањих написа посвећених општој употреби ових двеју конструкција препозиционалног инфинитива упућује јасно на то да је питање и важно и сложено. Нема сумње да ће поред већ наговештених проблема искрснути и низ других. Они ће се нарочито моћи запазити кад се покаже шта је у том погледу досад урађено и у ком су правцу поједини истраживачи усмеравали своја испитивања, до каквих су закључака долазили и шта су пропуштали. Тако се, на пример, обично стиче утисак да је у питању само мањи број глагола иза којих стоје дате конструкције као допуна. Колики је стварно тај број и да ли се он, и до које мере, може и одредити — не стоји нигде.

Уочавајући многа одступања и неподударности у употреби предлога *de* и *à* чак и код истог писца, ма које епохе, а још више између разних писаца, истих или различитих епоха, пришао сам исцрпнијем проверавању њихове примене у појединим делима,

односно текстовима, старије и савремене епохе француског језика. Кад се има у виду да је овде крајњи задатак испитивање једног синтаксичког обрта у модерном француском, а још више кад се имају у виду значајна — али још недовољно распрострањена извесна савремена гледишта и правци у синтакси и науци о језику уопште — могло би се очекивати да ће се ово испитивање проћи сваког обзирања на ближу и даљу прошлост. Али, мада сам настојао да историјски развитак ових конструкција изнесем што краће, остао сам стално у уверењу да се оне без историјске перспективе не могу поуздано разматрати. Наравно, историјска је страна овде више служила као средство.

Најзад, за проучавање овог особито важног синтаксичког склопа било је потребно проучити: 1) природу инфинитива; 2) природу управног глагола; и 3) међусобни однос та два облика изражен једним од поменутих предлога, односно њиховим одсуством (*préposition zéro*). То су три главне стране основног задатка — задатка који има ову двојаку сврху:

1) *Теоријско-лингвистичку*: одређивање *ојшших* *тенденција* у примени датих конструкција и одређивање једне заједничке опште тенденције препозиционалног инфинитива у целини.

2) *Практично-грамашичку*: пружање грађе потребне за давање *основних* *правила* и грађе која би, у извесном смислу, надокнадила празнину која постоји у познавању примене ових синтаксичких обрта.

П Р В И Д Е О

Les moyens dont dispose la grammaire historique ne permettent jamais de décrire d'une manière vraiment continue la courbe suivie par l'évolution.

A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*.

О ИНФИНИТИВУ У ЛАТИНСКОМ И О ПРЕПОЗИЦИОНАЛНОМ ИНФИНИТИВУ

I

О инфинитиву у латинском језику постоји велики број студија. Већина њих има за предмет употребу тог облика у делима појединих писаца. Друге су општијег карактера и у њима је проучен латински инфинитив у краћем или дужем раздобљу¹. Али, ма колико да су разноврсни, сви ти радови имају заједничку особину да полазе од првобитне природе инфинитива у старијим епохама индоевропских језика, понављајући углавном оно што је пре једног века доста исцрпно показао Ф. Боп² — да је инфинитив облик глаголске именице у зависном падежу. То тумачење које је касније посебно обрадио Јоли³, а затим прихватио Делбрик⁴ и остали, има особити значај. Прво, оно је и данас опште заступано; друго, оно је допринело да се укорени схватање да је инфинитив све до данас остао претежно именичке природе.

¹ Неколико таквих дела поменуо је Пероша у Уводу своје студије (P. Perrochat, *Recherches sur la valeur et l'emploi de l'infinitif subordonné en latin*, p. X, Notes Bibliographiques, 3).

² Franz Bopp, *Vergleichende Grammatik* III, 2te Aufl., 1861, 249—331; в. нарочито 271—282.

³ Julius Jolly, *Die Geschichte des Infinitivs im Indogermanischen*, München, 1873.

⁴ В. Dehbrück, *Vergleichende Syntax der Indogermanischen Sprachen*, II, 440 и след.

Настанак инфинитива, односно „окамењавање“ глаголске именице у извесном падежу, води у прошлост која је вероватно стара колико и епоха индоевропске језичке заједнице у којој је настао бар мањи број инфинитива¹. Пој мишљењу многих научника процес такве транспозиције обављао се посебно у каснијој историји сваког језика — услед чега су природне и разлике у његовом образовању². Неки опет сматрају да у индоевропској језичкој заједници није још ни било инфинитива³.

Било је потребно бар оволико указати на учење о настанку инфинитива не зато да би се на размимоолажења између појединих гледишта о постанку тог облика гледало као на неки оштар спор у лингвистици⁴, већ да би се боље истакло оно што је многим истраживачима послужило да дођу до праве хипертрофије супстантивске природе инфинитива и да, захваљујући таквом схватању, објасне и препозиционални инфинитив као једну чисто супстантивску творевину.

Има још два разлога који су допринели да се инфинитив у латинском сматра као супстантив.

Први је: што се тај облик могао јавити у улози субјекта, објекта и предиката. И заиста, тачно је да у таквим реченичким улогама инфинитив *може* бити изразито именичког значења; али мислим да му се ни тада не сме приписати права супстантивска природа: *non cadit invidere in sapientem* (Cicero, Tusc, 3, 21).

¹ K. Brugmann, *Kurze Vergleichende Grammatik der Indogermanischen Sprachen*, II, 352: „Dieser Schritt geschah bei einigen nomina actionis schon in urldg. Zeit“. Исп. о истом и В. Delbrück, нав. дело, стр. 451.

² K. Brugmann, нав. дело, стр. 480: „Dagegen fällt die Erstarrung der Kasus von Nomina actionis zu Infinitiven der Hauptmasse nach in die Zeit der einzelsprachlichen Entwicklungen, woher die grossen Verschiedenheiten in der Bildung des Infinitivs zwischen den verschiedenen Sprachzweigen kommen“. Видети и В. Delbrück, нав. дело, стр. 451.

³ A. Meillet et J. Vendryes, *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, 2e éd., Paris, 1948, стр. 339: „L'indo-européen... ne paraît pas avoir possédé d'infinitif. La catégorie de l'infinitif s'est développée indépendamment dans chacune des langues“.

⁴ Чини ми се да би се овде сасвим оправдано могло имати на уму начелно гледиште које је проф. Марузо тако јасно изложио на једном месту у својој *Лингвистици*: „Il faut donc renoncer à l'idée qu'en faisant l'histoire d'une grande famille de langues, comme la famille Indo-européenne, nous trouverons dans l'ancêtre lointain, dans le vieil indo-européen, un type de langue primitive... L'indo-européen était un descendant, tout comme le français d'aujourd'hui: il ne représente qu'une étape dans l'évolution des langues“ (J. Marouzeau, *La linguistique ou science du langage*, 3e éd., Paris, 1950, стр. 100.

carere hoc significat (1, 88)¹. Шта му све недостаје за то, видеће се мало ниже кад буде реч о својствима која тај облик чине изразито глаголом. Узгред, треба подвући да и све врсте речи у латинском, као и у осталим језицима, могу добијати такве улоге у реченици, што никако не значи да су им то битне особине (Исп. у српском: „Шта више вреди његово *јесам* него моје *нисам*?“; „Он има *хоћу*, али нема *могу*“).

Други разлог због којег се инфинитив сматра супстантивом био би: што уз њега може стајати извесни детерминатив као и уз супстантив: *quibusdam totum hoc displicet philosophari* (C. Fin. 1, 1); *me hoc ipsum nihil agere delectat* (De or. 2, 24); *meum intellegere nulla pecunia vendo* (Petron. 52, 3)². Само такво грађење именица је врло ограђено и налази се код писаца који су били под јаким утицајем грчког језика. Иначе увек, кад се изоставе грецизми, инфинитив је у латинском битно глаголске природе³, било да је у улози субјекта, објекта или предиката. Његова се глаголска особина најјасније испољава у његовој најширој примени — то јест онда кад стоји као допуна неком глаголу: *volo, possum, scio, cogito, delibero, permitto, consentio, erubesco, timeo ... facere*. Таква се употреба временом све више распрострајала и обухватала све већи број глагола, који су на тај начин постајали „непотпуни“. Однос управног⁴ глагола и њему допунски употребљеног инфинитива није увек исти, те се његовом проучавању прилазило с различитих становишта. При томе су дати глаголи сврставани у већи број разних категорија, а најчешће према њиховој семантичкој сродности⁵.

Мерило према којем би се управни глаголи могли поделити у две веће групе, почивало би на односу временског збивања између радње управног глагола и радње изражене допунским инфинитивом. Остављајући синтаксичарима латинског језика да овакву поделу усвоје или одбаце, покушаћемо да их у том смислу и разграничимо. Сасвим је разумљиво да наш задатак овде

¹ R. Kühner, *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*. Satzlehre, I, 2e Aufl., стр. 664.

² Исто, стр. 666.

³ Perrochat, нав. дело, XIII — XV.

⁴ Термин управни глагол (*verbe introducteur, verbe réglissant*) узимам чешће него остале, али због његове честе употребе у току рада, прибегавам каткад и другим (нпр. термину *финитни глагол*).

⁵ Видети нпр. код Кинера (Kühner, нав. дело, стр. 669).

и не може бити да их дајемо исцрпно; пре свега, то би било и преопширно с обзиром на велики број самих глагола који су се могли допуњавати инфинитивом.

A. Verba agendi

1. хшеши — *volo, nolo, malo, praefero*;
 желеши — *cupio, concupisco, desidero, expeto, opto, ardeo*;
 шежиши — *intendo, contendo, tempto, festino, laboro*;
 шераши — *ago, cogo, subigo, impello*;
 зајоведаши — *iubeo, praecipio, mando, dico*;
 захшеваши — *postulo, expostulo*;
 молиши — *precor, supplico, imploro*;
 ојомињаши — *toneo, hortor, dehortor*;
 савешоваши — *suadeo, persuadeo, dissuadeo*;
 намениши — *decerno, destino*;
 присџаши — *consentio, concedo*.
2. *praestat, interest, refert, restat, oportet, necesse est*, итд.

B. Verba acti

1. дивиши се — *admiror, miror*;
 радоваши се — *gaudeo, delector, laetor*;
 очајаваше — *despero*;
 жалиши — *doleo*;
 срдиши се — *indignor, irrito*;
 презираши — *sperno, contemno, dedignor, aspernor*;
 сшидешу се — *pudeo, erubesco*;
 чудиши се — *miror, admiror*;
 ужасавашу се — *abominor*;
 гадиши се — *fastidio*;
 пашиши — *gemo*;
 замориши се — *defetiscor, fatisco*.
2. *pudet, piget, taedet, delectat, placet, displicet*.

Да између једне и друге групе глагола не постоји нека одсечна граница није потребно нарочито истицати. Додиривања, местимична преливања и подударана неизбежна су и при оваквој подели, а она потичу и због семантичког осцилирања појединих глагола. Али, овде није ни била намера да се повуче нека апсолутна граница тамо где је она сваком синтаксичару довољно позната као илузорна, већ да се укаже на две главне тенденције у датој синтаксичкој вези.

Према истом мерилу могли би се разграничити и придеви иза којих долази инфинитив као допуна (*peritus pugnare, avidus cognoscere*, итд.). Али, с обзиром да је у таквим случајевима вредност инфинитива иста као и после неког глагола¹, а и прегледности ради, они су изостављени у овом раду. Из истих разлога изостављене су и именице иза којих долази инфинитивска допуна (*audacia est, confidentia est, habere facultatem*, итд.)².

Инфинитив је могао стајати иза прилично великог броја глагола³. С друге стране, иза извесног броја њих, могла је место инфинитива стајати и подређена реченица. То је нарочито карактеристично за *verba dicendi* и *verba sentiendi*. На тај начин инфинитив се налазио у сталној утакмици с личним глаголским облицима. Ово је једна од значајних околности које су утицале на саму природу инфинитива. Он ће се услед тога налазити на путу да придобије више особина финитног глагола⁴, и да развије особито богату временску систему⁵. У сваком случају инфинитив се, верујем, ни у латинском није осећао као падежни облик именице. Он је, кад се изоставе грецизми, увек изразито глаголске природе. На то довољно упућују ове његове особине:

¹ Говорећи о вези *peritus pugnare* Риман (Riemann, нав. дело, стр. 502) каже: „L'infinifitif à dans ce cas la même valeur et le même emploi qu'après un verbe à mode personnel“.

² А. Draeger, *Historische Syntax der lateinischen Sprache*, II, стр. 380—403.

³ В. примере код Draeger-а, *Historische Syntax der lateinischen Sprache*, II, 292 и след. као и азбучни списак овег броја код Juret-а, *Système de la Syntaxe latine*, 2e éd., 458—459.

⁴ Perrochat, нав. дело, XV: „à partir du moment où il (тј. инфинитив) est conçu comme un verbe accompagné d'un sujet, il tend à prendre une valeur de plus en plus précise et à se rapprocher des formes personnelles du verbe“.

⁵ То јест: *scribere, scripsisse, scripturum esse; scribi, scriptum esse, scriptum fuisse, scriptum iri; scriptum habitisse*. — Видети О. Riemann, нав. дело, 267—274 и 476—478.

- 1) што може бити у активу или пасиву;
- 2) што има глаголску рекцију;
- 3) што му се атрибутивска одредба изражава адвербом;
- 4) што изражава глаголски вид;
- 5) што изражава време.

О последњој његовој особини, која је најчешће сасвим порицана¹, требало би говорити нешто више. Али како план рада захтева да се то учини касније (в. II део) засад је довољно напоменути да ће управо та особина овде служити као основица за испитивање употребе датих конструкција препозиционалног инфинитива у француском језику.

II

Инфинитив у латинском стоји врло ретко иза предлога. И тамо где се јавља он је дошао по узору на грчки. У таквим случајевима његова супстантивска природа може да нам изгледа јача неголи глаголска. То је такође, поред већ напоменутих разлога, могло навести многе да у романском препозиционалном инфинитиву виде чисто супстантивску творевину². Заиста, где не долази никаква одредба, пре би се рекло да је реч о правим супстантивима: *multum interest inter dare et accipere* (Sen. De benef. 5, 10, 2). А још се више та особина запажа у примерима где је грчко *tò* надокнађено показним или присвојним придевским заменицама *hoc, istud, illud, meum, tuum, nostrum*: Pl. Curc. 180 *totum amare hoc*; Cic. Fam. 15, 15, 2 *ut ipsum vinci contemneret*; 2, 9 *non dolere istud*; Petron. 52, 3 *meum intellegere nulla pecunia vendo*.

Међутим ни у тим правим грецизмима — било чистог, било препозиционалног инфинитива — глаголска вредност инфинитива није нимало избледела: Cic. De fin., 2, 13 *inter optime valere et gravissime aegrotare nihil interesse* — где атрибутивска одредба није адјектив већ адверб (*optime, gravissime*); Nigid. Fig. b. Gell. 11, 11, 1 *inter mendacium dicere et mentiri* — где објекат (*mendacium*)

¹ W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprache*, III, 23: „Der lateinische Infinitiv ist eine den Präsensstamm zu Grunde legende flexionslose Bildung, die die Handlung ohne Rücksicht auf Person und Zeit, also rein abstrakt ausdrückt“.

² F. Brunot, *Histoire de la langue française*, I, 4e éd., 246—247; W. Meyer-Lübke, нав. дело, 23—26, писац је ипак опрезнији у том погледу; K. Sneyders de Vogel, *Syntaxe historique du français*, 207 и след.; A. Sechehayе, *Éléments de Grammaire historique*, III стр. 62.

показује да *dicere* има глаголску а не супстантивску рекцију. Има још нешто због чега се мора мислити пре на глаголску страну таквих инфинитива, а то је да, иако ретко, постоје и инфинитиви перфекта у истој употреби: Ovid. *Heroid.* 7, 164 *quod crimen dicis praeter amasse*.

Оно што нарочито треба подвући јесте да ни у тим, по грчком узору ствараним конструкцијама, — иначе ретким¹ — не могу у случају препозиционалног инфинитива стајати сви предлози, него само *inter*, и ређе *praeter*, *ab*, *in*. Ова би констатација требало да буде од великог значаја за тумачење даљег развитка дате конструкције у свим романским језицима. Она нас пре свега наводи да се укаже на исправку једног мишљења, често понављаног, да је препозиционални инфинитив у романским језицима наследник онаквог препозиционалног инфинитива у латинском језику, о којем је досад била реч.

Романски препозиционални инфинитив не би, дакле, могао бити наставак ни проширење једне крајње књишке творевине, већ конструкције каква је никла у говорном народном латинском. Он је, истина, тешко прддирао у књижевни језик, и свега да нам се очувао један такав пример из епохе класичног латинског. То је онај познати пример код Лукреција: *ad sedare sitim fluvii fontesque vocabant* (*De rerum natura*, 5, 945). Иако усамљен, овај пример је веома драгоцен; мислим да у њему заиста треба видети весника конструкције која ће се касније, у романској епоси снажно проширити, без обзира [што ће код познатих латинских писаца наћи ретког одраза.

Од прворазредног значаја треба да буде чињеница да у тој новој етапи већ не стоје уз инфинитив предлози *inter*, *praeter*, *ab* него други: *pro*, *ad*, *de*, *sine*. У колико се и нађу они први, њих треба свакако сматрати онаквим какви су били и у ранијој употреби — чистим грецизмима и продужавањем књишке традиције. Ако сам овако строго одвојио два типа препозиционалног инфинитива, то још не значи да је између њих постојао потпуно непремостив јаз. Напротив, међусобног додиривања и утицаја морало је неминовно и даље бити.

¹ E. Wölfflin, *Der substantivierte Infinitiv*, in *Arch. für lat. Lex. und Gr.*, III, 90 — где је писац констатовао да је могућност супстантивирања инфинитива мала: *amare, credere, dolere, esse, intellegere, mori, nolle, posse, ridere, sapere, scire, velle, vivere*, и у њима види претече француског супстантивног инфинитива: *être, pouvoir, vouloir, savoir*, итд.

Примери препозиционалног инфинитива који су доле наведени узети су из поменуте Велфлинове студије. Они би се донекле могли и увећати на основу многобројних студија о језику појединих писаца касније и хришћанске епохе¹. Августин је, ако се држимо Велфлина, свега једанпут употребио предлог *in* испред инфинитива и то у значењу *ad: tendit in non esse*. Примери за *ad* и *de* овде ће нас посебно занимати: *ut ad non esse tendant; ad non esse pergil; quod attinet ad non videre; ad non latere pertinet; ad habere oculos et non videre pares sunt; ut perveniatur ad semper vivere; cum veneris ad bibere, accede*. Од примера које је Велфлин дао за остале предлоге навешћу све за *de: de facere et pati; de iacere; loquimur de vivere et vita; propositio est de inesse*. Треба напоменути да се овај број не би могао проширити на основу прегледаних студија о језику појединих хришћанских писаца. Број текстова које сам у ту сврху прочитао релативно је мали, те не би ниуколико значило да се у посебним и исцрпним истраживањима примери *de-* инфинитива не би могли увећати; али, то би био предмет једне посебне студије.

О томе који су случајеви препозиционалног инфинитива одраз народне, односно говорне и живе употребе, а који чисто књишки, или тачније речено вештачки, показује најбоље историјски ток и данашње стање романских језика — најпоузданији пут за познавање тенденција народног латинског² у којему су се свакако зачеле дате конструкције препозиционалног инфинитива.

Појава романског препозиционалног инфинитива у правом смислу приписује се ипак првобитној романској фази, изузев појединце, који за *de-*инфинитив држе да се појавио касније³, мада му ни они нису могли ближе одредити време постанка. Начин на који је настао препозиционални инфинитив показан је у свим историјским граматицама романских језика⁴. То јест: латинска уобичајена конструкција предлог + герунд утицала је да

¹ В. впр. Н. Rönsch, *Itala und Vulgata*, 430.

² А. Meillet, *Esquisse d'une histoire de la langue latine*, 239: „C'est... par la grammaire comparée des langues romanes que se définit le „latin vulgaire“; c'est seulement en observant les résultats auxquels ont abouti les tendances que l'on en peut constater à coup sûr l'existence“. Haseo и Perrochat, *Recherches sur la valeur et l'emploi de l'Infinitif en latin*, XXIV.

³ Е. Gamillscheg — Kjellman, *La construction de l'Infinitif... in Zeitschrift für franz. Sprache und Lit.*, XLII, 6—8, стр. 150—57.

⁴ Е. Bourciez, *Eléments de linguistique romane*, § 120.

се појави и конструкција предлог + инфинитив утолико пре што су два облика функционално била сродна и што је општа употреба овог другог све више расла. Дакле *ad cantandum* је послужило као аналошки узор за стварање обрта *ad cantare*.

Препозиционалном инфинитиву иза предлога *ad* поклањана је досад знатно већа пажња, и њему су, као што ће се касније видети, посвећене разне студије. Исто тако он се сматра старијим од *de*-инфинитива. За *de*-инфинитив треба, поред већ напоменутог, истаћи још и то да већина научника држи да је он ипак творевина „преисторијске“ епохе, то јест првобитне романске фазе¹ — мада се није досад нарочито инсистирало на ближе одређивању његове појаве.

Поред дела посвећених инфинитиву у француском, о којима ће даље бити исцрпније говора, указао бих овде на две—три студије.

Гамилшег је у краћој, малопре поменутој расправи поводом Кјелманове студије, покушао да покаже, на основу неколико примера у сардском², да се *de*-инфинитив морао најпре јавити иза супстантива (*cupiditas acqulrendi* > *cupiditas de acquirendo* > *cupiditas de acquirere*), а и касније од *ad*-инфинитива, пошто, како сматра Гамилшег, румунски није ни знао за конструкцију *de*-инфинитив³. Међутим и на основу она неколика примера код Велфлина могло би се допустити да је *de*-инфинитив у романским језицима могао исто тако настати најпре и иза глагола: пример *loquimur de vivere* није сасвим случајан. С друге стране, зар није током историјског развика *de*-инфинитив могао постати рећи и бити сасвим потиснут личним глаголским обликом⁴? У сваком случају Мајер-Липке даје неколико примера *de*-инфинитива и у румунском⁵.

Норбергова расправа⁶ представља ако не сасвим поуздан пут, а оно бар врло привлачну хипотезу о томе како је инфинитив какав је могао бити у говорном језику, вршио утицај на конструкцију герунда и како се тај утицај одразио у текстовима познатолатинског. Према Норбергу излази да су писци, чувајући

¹ W. Meyer-Lübke, нав. дело, 417 (§ 389).

² E. Gamillscheg, нав. место, 152.

³ E. Gamillscheg, нав. место, 153.

⁴ I. Bacinachi, *L'Infinitif et les moyens de son remplacement*, Bucarest, 1946.

⁵ Meyer-Lübke, нав. дело, 417, 502.

⁶ D. Norberg, *Syntaktische Forschungen auf dem Gebiete des Spätlateins und des frühen Mittelaltens. Der Präpositionale Infinitiv*. Uppsala, 1943.

се народског *ad*-инфинитива, ишли у другу крајност и изостављали тај предлог и испред герунда — обрта сасвим класичног¹. На основу тога писац је закључио да је *ad*-инфинитив тек у VII веку морао бити опште заступљен у говорном језику².

Ерингина запажања у погледу односа *ad* + герунд и *à* + инфинитив³, иако недовољно прегледна, садрже местимично врло корисних погледа. Из бојазни од опширности, не могу улазити у претресање ни тих, а ни оних страна које ми се чини да би требало друкче осветлити. Али, пошто ће углавном о истим питањима бити даље речи, поводом других опширних студија, морам рећи да сам посебно поменуо ову Ерингину расправу и због тога што је писац, иако узгредно, на једном месту истакао да предлог у таквом склопу може да обележи и време⁴.

Постанку и развиту препозиционалног инфинитива посветили су пажњу многи научници. Али, они су се претежно трудили да покажу *како* је настао тај синтаксички склоп, *како* се распростирао. Оно што би и у том погледу имало да се дода биће изложено у поглављу *Настанак de-инфинитива постериорности* (стр. 171). Али ни тада то неће представљати главну страну мог задатка, који се састоји у томе да се покажу *временске функције* препозиционалног инфинитива, и да се одговори *зашто* су дате конструкције настале и *зашто* су се тако снажно могле проширити. Директних одговора на та питања није досада ни било у правом смислу. Оно што је, више узгред, истицано у том погледу могло би се свести на овакво тумачење: препозиционални инфинитив је настао из тежње за што јаснијим изражавањем⁵.

¹ Исто, стр. 225: „Ich betrachte also die Konstruktion *habeo licentiam ambulandum* als einen Hyperurbanismus, der dadurch entstanden ist, dass man mit allzu grossem Eifer die Präposition *ad* in *habeo licentiam ad ambulare* zu melden suchte“. — Исп. и претходне стране, нарочито 223—224.

² Исто, стр. 210, 212.

³ S. Eringa, *L'infinifif français avec à et ses rapports avec le gérondif latin*, in *Mélanges Salverda de Grave*, 1933, 71—85.

⁴ S. Eringa, нав. дело, стр. 79: „Cette tendance à remplacer les cas obliques du gérondif par des formes prépositionnelles est analogue à celle qui consiste à placer près des substantifs une préposition pour marquer plus exactement le lieu, le temps (подвукао В. Д.), la cause, etc“.

⁵ D. Norberg, нав. дело, 213: „Der Einfluss der Gerundialkonstruktionen und das Streben nach Deutlichkeit sind also, wie ich glaube die Ursachen dafür, dass man in der Volkssprache zu dem reinen Infinitiv die Präposition *ad* hinzuzufügen begann“.

У суштини то је тачно, али се из тога још не види куда је усмерена таква тежња, односно у чему се управо састоји та јасноћа.

Друкчије стоји ствар кад су у питању радови и студије који се односе на неку од датих конструкција у француском језику. Њима, без обзира колико би стајали у складу или ишли у раскорак с гледиштем које сам стекао о датом питању, морам дати више места.

ПОВОДОМ ДОСАДАШЊИХ РАДОВА О ПРЕПОЗИЦИОНАЛНОМ ИНФИНИТИВУ У ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

А. РАДОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА СТАРОФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Сложеност конструкције препозиционалног инфинитива одавно је привлачила пажњу многих истраживача. Она их је приморавала у исто време да се ограниче било на једну краћу епоху, било чак на извештан број дела неког писца, или само на неколико глагола који захтевају употребу инфинитива с предлогом. Иако сви ти радови представљају корисне предлоге или корисне покушаје, иако многи од њих илуструју како је текло с употребом препозиционалног инфинитива, они имају као један општи и готово заједнички недостатак, на који сам већ указао поводом две три поменуте расправе, што не додирују узрок постанка те конструкције а ни одговор на питање *зашто* је баш тако морало бити у погледу саме примене датих конструкција? На тај начин су главне тенденције ових обрта, уместо да се покажу јаснијим — постале још замршеније. Затрпавано све више гомилом регистарских података о самој употреби препозиционалног инфинитива иза предлога *de*, *a*, *por*, односно њиховим изостављањем (тј. употребом *0*-инфинитива) у старофранцуском, питање је постало још замршеније кад су дошли слични радови који су имали за предмет примену истих конструкција у следећој етапи француског језика, тј. у средњем француском. На тај начин оно је у целини заиста давало утисак да се ван регистровања и не може ништа више ни постићи, то јест да се неке опште и основне законитости у њиховој примени не могу ни утврдити. То је можда и разлог да се не врше и даља испитивања у том истом смеру и на подручју једне шире епохе.

С обзиром да у класичном латинском тако рећи и нема препозиционалног инфинитива, с обзиром да га и позни латински

пружа у врло малом броју, било је природно што су се крајем прошлог века први исцрпнији радови о том питању односили на текстове старофранцуског, а то утолико пре што је наука о овом језику већ увелико била одмакла. Била су још два разлога за то: 1) број текстова најстаријег [периода старофранцуског није неограничен, па би се сами примери дали у целини пребројати и тако упоредити; 2) анализом најстаријих текстова, најпре би се сагледала права природа датих конструкција и стекли јаснији погледи о њима уопште. Било тако или не, конструкцијама препозиционалног инфинитива у старофранцуском посвећено је више радова.

На основу резултата до којих су дошли поједини истраживачи — а то ће се касније видети још боље — горњи би се разлози дали овако критиковати: прво — текстови ипак не пружају примере за сваки глагол који се *сшварно* могао допунити неком од конструкција инфинитива; друго — конструкција је, несумњиво, доста старија и од првих текстова старофранцуског, те се на прикупљеним примерима она неће ни ухватити у својој првобитној природи. Па и поред тога, тај пут проучавања био је оправданији него — каквих је случајева било касније — да се приступи објашњењу тих конструкција у савременом француском језику, занемарујући период од десет столећа, у којима су нам језичко стање и развитак добро познати.

Како треба прићи томе релативно великом броју студија различитог домаћаја, а и различите вредности? С обзиром да су све оне сличног и претежно регистарског карактера, биће их најбоље размотрити хронолошким редом и на тај начин истовремено показати и њихову развојну линију.

Раније је поменут један разлог због којег је потребно исцрпније се задржати на досадашњим студијама. Али поред њега има и других. Први: што је потребно имати један преглед оног што је досад урађено; други: што се и у најугледнијим историјским граматицама редовно указује на те студије и тако стиче утисак да оне садрже и потпуно објашњење¹; трећи: што нарочито поједина места изискују критичко посматрање — нарочито она која су могла послужити као основ каснијим, често погрешним

¹ F. Brunot, *Histoire de la langue française*, I, 247, белешка 1; W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, III, 539.

објашњењима, која се међутим и данас сматрају још као тачна. То значи да ће се у таквим случајевима расправљање односити истовремено и на нама савремена схватања. Тамо где су извесна објашњења, односно тврђења, већ очевидно застарела за данашње опште схватање, неће бити потребно ни заустављати се.

Први од таквих радова, Вулфов, иако носи наслов о употреби инфинитива у старофранцуском уопште¹, представља у ствари прилог за познавање допунског инфинитива с предлогом *à*, с предлогом *de*, а и без предлога. Текстови које је Вулф анализирао припадају најстаријем периоду старофранцуског — до половине XII века.

Није редак случај да се и данас заступа гледиште да су се романски језици у посткласичној, па чак и дуго у литерарној епоси, лишили многих предности које је имао латински и тако постали „примитивни“ и „сиромашнији“. Такво се гледиште раније још више заступало, и Вулф није усамљен кад каже да „латински, постајући романски, напушта сјајне положаје“ и да ће тек „уз нове напоре, и то непотпуно, повратити од изгубљене снаге“². То нас „осиромашавање“ овде занима само у односу на инфинитив. Према наведеном месту, а и према гледишту многих каснијих синтаксичара, и све до у наше време, инфинитив је на преласку латинског у романски изгубио од свог богатства, тј. од своје богате системе каква је била у латинском³.

Добија се утисак као да се одједанпут појавио један тако рећи *језички вакуум* и да су се романски језици нашли у невољи будући лишени многих изражајних средстава, односно многих облика. Међутим такав вакуум није ни могао постојати у живим говорима из којих су се даље развили поједини романски језици. Напротив, говорни је језик увек живео пуним животом, и никад није престајао да буде средство за споразумевање.

У новим условима, у времену нестајања друштвеног поретка класичне епохе, говорни латински језик ишао је својом развојном

¹ F. A. Wulff, *De l'emploi de l'infinitif dans les plus anciens textes français* (thèse). Lunds Univ. Arsskrift, XI, 1874.

² F. A. Wulff, *нав. дело*, стр. 19—20.

³ Слично тврди и Пероша (Perrochat, *нав. дело*, стр. 230): „En face de la richesse du latin classique en formes composées et simples de l'infinitif, nous ne trouvons plus qu'une forme simple“. Мјало ниже писац упухује на Мејеа (A. Meillet, *Esquisse*... р. 261, 257—265) у намери да подвуче „упрошћавање глаголског система у романској епоси“.

линијом, примајући наравно и даље разне утицаје и носећи собом и даље мене условљене историјским развитком. Али, да је при том увек полазио од већ дотле у њему створених средстава, показују одреда многе синтаксичке новине чији корен често налазимо одражен чак и у књижевним делима класичне епохе. И у измењеним друштвеним приликама, говорни језик је морао наставити да живи својим дотадашњим животом служећи се и развијајући их и даље, без икаквог прекида, свим ранијим средствима. Уколико, на пример, не сретамо у неком формално истом облику траг латинског инфинитива *футура*, да ли то још мора да значи да су га се романски језици стварно и лишили — и тако постајали оскуднији од латинског? Мислим да нису: њега су постепено потиснула друга средства од којих је једно — инфинитив с предлогом *ad*.

Вулф даље истиче да је инфинитив презента у пасиву нестао. Из било које историјске синтаксе француског језика видеће се да се и данас заступа то схватање. Такво тврђење је међутим обично покораване формалној страни. Јер, латински облици *amare* и *amari* представљају различите категорије глаголског стања — управо као и у савременом *aimer* и *être aimé*¹. Овде је важно истаћи да је латински инфинитив актива дао романски инфинитив актива, а да је латински инфинитив пасива био потиснут новом *перифразом*: инфинитив *esse* + *партицип перфекта*. Према томе, не може се рећи да се романски лишно једног средства, иако је тај облик формално нестао: **essere amatu*, *-a* > *être aimé*, *-ée* су још јачи и још изражајнији начин да се искаже исто стање пасива као у латинском.

Слично се може рећи и за инфинитив перфекта *-isse* који је потиснут опет новом перифразом: *habere* + партицип перфекта, односно *esse* + партицип перфекта. И то показује како су се, већ у латинском, постојеће тенденције све више снажиле. Оне су сасвим природно дошле до изражаја у стварању нове временске системе инфинитива у романском — односно до потискивања појединих облика из системе латинског инфинитива. Понекад, морфолошки сасвим друкчија конструкција, као што је то случај с препозиционалним инфинитивом, није уочавана као нов облик

¹ Да и не говоримо о другим могућностима где и сâм облик инф. презент-а актива може да има значење пасива: *ce vin est prêt à boire* (в. Kr. Nyrop, *Grammaire historique*, VI, стр. 217).

који је потиснуо старији. Тако је, претпостављам, врло рано *ad*-инфинитив вршио функцију која је умногом била слична латинском инфинитиву футура (*consentio facere : consentio facturum (esse) : consentio ad facere*). Исту је функцију, само једним делом и нешто касније, могао добити и *de*-инфинитив (*permitto facere : permitto facturum (esse) : permitto de facere*).

За своја излагања о историјском развоју инфинитива Вулф се угледао на Јолиеву студију¹. Он је особито привржен, да је тако назовем, *Теорији смене* глаголске и супстантивске природе инфинитива. Према том схватању, иначе и данас врло распрострањеном, инфинитив је у индоевропској заједници био супстантив, у латинском глагол, у старофранцуском — супстантив, а у модерном француском опет глагол².

Романски инфинитив, према таквом гледишту, припада фази у којој је инфинитив имао већ претежно супстантивску природу³. То потпуно повођење за супстантивском природом инфинитива навело је Вулфа да у препозиционалном инфинитиву види један падеж. При том је сам предлог, као у германским језицима, носилац „етимолошке падежне вредности“, тј. дативске⁴.

Међутим, то би се упоређење романског и германског инфинитива с предлогом могло допустити само уколико би се односило на романски *pro* и *ad*-инфинитив. Јер, у германским језицима долази у обзир један предлог, а у романским их има више, где свега два поменута могу имати „дативско“ значење. (Вулф и не покушава да објасни зашто се таква конструкција у романским језицима могла појавити иза осталих предлога: *de, sine, per*, итд.). То, истина, није ништа необично, јер се и у најновије време често подвлачи сличност романског и германског препозиционалног инфинитива. Стварност упућује, међутим, да се тај став исправи. Романски препозиционални инфинитив је израна добио такве могућности какве су остале непознате германском.

Полазећи од именичке природе инфинитива, Вулф је у допуни *0*-инфинитив видео очувану дативску вредност тог облика, а у препозиционалном извесно појачање да се она и даље очува тамо

¹ J. Jolly, *Die Geschichte des Infinitivs Im Indogermanischen*.

² Исп. код Вулфа стр. 52—53.

³ Исто, стр. 53: „nulle part la substantification de l'infinitif n'est devenue aussi complète que dans les langues romanes.“

⁴ Исто, стр. 21.

где је била почела да бледи. И то гледиште, које је истицано још пре њега¹, могло би да се прихвати да су романски језици остали једино на употреби предлога *ad* и *pro* (*per*).

Могућност употребе и још неколико других предлога даје довољно основа да се морају тражити друга објашњења. Али, чак и без тога, има се довољно разлога за сумњање у очуваност падешке вредности 0-инфинитива. Јер, мислим, да се ни у старо-француском инфинитив у тој употреби уопште није осећао као датив: *Deus nos vult salver* (Alexis, 11) где *salver* не показује више ништа од дативске вредности (тј. не подудара се са српско-хрватским обликом *спасању*). Такво се дативско осећање изгубило још пре литерарне латинске епохе, у којој се инфинитив осећао као глагол².

Али, ни Вулф не види исти случај истицања дативског значења у примени сваког препозиционалног инфинитива. На то га је нагонила стварна употреба те конструкције и на тај се начин и нехотично морао удаљити од начелно прихваћеног шематизма у погледу схватања опште природе и историје инфинитива. Само ни тада не даје никакво објашњење, већ просто констатује да је инфинитив „сам по себи“ тражио појачање помоћу предлога³. Сем тога, писац посебно сврстава остале глаголе у још две групе. У једну групу ставља оне после којих би дативска вредност допунског инфинитива била нешто слабија („l'énergie casuelle moins bien conservée“), као иза: *faire, laisser, commander, mander, gouverner*. У другу групу⁴ глаголе после којих инфинитив зависи више од предлога него од управног глагола („infinitif sous le régime d'une préposition“).

Примери су терали Вулфа да се сâм поколеба у својој изразито јакој привржености схватању да је инфинитив у ствари самосупстантив, чак и да се изричито од њега ограда⁵. Противреч-

¹ F. Bopp, *Vergleichende Grammatik* . . . , III, 2-го изд., 249—331.

² Perrochat, нав. дело, стр. XIII.

³ Исп. код Вулфа стр. 60.

⁴ Исто, стр. 60—64.

⁵ Исто, стр. 60: „Là, c'était l'infinitif qui, de soi, demandait le renforcement d'une préposition (à ou pour) conservatrice de l'énergie casuelle (dative). Cette fois au contraire, l'infinitif n'a plus d'initiative, pour ainsi dire, et c'est plutôt la préposition (à, de, en, par, pour) qui régit l'infinitif, à peu près comme s'il était un nom. Je ne dis aucunement, bien entendu, qu'il s'agisse encore ici d'infinitifs substantivés; cependant on se convaincra facilement aux exemples que bien souvent il est difficile de décider si tel infinitif doit être considéré comme une forme verbale ou comme une forme nominale“.

ности које избијају тако у Вулфовом тумачењу биће сасвим разумљиве кид се има у виду не само замршеност питања већ и жеља да усклади начелна и општа схватања о историјском развоју инфинитива с једне (која су и данас на снази), и сопствена запажања с друге стране.

Од посебног је значаја закључак који је Вулф дао у погледу сразмере у употреби допунског *à*-инфинитива и *de*-инфинитива у старофранцуском. Према њему је *de*-инфинитив врло редак¹.

Регистровање примера *à*-инфинитива и *de*-инфинитива у релативно малом броју текстова није могло пружити неке поуздане резултате. То се нарочито лако види кад се пажљивије упореде с примерима које су нашли други истраживачи проширујући број текстова^{1а}.

Золтман се у својој дисертацији² ограничио на *à*-инфинитиву у намери да размотри његова различита значења. Анализирао је 19 текстова, од којих осам истих које и Вулф. И Золтман види у инфинитиву именицу чија се флексија надокнађује предлогом и тако добија препозиционални инфинитив³. Ипак он нешто више подвлачи и глаголску страну тог облика⁴, а значење предлога сматра пунијим. Када побива Вулфово тумачење („одржавање падежне снаге“), он даје у ствари исто објашњење. Инфинитив иза предлога *à*, по његовом мишљењу, обележава правац, смер радње изражене управним глаголом.

¹ Исто, стр. 67 „les passages où figure à faux la préposition à sont beaucoup plus nombreux que ceux où la préposition de est admise contre l'étymologie, quoique j'aie fait de mon mieux pour enrichir ce dernier groupe“. — Термин *à faux* и *contre l'étymologie* којим се Вулф служи не треба да унесу пометњу; реч је о обичној дозани управних глагола помоћу конструкције *de*-инфинитив и *à*-инфинитив.

^{1а} Управо у том, и једино у том смислу заслужује да се спомене Лахмундов рад (A. Lachmund, *Ueber den Gebrauch des reinen und des präpositionalen Infinitiv im Altfranzösischen*) иначе врло кратак, свега 34 стране. Писац је анализирао преко 30 текстова.

² H. Soltmann, *Der Infinitiv mit der Präposition à im Altfranzösischen bis zum 12 Jahrhundert* (Rom. Studien, I).

³ Soltmann, 361: „Wie sich in der Nominaldeclination Genitiv und Dativ zum Nominativ und Accusativ verhalten, so der präpositionale Infinitiv zum reinen, mit der Unterschiede allein, dass hier die Präpositionen nicht so oft zu blossen Casuspartikeln herabsinken, sondern wirkliche Präpositionen bleiben“.

⁴ Исто: „Der Infinitiv war in der Französischen Sprache von Anfang an ein Substantiv, mit besonderen verbalen Eigenschaften ausgestattet“.

Схватајући значење предлога у пуном смислу латинског *ad*, Золтман је глаголе чија је допуна *à*-инфинитив поделио на већи број раздела и подраздела¹. Он је тако одвећ материјализовао значење предлога *à*, али тешко да је увек у праву. По њему су, на пример, глаголи *aprendre, prometre, entendre, conduire, atener* у групи А где „предлог показује просторно или временско кретање“. Мислим да се *à* чак ни функционално, а још мање по значењу, не разликује од оног *à* уз инфинитив који долази иза глагола *s'abandoner, doner, se livrer* (из групе В где му писац даје вредност „дативске партикуле“). Да видимо то на примерима узетим код Золтмана. Најпре из групе А:

Rou III, 9765 *Le Mans li prametent a rendre;*
 Tr. 10218 *N'ont mal apris a endurer;*
 Rou, II, 3346 *E cil de Normandie a bien ferir entendent;*
 Rol. 46 *Ne nus seiuns conduit a mendeier;*
 Ch. Ly 5928—29 *avoit Amene a son droit conquerre.*

Затим из групе В:

Ben. II, 37354 *Tuit s'abandonent a morir;*
 Ben. II, 28926 *Son quor dona a Deu servir;*
 Tr. 23871—72 *Por lui se livrent a martire A detrenchier e a ocire.*

На даљој се критици Золтманове поделе не бих смео више ни задржавати, јер би ме одвела одвећ далеко. Задовољимо се бар још једном напоменом да таква подела, иако умногом има оправдања, не помаже нимало у разграничавању *à*-инфинитива и *de*-инфинитива. То се лепо види и из самих Золтманових примера у којима се обе допуне често налазе иза истих глагола, и то по свим групама. Золтман није ни покушао да тражи

¹ Та подела на главне групе изгледа овако:

- A. Die Präposition bezeichnet eine räumliche oder zeitliche Bewegung.
- B. Die Präposition hat den Werth der Dativpartikel.
- C. Die Präposition ist modal und hat die Bedeutung von *pros*.
- D. Die Präposition ist modal und hat die Bedeutung von *secundum*.
- E. Die Präposition hat die Bedeutung von *usque ad*.
- F. Die Präposition hat consecutiven Werth.
- G. Die Präposition dient zum Ausdrucke einer Zielbestimmung.
- H. Schwanken zwischen Ziel- und Zweckbedeutung.
- I. Die Präposition dient zum Ausdrucke einer Zweckbestimmung.

разлику између значења двеју допуна у случајевима њихове алтернације, иако их је код њега знатан број (32).

Шилер је у свом раду (H. Schiller, *Der Infinitiv bei Chrestien*) регистровао употребу инфинитива на извесном броју дела песника Кретјен де Труа. Инфинитивска допуна иза предлога *à* и *de* обухвата две трећине његовог рада. Мада претежно регистарског карактера, рад садржи и извесна запажања — која, истина, не доносе ништа ново у поређењу с ранијим. И за Шилера је основно да је инфинитив претежно супстантивске природе¹. Препозиционални инфинитив је заменио: герундиум, супин, партицип футура, чисти инфинитив и конјукционалну реченицу и на тај се начин његова употреба све више снажила током историје романских језика.

Старофранцуски, по њему, није имао никаквих сталних правила у погледу употребе двеју допуна, — насупрот савременом француском где су се та правила сасвим усталила². Шилер је у том погледу противречан кад у даљем излагању примећује, с правом, да и у савременом језику постоји колебање и да оно није „уклоњено чвршћим правилима“³.

У погледу саме сразмере двеју конструкција Шилер сматра да је *à*-инфинитив све више уступао место *de*-инфинитиву. То исто је, још од Вулфа, истицано и тако се, углавном и данас сматра. Осим тога Шилер, као и остали, истиче да је *de*-инфинитив већ знатно надмоћнији. До таквог закључка је дошао зато што није одвајао при упоређењу *de*-инфинитив после различитих глагола. Јер, ако изоставимо овај последњи начин употребе *de*-инфинитива, онда ћемо видети да између броја глагола са *à*-инфинитивом и оних са *de*-инфинитивом постоји мање-више равнотежа (*de*-инфинитив : *à*-инфинитив = 57 : 52). Надмоћност *de*-инфинитива била би, према томе, врло мала, чак и у самим Кретјеновим делима.

¹ В. код Schiller-а стр. 4 – 5.

² Исто, стр. 14: „Das Altfranzösische hatte noch keine so festen Regeln für die Anwendung des reinen und präpositionalen Infinitivs, wie es im Neufanzösischen der Fall ist. In der alten Sprache konnte zum grossen Theile der Infinitiv mit der Präposition stehen, ohne dass dadurch ein Bedeutungsunterschied verbunden war“.

³ Исто, стр. 27: „Dieses Schwanken zwischen de und à ist aber keineswegs im Neufanzösischen vollständig durch feste Regeln aufgehoben worden, da sich auch heut noch Verben finden, welche eine doppelte Construction zulassen: bald den Infinitiv mit *de*, bald denjenigen mit *à*“.

Зергел је у свом раду¹ анализирао више од двадесет текстова, односно дела, из XII и XIII века. Рад му је опширан, али и доста непрегледан. Његова вредност почива у обиљу регистрованих примера, а у теориском се погледу не разликује од претходних радова ове врсте.

Зергелова веома подробна подела управних глагола у оквиру сваке од трију главних могућности (*0*-инф., *à*-инф., *de*-инф.) не садржи никаквих покушаја у погледу утврђивања општих тенденција датих допуна. Као и његови претходници, Зергел није пропустио да нагласи како је *de*-инфинитив прилично скучен у старофранцуском, а да се касније развијао „врло често“ на рачун *à*-инфинитива и *0*-инфинитива². Статистички преглед који ћу дати мало даље показује, поред осталог, и то да *de*-инфинитив није био тако ограничене употребе, а следећа табела (II) ће омогућити да се види како се он није развијао на рачун *à*-инфинитива. Било је, истина, и таквих могућности, али их је било исто толико и обрнутих. Само се ни један ни други случај не може узети као нека шире заступљена појава, а још мање — као нека законитост.

ПРЕГЛЕД УПРАВНИХ ГЛАГОЛА И ЊИХОВИХ ИНФИНИТИВНИХ ДОПУНА У СТАРОФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

Да би се имао јаснији преглед глагола који се у старофранцуском јављају с неком од датих допуна, послужиће следећи списак састављен на основу прикупљених примера Золтмана-Шилера, Лакмунда³ и Зергела о чијим је радовима било досад говора. Узео сам у обзир и случајеве одступања нађене у делима XII и XIII столећа а која сам анализирао у ту сврху⁴.

Разлози због којих пружам овај преглед биће довољно јасни из самих закључака који ће бити дати на основу њега. Али су ипак потребне и неколике претходне напомене:

¹ J. Sörgel, *Über den Gebrauch des reinen und des präpositionalen Infinitivs im Altfranzösischen* (Romanische Forsch. XIV).

² Стр. 267: „Das Gebiet des Infinitivs mit *de* in Abhängigkeit vom Verbum ist im Altfranzösischen ein ziemlich beschränktes, und eine Erweiterung desselben ist in den benutzten Texten nicht zu bemerken. Nur insoweit zeigt sich schon seine spätere Beliebtheit, als er sehr oft statt des reinen Infinitivs oder des Infinitivs mit *à* eintritt“.

³ A. Lachmund, *Über den Gebrauch des reinen und des präpositionalen Infinitivs im Altfranzösischen* [Diss.]. Schwerin, [1878].

⁴ Видети на крају анализирана дела.

1. При анализи текстова узео сам у обзир само једночлане глаголе. Све врсте вишечланих глагола изоставио сам из разлога о којима сам већ говорио¹.

2. Изоставио сам и безличне (униперсоналне) глаголе због тога што две Кјелманове опширне студије располажу исцрпним статистикама о инфинитивској допуни иза те врсте глагола², и што они представљају посебно питање.

3. Супстантивирани инфинитив се понаша у улози допуне као и сваки други супстантив те га и не узимам у обзир.

4. С повратним глаголима нисам овде поступио онако као у савременом француском. Наиме, нисам посебно обележавао да ли се његова допуна подудара или не с допуном обичног (неповратног) њему одговарајућег глагола. Уосталом, у рубрици *допуне* представљене су све нађене могућности.

Истих сам се начела држао и приликом претресања сабраних примера код поменутих истраживача. Неколико случајева намерно сам изоставио због тога што се у њима погрешно схватила употреба допуне.

Да би преглед био што мање гломазан, изоставио сам индикације о томе који је истраживач забележио коју допуну. Уколико затреба, примери се могу наћи у једном од поменутих радова. Било је, према томе, потребно истаћи посебно само оне глаголе за које сам нашао неко одступање и дати бар по један пример за онај тип допуне који се не налази ни у једној од студија.

Табела I. Управни глаголи и њихове инфинитивске допуне у старофранцуском

глагол	допуна	глагол	допуна
aatir	de	acompanier	à
abaissier	à	acoragier	de
abandoner (s')	à, de	acorder (s')	de
acesmer (s')	de	acostumer (s')	à, de
acheminer (s')	à	acupler	à
acoillir	à	adrecier (s')	à

¹ В. напред стр. 93.

² В. даље о Кјелмановим (Kjellman) радовима, стр. 118.

глагол	допуна	глагол	допуна
affermer	à	avancer (s')	de
affiancier	à	aveir	à, 0
afichier (s')	de	baillier	à
afier (s')	à, de	celer (se)	à, de
aidier	à, de, 0	cerchier	à
aimer	à, de, 0	cesser	a, de, 0
aisier	à, de	chalongier	à
ajoster	à	chastier	de
aler	à, 0	comander	à, de, 0
alier	de	comencier	à, de, 0
aloser (s')	de	conduire	à
amener	à	conjurer	à, de
amonester	à, de	conoistre	à
amordre (s')	à	conreer (se)	à, de
angoissier (s')	de	consacrer	à
apaisier (s')	de	conseillier (se)	à, de
apareillier (s')	à, de	consentir	à
apeler	à	contendre	à, de
apenser	de	contenir (se)	de
aporter	à	convertir	à
apprendre	à, de, 0	convier	à
aprester (s')	à, de	conveitier	à, 0
aprochier (s')	à	corre	à, 0
aramir	à	creanter (graanter)	à
argüer (s')	de	creindre (se)	à, de, 0
arester	de	crever (se)	à
asembler (s')	à, 0	deduire (se)	à
asener	à	defendre	à, de
aseürer	à, de	deignier (se)	de, 0
asseoir (s')	à, de, 0	delaier	de
astenir (s')	de	deliter	à
atendre	à, de	demander	à, 0
atiser	à	demorer (se)	à, de, 0
atiteler	à	deporter (se)	à
atorner (s')	à, de	descendre	à
atraire	à, de	desesperer	de
aüser	à, 0	deservir	à, de

глагол	допуна	глагол	допуна
desirer	à, de, 0	esforcier (s')	à, de
despiter	à	esgarder	à
destiner (se)	à	esgarer	de
destorber	à, de	esjoïr (s')	de
destreindre	à, de	eslire	à, de
detrier	de	esmaier (s')	à, de
dire	de	esmer	à
doctriner	à	espleitier (s')	de
doner	à, de, 0	espoënter	de
doter	à, de, 0	esprendre	à, de
duire	à, de, 0	essaiier	à, de
eissir	à, 0	establiir	à, de
empeindre (s')	à, de	estancher	de
emprendre	à, 0	estorcier (s')	de
enchargier	à	estrangler (s')	de
encliner (s')	à	estre	à, 0
encombrer (s')	de	estriver	à, de
encomencier	à	esveillier	à
encoragier	à, de	esvertuer (s')	de
endurer	à	faillir	à, de
enformer	à	faire	à, 0
engresser (s')	de	feindre (se)	de
enhatir	de	fiancier	à
ennoïier (s')	à, de, 0	fier (se)	de
enorter	de	finer	de
enseignier	à, 0	forcer (se)	de
enseler	à	fraindre (se)	à, de
entalenter	de	guarder (se)	à, de
entendre	à, de	guarir	de
enticier	de	guarnir (se)	à, de
entremetre (s')	de	gueiter (se)	de
envaïr	de	guerpir	à
enveier	à, 0	haïr	à, 0
envier	de	haster (se)	de
eschever	à	humelier (s')	à
escondire (s')	à, de	joïr	de
escrire	à	jugier	à

глагол	допуна	глагол	допуна
<i>jurer</i>	à, de, 0	<i>prendre (se)</i>	à, de, 0
<i>laisier</i>	à, de, 0	<i>presenter (se)</i>	de
<i>lassier (se)</i>	de	<i>prester</i>	à
<i>lever</i>	à	<i>prier</i>	de
<i>livrer (se)</i>	à, de, 0	<i>prometre</i>	à, de
<i>loer</i>	à, 0	<i>proposer</i>	de
<i>maintenir</i>	à	<i>querre</i>	à, 0
<i>mander</i>	à, 0	<i>raprester (se)</i>	de
<i>meler (se)</i>	de	<i>recomencier</i>	à, de
<i>membre</i>	de	<i>recreire</i>	de
<i>menacier</i>	à, de	<i>redoter</i>	à, 0
<i>mener</i>	à, 0	<i>refaire (se)</i>	de
<i>metre</i>	à, 0	<i>refuser</i>	à
<i>moveir (se)</i>	à, 0	<i>remaindre</i>	à, de, 0
<i>nomer</i>	à	<i>remuer</i>	de
<i>nuire</i>	à	<i>rendre (se)</i>	à
<i>oblir (s')</i>	à, de	<i>reneier</i>	à
<i>offrir (s')</i>	à	<i>reparier</i>	à, de
<i>oïr</i>	à, 0	<i>repentir (se)</i>	de
<i>oser</i>	à, 0	<i>reposer</i>	à, de
<i>ostagier</i>	à	<i>requerre</i>	à, de
<i>otreier (s')</i>	à, de, 0	<i>resforcier (se)</i>	de
<i>ovrer</i>	à, de	<i>resortir (se)</i>	de
<i>parfaire</i>	de	<i>retorner</i>	à, 0
<i>parforcier</i>	à	<i>retraire</i>	à
<i>parler</i>	de	<i>revirer</i>	à
<i>passer</i>	de	<i>retravailler (se)</i>	à
<i>pener (se)</i>	à, de	<i>rover</i>	à, 0
<i>penser</i>	à, de, 0	<i>saillir</i>	à, 0
<i>pleidier</i>	de	<i>saoler (se)</i>	de
<i>plevir</i>	à	<i>saveir</i>	à, de, 0
<i>poeir</i>	à, 0	<i>sazier (se)</i>	de
<i>porchacier</i>	de	<i>seeir</i>	à
<i>porparler</i>	à	<i>sejorner</i>	à, de, 0
<i>porpenser (se)</i>	de	<i>sembler</i>	à, de, 0
<i>porter</i>	à, 0	<i>semondre</i>	à, de
<i>preisier</i>	à, 0	<i>sermoner</i>	de

глагол	допуна	глагол	допуна
servir	de	tolir	à, 0
sofrir	à, de, 0	torner	à, de, 0
solacier (se)	de	traire	à, de
solever	à	trametre	à, 0
sopleiier	à	travaillier (se)	à, de
sormonter	de	trover	à, 0
suffire	à	vanter (se)	de
suzmetre (se)	à	veeir	à, 0
taire (se)	de	veer	à
tarder (se)	à, de, 0	venir	à, de, 0
taster	à	viser	à
tendre	à	vivre	de
tenir (se)	à, de	voer	à
tenser	de	voleir	à
tirer	à		

Као што је већ поменуто, текстови које сам у ову сврху, испитао потврђују у огромној већини налазе ранијих истраживача. Извесна одступања су сасвим природна и за сваки нађени случај наводим по један пример¹:

s'acorder, de — En dementiers pristrent li Grizois conseil que il avoient a faire si *s'acorderent d'envoier* en fuerre par le pais entor Achillès (Tr., 60; § 88).

aidier, 0 — Cantés, je vous *aiderai voir*, et cascuns dou pain nous donra (Av., 3, 55—56).

atiser, à — Por ce se tint en itel guise que ele mieus le duc *atise a croire* que mout soit irie (Ch., 18, 573—75).

se contenir, de — Comment a lui *me contenoie de pensser*, quant je nel veoie (Ch., 24, 753—54).

defendre, à — Les anciens sages qui de philosophie parlerent nous *defendent a mener* nostre vie ociouslyment et sanz labour (Tr., 1, 10—11).

¹ Први број у заградама означава страну, следећи редове, односно стихове — уколико то није друкчије означено. За скраћенице видети на крају дела које сам анализирао.

deservir, à — Et ensi porons saver la vie as maintes gens qui n'ont pas deservi a morir (Tr., 108, 26—27).

deservir, de — Sire, vous estes biaux et preus, ce dient tuit, la Dieu merci: si avrilez bien *deservi d'avoir amie* en si haut leu (Ch., 3, 60—63).

eschever, à — Et est en la condition dou malade que il *eschieve a prendre* ce qui li peut torner a santé (Tr., 161, 20).

esgarer, de — Dame, dist Namles, tant m'avés honoré *De vos respondre sui trestols esgaré* (Aspr., 86, 2674—75).

se forcer, de — De ceaus de Troie devés savoir que mout *se force chascuns de bien faire* (Tr., 22, §30).

laissier, de — Or voi je bien certainement que en vos n'a point de savoir et trop estes plaine de fol hardement, quant vos tel chose m'aves dite, qui me racontés les fables que vos songiés et si quidiés que por ce *laisse de porter* mes armes (Tr., 126, 19—23).

passer, de — Le jour passent d'eulx esgarder (Pir., 3, 57).

proposer, de — Et *proposerent de commencer* la guerre si tost comme leus et tens en fust (Tr., 19, 13—15).

recommencier, à — La septime *recommença A parler* (Mar., 7, 187—8).

remaindre, o — Lor quatre deu *remesent estraiier* (Aspr., 107, 3320).

reparier, de — D'une forest *repaire de chacier* (L., 4, 114).

retraire, à — Et por icele seürté laisserent il mout de ces illes et *se retrairent a habiter a large terre* (Tr., 4, 14—15).

sembler, de — si s'enveilla et apareilla maintenant, quar *tens li sembloit d'aler* (Tr., 16, 5—6).

sormonter, de — Ulixès les *sormontoit trestous de grant savoir* et de sutil enging et *de souverainement parler* (Tr., 48, 5—6).

Разумљиво је да се ни за овај, као ни за ма који други период развитка француског језика, не може пружити ни потпун ни апсолутно тачан преглед свих могућности. Потпун не зато што се при сваком даљем анализирању других текстова могу очекивати и примери допуне иза *других* глагола. Апсолутно тачан не зато што се и за већ нађене глаголе могу појавити *друге* могућности инфинитивске допуне. Мора се, дакле, увек рачунати

с извесним одступањима. Јер, да их свако, понекад и мање обимно, проширивање анализиране грађе може да повуче за собом, показују довољно и измене које су у датом прегледу потекле на основу не баш тако великог броја испитиваних текстова.

Кад се то има на уму, онда је разумљиво да ће се за ову, као и за сваку другу епоху француског, наћи и *других* глагола и друкчијих допуна за неке од оних који су обухваћени датом табелом. Ту страну треба подвући утолико пре што би се можда појавила склоност да се успостављена табела узме одвећ круто. Наиме, често се на основу огромног испитаног материјала добија утисак неприкосновености и апсолутне тачности. Али, ма колико ишли далеко у анализи да бисмо регистровали *све* могућности датих конструкција какве су могле постојати, увек ће нам остати извесан број сасвим недокучив — просто зато што се сва стварност језичког стања није ни могла у целини одразити у писаним делима.

Кроз ту призму је потребно гледати и на дату табелу. Па ипак и у тој крајњој обазривости не смео бити песимисти. Без обзира на мања одступања до којих би се и даље свакако долазило проширивањем испитиване грађе, табеларном прегледу у датој ситуацији придајем врло много значаја. Такав преглед, иако не даје *све* глаголе и *све* могућности њихове допуне у старофранцуском, пружа верно *ошћу слику* на основу које можемо дати извесне закључке. У исто време он значи и стварање чвршће основице за упоређење с одговарајућим стањем у савременом језику, што је особито важно за свестраније познавање постављеног питања.

Најпре ћемо претрести саму сразмеру појединих могућности инфинитивских допуна у старофранцуском и дати основне закључке, а затим приступити поменутом упоређењу да бисмо дошли и до других.

СРАЗМЕРА ДОПУНСКОГ А-ИНФИНИТИВА И DE-ИНФИНИТИВА У СТАРОФРАНЦУСКОМ

Из осврта на радове посвећене препозиционалном инфинитиву у старофранцуском видели смо да се стално подвлачи огромна надмоћност *à*-инфинитива. Такво су гледиште заступили и они истраживачи о којима ће тек даље бити речи. Потребно

је, дакле, размотрити до које је мере оно и оправдано. То ће се најбоље видети на основу самог пребројавања појединих могућности.

Укупан број обухваћених глагола	263
Глаголи иза којих стоји само <i>à</i> -инф.	78
Глаголи иза којих стоји само <i>de</i> -инф.	74
Глаголи иза којих долази једна од алтернација <i>à/de</i> , односно <i>à/de/0</i> -инф.	75
Глаголи иза којих стоји <i>à/0</i> -инф.	35
Глаголи иза којих стоји <i>de/0</i> -инф.	1

Као што се види однос *à*-инфинитива и *de*-инфинитива у случајевима где се те допуне јављају као једино могуће стоји у приближној равнотежи 78 : 74.

Ако тим бројевима додамо и сфере у којима обе допуне заједнички учествују, саме или с *0*-инфинитивом, онда ће се опет имати однос приближне уједначености: $78 + 75 : 74 + 75 = 153 : 149$.

Али, ако узмемо још једну могућност, тј. случајеве алтернације *à/0*, та ће се уједначеност прилично изменити. Допуна *à*-инфинитив се јавља у алтернацији с *0*-инфинитивом 35 пута, док се *de/0* појављује свега једанпут. То значи да ће се општи однос између *à*-инфинитива и *de*-инфинитива у целокупности њихова јављања у анализираним текстовима старофранцуског моћи представити овако:

$$\textit{à}\text{-инфинитив} : \textit{de}\text{-инфинитив} = (78 + 75 + 35) : (74 + 75 + 1) = 188 : 150.$$

Да ли се на основу оваквог стања може рећи да је *à*-инфинитив стајао у својој употреби у огромној надмоћности испред *de*-инфинитива? То јест, да ли је број управних глагола иза којих се јавља *à*-инфинитив далеко већи од броја глагола иза којих је долазио *de*-инфинитив?

Из њиховог општег односа (188 : 150), добијеног на основу табеле I, излази да се то не може тврдити. Разлика од 38 у корист *à*-инфинитива износи у ствари свега 15 одсто (заправо 14, 47%). Према томе закључак који можемо извући јесте: *број глагола иза којих се у старофранцуском јавља à-инфинитив, мада нешто надмоћнији, приближно је једнак броју глагола иза којих стоји de-инфинитив.*

Б. РАДОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА СРЕДЊИ И МОДЕРНИ
 ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Постоји већи број радова о језику појединих писаца из овог периода, и већ се из њих може добити утисак каква је била допуна код многих глагола. Али потпунији преглед несумњиво се стиче на основу радова о препозиционалном инфинитиву средњег и модерног француског.

Клаузинг (Klausing) је у својој одвећ краткој тези — *Zur Syntax des Infinitivs im XVI. Jahrhundert* — дао резултате анализе неколико прозних дела да би на примерима показао колико је иза појединих глагола допунски инфинитив у XVI веку одступао од модерног. Његов је рад од значаја по прикупљеним примерима. Он упућује на оно што се и иначе и на краћој анализи запажа: да ондашња употреба показује доста одступања од савремене. И поред местимичних превиђања допуна какве стварно постоје у модерном француском, писац је тачно истакао да је у XVI веку *0*-инфинитив далеко чешћи него у модерном језику¹. Само, он је пропустио да на основу сопственог материјала тај закључак и прошири — што му је било сасвим могуће. А то је да епоха XVI века познаје углавном веће лабилности у погледу употребе свих трију допуна. Не упуштајући се у испитивање узрока таквог стања, Клаузинг као и многи други, истиче да *de*-инфинитив и *à*-инфинитив „још нису тако строго разграничени“ — као да то у ствари јесу у модерном језику.

Палмгрен је у својој тези (*Palmgren, Observations sur l'infinitif dans Agrippa d'Aubigné*) дала вредан регистарски прилог. Нашавши око 150 глагола иза којих стоји допунски инфинитив, пришла је посебно свакој њиховој могућности допунског инфинитива обазирати се на њихову историју. Разумљиво је да се при таквом раду наилази и на велике тешкоће, због чега се мора рачунати и на извесне недостатке. Тако на пример пошто је нашла тројаку допуну за глагол *aimer*, Палмгрен претпоставља да се *de*-инфинитив јавља тек у XVI веку². Подржавајући ранија [гледиста, Дица (Diez) и других, она иде још даље и помишља да је таква допуна могла настати под утицајем италијанског. Да је пажљиво

¹ Klausing, нав. дело, 3.

² Palmgren, нав. дело, 29: „L'emploi de la préposition *de* après *aimer* semble naitre au XVIe siècle; il ne fut cependant jamais fréquent“.

погледала Зергелов рад, отпале би обе претпоставке, пошто се тамо налази пример такве употребе још код Мари де Франс¹.

Галерт у својој дисертацији (*Gallert, Über den Gebrauch des Infinitivs bei Molière*) час сматра да између три допуне нема разлике у значењу², а час опет да има³. Сасвим је разумљиво онда што и у погледу значења предлога *de* и *à* писац истиче час да су то речи „без значења“⁴, а час да им се употреба заснива на „основним значењима“ одговарајућих предлога у латинском — дакле да имају значење⁵. Галерт држи да се у XVII веку две допуне налазе још у некој врсти произвољне употребе, и да се разлика између њих тек касније „изоштрила“⁶.

Кјелман (Kjellman) је у својој опширној тези *La construction de l'infinitif dépendant d'une locution impersonnelle en français dès origines au XV siècle*, ослањајући се на Тоблерово тумачење *de*-инфинитива у улози „логичког субјекта“⁷, приписао пуно значење предлозима *à* и *de*. По њему предлог *à* и у таквој употреби обележава *правац и мировање*, а предлог *de* *порекло, удаљавање, логички однос*⁸.

У једном другом раду — *La construction moderne de l'infinitif dit sujet logique* — који је у ствари наставак претходног, Кјелман је пратио исто питање за даљи историјски ток и зауставио се на

¹ Sörgel, нав. дело, 261: *mes ne s'en peut nient durer que il nen eint la demetsele, Guillladun, qui, tant fut bele, de li veoir e de parler e de baister e d'acoler (Die Lais der Marie de France, K. Warneke, 271 — Elliduc, 468—472).*

² Gallert, нав. дело, 8: „Im Afr. wird neben dem reinen Infinitiv fast ausnahmslos und ohne Bedeutungsunterschied der Infinitiv mit der Dativpartikel *à* angewandt“.

³ Истро, 47: „Wenn sich auch schon im Afr. ein Unterschied zwischen verschiedenen Infinitiv-Constructionen... nachweisen lässt...“

⁴ Истро, стр. 8: „Diese Dativpartikel *à* ist als bedeutungsloser, integrierender Bestandtheil des Infinitivs anzusehen“. И на стр. 36: „Der afr. *à*-Infinitiv umfasst in seiner doppelten Natur, als reiner Infinitiv mit bedeutungsloser Formwort *à*“.

⁵ Истро 36: „Auf diesen Grundbedeutungen der Präposition *ad* beruht der Gebrauch des fr. *à* vor dem Infinitiv“.

⁶ Истро, 47: „Mit der Zeit bildeten sich scharfe Grenzen zwischen den einzelnen Constructionen aus, doch muss siebzehnte Jahrhundert... noch als Entwicklungsperiode betrachtet werden. Wenn noch heute eine Anzahl Verben den *de*- und *à*-Infinitiv neben einander zulassen, so liegt meist ein ferner Bedeutungsunterschied den verschiedenen Constructionen zu Grunde“.

⁷ A. Tobler, *Vermischte Beiträge*, I.

⁸ Кјелман не одређује ближе свој термин *логички однос* — *le rapport de la relation logique* (В. код њега стр. 5).

XVII веку. Писац сматра да су у овом периоду гаси сопствено значање предлога *de* и *à*¹.

Иако одвећ развучени, Кјелманови радови садрже лепих запажања, а у погледу примера и прегледних и исцрпних статистика представљају драгоцен прилог².

Шифауер је у свој тези (G. Schiffauer, *Zur Erklärung der Präposition à und de beim Infinitiv*)³, полазећи од Лерховог схватања⁴, настојао да покаже како се од „неутралног“ *à*-инфинитива у старофранцуском дошло до „вербалног“ *de*-инфинитива у модерном француском. По њему би данашњи *à*-инфинитив био само архаизам, који се још делимично одржава — пошто га је *de*-инфинитив заменио. Да би то показао, писац је одабрао 20 глагола, од којих 12 тражи и у данашњем језику *à*-инфинитив, а осталих 8 *de*-инфинитив⁵. Он сматра да се *de*-инфинитив развио захваљујући утицају аналогичне рефлексивних глагола у старофранцуском⁶. При том као да заборавља да је и уз рефлексивне глаголе у старом језику исто тако честа и конструкција *à*-инфинитив. Али, чак и под предпоставком да је његово тумачење прихватљиво, остало би и даље сасвим нерешено: откуда је и зашто и у старофранцуском дошао *de*-инфинитив иза тих глагола (међу којима, уосталом, видимо из табеле I и других могућности допуне)? Осим тога писац није образложио у чему би лежала „вербализованост“ *de*-инфинитива, у односу на „неутралност“ *à*-инфинитива, — и то је остало сасвим нејасно.

Треба најзад напоменути да је писац превидео да узме у обзир и друге могућности инфинитивске допуне иза глагола

¹ Kjellman, нав. дело, стр. 2: „Dans la langue moderne... on se sert de l'infinitif précédé de *de* sans que la préposition ait la moindre raison d'être, si l'on considère le sens du verbe fini“.

² Упутио бих још на Лерхову расправу (E. Lerch поводом Кјелманових радова у *Literaturblatt für germ. und rom. Philologie*, 1922, стубац 106—116) која, и поред оштрог супротстављања, не даје задовољавајући одговор што се уосталом види из једног каснијег Кјелмановог одговора у часопису *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Lit.*, CLI (1927), 224—225.

³ Рад није штампан и служио сам се његовим рукописом.

⁴ E. Lerch, нав. расправа у *Literaturblatt*-у.

⁵ Глаголи које Шифауер даје за *à*-инфинитив: *aimer, apprendre, enseigner, avoir, chercher, commencer, demander, donner, rester, être, trouver, convolter*.

Глаголи за *de*-инфинитив: *commander, conseiller, déstrer, essayer, oublier promettre, tâcher, craindre*.

⁶ Шифауер је за ту категорију навео глаголе; *s'aattr, s'avancer, s'esforcer, s'aprester, s'esvertuer, se haster, se laisser, s'oblir, se creindre*.

које је уврстио у категорију за *à*-инфинитив у савременом језику.

Теза Е. Ландин (*Landin, Etudes sur les constructions de certains verbes exprimant la prière, la hâte et la nécessité*), претежно регистарског карактера, има за предмет историјски ток инфинитивских допуна иза глагола: *prier, demander, requérir, conjurer; se hâter, s'efforcer; forcer, contraindre, obliger*. Аналазирајући велики број старијих и новијих дела, не само у француском већ и у италијанском и провансалском, Ландин је дала богат материјал у примерима, нарочито за неке од поменутих глагола. Особито је размотрила један из прве групе: *precari (prier)*. Тај глагол је имао у класичном и посткласичном латинском ове врсте објекатских реакција 1) *precari aliquem aliquid*; 2) *precari aliquid ab aliquo*; 3) *precari ab aliquo*; 4) *precari ad aliquem*; 5) *precari alicui*. Ландин се посебно и опширно задржала на свакој од тих могућности и пратила њене наследнике у француском. По њеном мишљењу да би се дошло до конструкције *je vous prie de faire cette chose*, требало је имати претходно конструкцију *prier qn de quelque chose*¹.

У погледу алтернације *à/de* инфинитива иза појединих глагола и Ландин сматра да те две допуне не показују никакву разлику у значењу. Она се особито трудила да што боље покаже саму сразмеру између употребе двеју допуна иза глагола *forcer, contraindre, obliger*. Прикупљени примери у великом броју дали су јој подстицаја да оспори правило које се понавља по граматицима². Па ипак не би се могло рећи да га је Ландин и пољубила. Она га је, као што се из наведеног места види, — само допунила. Стога је сасвим у праву професор Р.-Л. Вагнер кад тим поводом истиче да се самом констатацијом питање још и не решава, и да се узрок такве употребе мора тражити у старијим конструкцијама³.

¹ Е. Ландин, нав. дело, стр. 16—17 и 46.

² Ландин, нав. место, 164—165: „... la règle des grammairres selon laquelle les verbes dont nous nous sommes occupée dans ce chapitre [*forcer, contraindre, obliger*] seraient suivis à l'actif de la préposition *à*, et, au passif de la préposition *de*, n'est pas juste. Tous ces verbes se construisent avec *à* et *de*, à l'actif comme au passif et tout ce que l'on pourrait dire c'est qu'au passif *de* l'emporte en général sur *à*”.

³ R.-L. Wagner — E. Landin, *Etude sur les constructions de certains verbes...* in *Romania*, LXVI (1940—41) стр. 541: „Pourquoi, en face de *contraindre quelqu'un à faire quelque chose a-t-on je suis contraint de le faire et forcer qqⁿ à agir à côté de j'ai été forcé d'agir ainsi?* Il est difficile, sinon impossible, d'en rendre compte par le raisonnement; tout au plus, dans les deux derniers cas, peut-on

Напомена. — С обзиром да је овде изостављена табела о прегледу инфинитивских допуна у средњем француском, потребно је дати нека краћа обавештења. Пре свега, запажају се извесна одступања допунског инфинитива у XVI веку у односу на ранију и у односу на каснију епоху. Она се нарочито уочавају код *0*-инфинитива, — што јасно упућује на то да је његова слободнија и шира примена могла доћи једино под јаким угледањем на латинску конструкцију. Међутим увек није тако ни у XVI веку. Познато је језичко превирање тог периода: јак утицај латинских обрта с једне, и супротстављање том утицају с друге стране, односно тежња за уздизањем на ступањ књижевног језика свих дотле стечених особина француског језика. Природно је што су се две супротне тежње одразиле и на употребу датих конструкција. С једне стране пада у очи знатна доследност у односу на претходну и на идућу епоху — што би увелико била последица природног развика француског језика. С друге стране, оно што ремети ту доследност потиче несумњиво, бар у већини случајева, од вештачке примене, то јест од јаког угледања на латински.

Шта све припада једном, а шта другом утицају — тешко је увек и разграничити. То је утолико теже што је неосетно и један и други правац стварао одређену традицију и што се она налазе као две компоненте у целокупној каснијој стварности књижевног језика.

ОПШТИ ЗАКЉУЧЦИ

И у овој групи радова, почев од најстаријих па до најновијих, избијају углавном иста питања као и у оном низу студија посвећених употреби препозиционалног инфинитива у старофранцуском.

На основу једних и других могли би се извести — у оном смеру који нам је овде потребан — ови општи закључци:

1. Сви истраживачи подвлаче да се *de*-инф. развио на рачун *à*-инфинитива (а то се мишљење заступа и по историјским граматицама све до у наше доба).

remarquer que l'alternance prépositionnelle *à-de* semble différencier des valeurs active et passive du verbe; mais cette constatation n'explique par l'origine des prépositions. En fait, ces anomalies ont leur cause dans des constructions plus anciennes, usuelles en ancien et en moyen français, qui elles-mêmes prolongent, dans une certaine mesure des tours de phrase latine".

2. Предлози *à* и *de* не би у датим конструкцијама имали сопственог значења по схватању новијих истраживача, док се код старијих провлачи и супротно схватање.

3. Нигде није истицано да постоји разлика између две допуне.

Поред ових разлога постоје и други — а они ће се касније такође запазити — који наводе у којем правцу да се даље усмери овај рад. Биће дакле потребно:

1) да видимо у којој је мери оправдано тврђење о ширењу једне допуне на рачун друге.

2) да се посебно, макар и у најкрупнијим потезима, осврнемо на природу двају предлога у датим везама. ~

3) да размотримо у целини обе конструкције и да их, у границама могућности, разграничимо према њиховој основној улози и вредности.

УПОРЕЂЕЊЕ ИНФИНИТИВСКИХ ДОПУНА У СТАРОМ И МОДЕРНОМ ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ

Упоређења допунских *de*-и *à*-инфинитива могу се, сасвим разумљиво, вршити на оним глаголима који су преживели. Њих нема тако много — свега 129 — дакле мање него половина глагола обухваћених табелом I. Било би можда потребно да се уз неке од њих дају и извесне напомене (нпр. семантичка одступања, итд.). Али то би неминовно водило далеко од основног задатка: утврђивање општих законитости у употреби датих конструкција.

Табела II. Однос допуна управних глагола у старом
и модерном језику

старофранцуски		модерни француски	
глагол	допуна	глагол	допуна
abaissier	à	abaisser	à, de, 0
abandoner	à, de	abandonner (s')	à
acorder (s')	de	accorder (s')	à, de
acostumer	à, de	accoutumer	à, de
affirmer	à	affirmer	0

старофранцуски		модерни француски	
глагол	допуна	глагол	допуна
aidier	à, de, 0	aider	à
aler	à, 0	aller	à, 0
amener	à	amener	à, 0
amer	à, de, 0	aimer	à, de, 0
apeler	à,	appeler	à
aporter	à	apporter	à
aprendre	à, de, 0	apprendre	à
aprester	à, de	apprêter	à
arester	de	arrêter	à, de
asseeir	à, de, 0	asseoir	à
assener	à	assigner	à
asseurer	à, de	assurer	de, 0
astenir (s')	de	abstenir (s')	de
attendre	à, de	attendre	à, de, 0
avoir	à, 0	avoir	à
cerchier	à	chercher	à, (de)
cesser	à, de, 0	cesser	de
chastier	de	châtier	de
comander	à, de, 0	commander	de
comencier	à, de, 0	commencer	à, de
conduire	à	conduire	à, 0
conjurur	à, de	conjurur	de
consacrer	à	consacrer	à
conseillier	à, de	conseiller	de
consentir	à	consentir	à, de, 0
convier	à	convier	à
conveitier	à, 0	convoiter	de
corre	à, 0	courir	à, 0
creanter	à	garantir	0
creindre	à, de, 0	craindre	de, 0
crever	à	crever	de
defendre	à, de	défendre	de
deignier	de, 0	daigner	0
deliter	à	se delecter	à, de
demander	à, 0	demander	à, de

старофранцуски		модерни француски	
глагол	допуна	глагол	допуна
demorer	à, de, 0	demeurer	à, 0
descendre	à	descendre	à, 0
desesperer	de	désespérer	de
desirer	à, de, 0	désirer	de, 0
despiter	à	dépiter (se)	à
destiner	à	destiner	à
dire	de	dire	de, 0
doner	à, de, 0	donner	à, de
doter	à, de, 0	douter	de
emprendre	à, 0	entreprendre	de
encoragier	à, de	encourager	à, de
encliner (s')	à	incliner	à
ennoier (s')	à, de, 0	ennuyer (s')	de
enseigner	à, 0	enseigner	à
entendre	à, de	entendre (s')	à, 0
enveier	à, 0	envoyer	à, 0
envier	de	envier	de
escrire	à	écrire	de
esforcier (s')	à, de	efforcer (s')	à, de
espoenter	de	épouvanter	de
essaiar	à, de	essayer	à, de
estre	à, 0	être	à, 0
esvertuer (s')	de	évertuer (s')	à
faillir	à, de	faillir	(à, de), 0
faire	à, 0	faire	à, 0
feindre	de	feindre	de, 0
finer	de	finir	à, de
forcer (se)	de	forcer (se)	à
garder (se)	à, de	garder (se)	de
guarir	de	guérir	de
haïr	à, 0	haïr	à, de,
haster (se)	de	hâter (se)	à, de, 0
humelier (s')	à	humilier (s')	de
joïr	de	jouir	de
jugier	à	juger	(à), de, 0

старофранцуски		модерни француски	
глагол	допуна	глагол	допуна
jurer	à, de, 0	jurer	de, 0
laisier	à, de, 0	laisser	à, de, 0
lassier (se)	de	lasser (se)	à, de
loer	à, 0	louer	de
mander	à, 0	mander	de
mêler (se)	de	mêler (se)	de
menacier	à, de	menacer	de
mener	à, 0	mener	à, 0
metre	à, 0	mettre	à, 0
moveir (se)	à, 0	mouvoir	à
nuire	à	nuire	à
oblier	à, de	oublier	à, de
offrir (s')	à	offrir	à, de
oser	à, 0	oser	0
parler	de	parler	de
passer	de	passer	à, 0
pener	à, de	peiner	à
penser	à, de, 0	penser	à, de, 0
poeir	à, 0	pouvoir	0
porter	à, 0	porter	à, 0
preisier	à, 0	prendre	0
prendre (se)	à, de, 0	prendre	à, de, 0
presenter (se)	de	présenter	à
prester	à	prêter	à
prier	de	prier	à, de
prometre	à, de	promettre	de
proposer	de	proposer	de, 0
recomencier	à, de	recommencer	à, de
redoter	à, 0	redouter	de, 0
refuser	à	refuser	à, de, 0
repentir (se)	de	repentir (se)	de
reposer	à, de	reposer (se)	à, de
requerre	à, de	requérir	de
retenir	à	retenir	à, de
reteorner	à, 0	retourner	à, 0
saveir	à, de, 0	savoir	0

старофранцуски		модерни француски	
глагол	допуна	глагол	допуна
sembler	à, de, 0	sembler	à, de, 0
servir	de	servir	à
sofrir	à, de, 0	souffrir	à, de
suffire	à	suffire	à
suzmetre (se)	à	soumettre (se)	à
targier (se)	à, de, 0	tarder	à, de
tendre	à	tendre	à
tenir	à, de	tenir	à, de, 0
tirer	à	tirer	0
travaillier (se)	à, de	travailler	à
trover	à, 0	trouver	à, de, 0
vanter (se)	de	vanter (se)	de
veeir	à, 0	voir	à, 0
venir	à, de, 0	venir	à, de, 0
viser	à	viser	à
vivre	de	vivre	à, de
voer	à	vouer	à
voleir	à, 0	vouloir	0

Ради боље прегледности, биће добро горњу табелу представити и према насталим померањима инфинитивских допуна. При том ћемо занемарити 0-инф., чиме ће се број глагола смањити од 129 на 120 (тј. неће бити узети у обзир: *affirmer, daigner, garantir, oser, pouvoir, priser, savoir, tirer, vouloir*). На тај начин имаћемо пред собом три групе:

1. Глаголи иза којих се очувала ранија врста допуне

1) $\text{à} > \text{à}$: *aller, amener, appeler, apporter, avoir, assigner, conduire, consacrer, convier, courir, descendre, se dépiter, destiner, enseigner, envoyer, être, faire, incliner, mener, mettre, mouvoir, nuire, porter, prêter, retourner, se soumettre, suffire, tendre, voir, vouer, viser* 31.

2) $\text{de} > \text{de}$: *s'abstenir, châtier, désespérer, dire, envier, éprouvanter, feindre, guérir, jouir, se mêler, parler, proposer, se repentir, se vanter* 14.

3) à/de > à/de: accoutumer, aimer, attendre, commencer, donner, encourager, s'efforcer, essayer, faillir, laisser, oublier, penser, prendre, recommencer, se reposer, sembler, souffrir, tarder, tenir, venir	20.
Свега	65.

II. Глаголи иза којих је дошло до делимичних промена

1) à/de > à: s'abandonner, aider, apprendre, apprêter, asseoir, demeurer, s'entendre, peiner, travailler	9.
2) à/de > de: assurer, cesser, commander, conjurer, conseiller, craindre, défendre, désirer, douter, s'ennuyer, se garder, jurer, menacer, promettre, requérir	15.
3) de > à/de: s'accorder, arrêter, finir, se hâter, se lasser, pri-ner, vivre	7.
4) à > à/de: abaisser, chercher, consentir, se délecter, demander, haïr, juger, offrir, refuser, retenir, trouver	11.
Свега	42.

III. Глаголи иза којих је дошло до цоШуних промена

1) à > de: convoiter, crever, écrire, entreprendre, s'humilier, louer, mander, redouter	8.
2) de > à: s'évertuer, se forcer, passer, présenter, servir	5.
Свега	13.

Тврђење и упорна понављања да се *de*-инфинитив развио на рачун *à*-инфинитива не показују се нимало оправданим. Има свега осам глагола после којих је дошло до такве замене током развитка од старофранцуског до модерног периода. Али има и пет случајева где се десило обрнуто. Остала померања, мада се не смеју занемаривати, нису од битног значаја; она обухватају сразмерно мањи број глагола, а саме промене су углавном подједнако ишле у корист или на штету једне колико и друге врсте инфинитивске допуне. Све се то јасно види из горњег прегледа, који се уосталом може употребити и за друге могућности посматрања. За нас остаје као најважније да је сразмерно највећи број глагола иза којих се очувао исти тип допуне (65). Ако се томе броју дода да се и у другој групи тако рећи упола очувала некадашња инфинитивска допуна (42), онда би се могло рећи да се ранији тип задржао у односу 107 : 13.

Закључак: *управни глаголи су у огромној већини очували исти Шиш дојуне какав су некад имали.*

Овакав закључак говорио би против често истицане „хаотичности“ у погледу примене датих допуна. Он би у исто време упућивао и на постојање *одређене законитости* по којој су оне ступале у употребу.

ПРЕДЛОЗИ А И DE

А. ОПШТЕ РАЗМАТРАЊЕ

Постоје два главна схватања у погледу природе и значења предлога *à* и *de*. По једном, распрострањенијем, то су тзв. „празне“ речи (*mots „vides“*). По другом, оба предлога чувају у основи своје „првобитно“ значење, истина врло нијансирано.

Ако бисмо усвојили да су поменути предлози стварно речи без значења, онда би се могло прихватити и оно што је Клерен већ давно истакао: предлог *de* би се могао изоставити испред инфинитива, а да то не мења значење целе конструкције¹.

Да су предлози *de* и *à* постали лишени сваког значења, било би сасвим нормално да се потпуно и изгубе. С друге стране, ако се на то исто гледиште надовеже једна друга могућност и каже да још само традиција одржава и један и други предлог, онда би било могуће употребити сасвим произвољно ма који од два предлога у сваком случају где се иначе јавља само један од њих. Онако како се то обично и говорило да је такво стање и владало у погледу употребе двеју допуна све до XVII века када се језик усталио и када су и у том погледу „утврђена правила“. Међутим, видели смо, такво стање није никад ни постојало.

Остати само на „првобитној“ вредности предлога *de* и *ad* да би се у данашњем склопу њихових наследника *de* и *à* с инфинитивом одредио прави смисао тих предлога — не значи бити на путу без тешкоћа. Јер, које је управо првобитно значење

¹ P. Clairin, *Du génitif latin et de la préposition de*, стр. 232.: ... plus l'emploi de *de* s'étendait, plus la valeur de ce mot diminuait, et cet ancien adverbe de lieu ne semble plus être dans bien des cas qu'une expression grammaticale, destinée à marquer simplement l'existence d'un rapport entre deux mots, et qu'on pourrait supprimer sans trop de désavantage“.

њихово? Клеренова студија о предлогу *de* у латинском показује, да су могућности значења тог предлога биле и у латинском тако рећи безбројне. Довољно је, уосталом, отворити *Thesaurus linguae latinae* под *ad* и *de* да се види огромна разноврсност у погледу значења како једног тако и другог.

Али, иако су могућности изражавања односа помоћу двају предлога необично велике, ипак се оне практично свODE на мањи број. Дрегер, на пример, по угледу на друге, своди сва значења предлога *de* на седам¹, а предлога *ad* на шест општих². Свака историјска синтакса латинског језика показује како је просто немогуће остати на једном од тих значења као на првобитном, зато што су међусобна додиривања појединих значења и поступни прелазак од једног у друго и неминовни и сасвим разумљиви. Како ћемо при таквом стању многострукости значења предлога *de* и *ad* одредити и њихово првобитно?

Гијмен је у својој исцрпној студији³ истакла да то питање остаје отворено. Она је уствари пошла од тога да су првобитно постојала два главна значења предлога *de*: удаљавање (*éloignement*) и *сиуштање* (*descente*). Али се, сасвим с правом, није определила које је од њих примарно⁴.

Било би можда оправданије говорити о првобитном *уопште-ном* значењу једног и другог предлога — онако као што би то било могуће говорити за одговарајуће француске предлоге *de* и *à*, или, исто тако и за српскохрватско *од* и *до*. А шта би требало подразумевати под тим уопштеним значењем? То је оно значење које се неком од датих предлога приписује у његовом најосамо-стаљенијем положају ван текста. Било да обележава време или простор, *de* тада садржи један осамостаљени смисао: *terminus a quo*, а *ad terminus ad quem*⁵ — у латинском, као и одговарајући предлози у другим језицима.

Узети у међусобној опозицији, или у опозицији с другим предлозима, ова два предлога изражавају најразноврсније појмове. На пример: *il n'y a que trois pas du mur à l'arbre*, где опозиција два предлога представља растојање, простор, исто онако као у

¹ Draeger, *Historische Syntax der lat. Sprache*, I, 582—88.

² Исто, стр. 532—540.

³ A. Guillemin, *La préposition de dans la littérature latine et en particulier dans la poésie latine de Lucrèce à Ausone*.

⁴ Исто, стр. VII.

⁵ Исп. R.—L. Wagner, *Les phrases hypothétiques*, стр. 445.

латинском: *de muro ad arborem*, или у српскохрватском: *од зида до дрвеша*. Овде опозиција *de-à, de-ad, од-до* добија један уопштен и осамостаљен смисао који би био еквивалентан речима *расшолјање, размак, међупроспор*.

Ако у наведеном примеру не видимо тачно *од којег дела на зиду и до којег дела на дрвешу* се мисли у датој ситуацији, ми смо још увек далеко од тога да оспоримо прецизност дате мисли. Она је у оном степену колики нам је и био потребан кад смо ту мисао саопштавали. Ту је исти степен одређености предлога *de* и *ad* колики би био за реч *кућа*, рецимо у *кућа на обронку је усамљена*, где више ништа одређеније не кажемо о тој кући.

Исти је случај у погледу значења и кад неки од њих стоји ван јаче истакнуте опозиције: *de muro* значи *са, из, од зида*; *ad arborem*: *к дрвешу, код, крај дрвеша, на дрвешу*. Говорећи о помнутим предлозима у латинском, имам на уму и одговарајуће предлоге у француском или неком другом језику. Предлозима се свуда даје и подвлачи неки одређени однос, и према томе они *морају имати и значење*.

Што тај смисао и значење нису у многим случајевима и потпуно прецизирани, не би се могло узети као доказ да предлоге убрајамо у речи без значења. Иначе, ако бисмо пошли тим путем, доспели бисмо дотле да и самосталним речима оспоримо значење увек кад нису довољно одређене, те би свака апстракција неког појма била лишена свог значења.

Б. ПРЕДЛОЗИ А И DE КАО РЕЧИ „БЕЗ ЗНАЧЕЊА“

Éléments grammaticaux, agents grammaticaux, chevilles grammaticales, mots outils, mots vides, mots écrasés

Мада су и раније постојала извесна запажања о томе како су поједине речи „изгубиле“ своје значење, мада се од тога могло нешто и досад видети из излагања поводом појединих студија о препозиционалном инфинитиву и о предлогу уопште, биће потребно задржати се на једном месту где је Меје, говорећи о устаљивању граматичких облика¹, дотакао и семантичко померање. Овде нас оно утолико пре мора занимати што је

¹ A. Meillet, *L'évolution des formes grammaticales (Linguistique historique et linguistique générale, 130—148)*.

чувени лингвист то померање посматрао баш у правцу слабљења значења и губљења самосталности речи.

Меје је на разноврсној употреби помоћног глагола *je suis* показао извесну скалу у погледу самосталности и несамосталности тог облика¹. Губљење самосталности речи одвија се на тај начин што „главна“ реч (*mot principal, mot autonome*) постаје „споредна“ (*mot accessoire*), а онда даље „елеменат лишен сопственог значења, који се додаје некој главној речи и показује њену граматичку улогу“².

Меје и није посебно настојао да разграничи и ближе прецизира где се завршава „споредно“ значење, односно где почиње *пошћуно губљење сопственог значења* код једне речи. Он је у ствари указао на те могућности уопште и у једном смеру, и услед тога је остала и извесна празнина. Јер, семантичко померање се не мора вршити увек у правцу губљења значења. Напротив, у њему се налази и једна друга врло важна могућност: стварање нових речи, новог и опет самосталног значења. Докази и нису потребни, довољно је погледати на велики број „дублеа“ (*doublets*) у француском, где је значење увек пуно и самостално.

Чак ни у оном смеру семантичког мењања о којем говори Меје, реч није увек губила своје значење. Реч *piéd* у француском, по Мејеу, има самостално значење само кад значи „део људског тела“, тј. нога, а да је сасвим изгубила своју самосталност у новим или посебним везама: *le piéd d'une lampe, le piéd d'une table*, итд. — где *piéd* више нема своју самосталност³. Тачно је да има сасвим друго значење, и то једино у вези с другом речју, при чему обележава нов појам. Али ће бити тачно да се и таквим везама њена самосталност *може* увек појавити, у истом или неком другом смеру. Потребно је дакле допунити Мејеову мисао. Изгледа ми

¹ Исто, стр. 131: „... *suis* est un mot autonome dans la phrase, du reste très artificielle, *je suis celui qui suis*, et a encore une certaine autonomie dans une phrase telle que: *je suis chez moi*; mais il n'est presque plus qu'un élément grammatical dans: *je suis malade, je suis maudit*, et il n'est tout à fait qu'un élément grammatical dans: *je suis parti, je suis allé, je me suis promené*, où personne ne pense ni ne peut penser à la valeur propre de *suis*“.

² Исто, стр. 139: „L'affaiblissement du sens et l'affaiblissement de la forme vont de pair: quand l'un et l'autre sont assez avancés, le mot accessoire peut finir par ne plus être qu'un élément grammatical privé de sens propre, joint à un mot principal pour en marquer le rôle grammatical“.

³ Исто, стр. 136.

да не би било погрешно ако се то уради на следећи начин. Самосталност појединих речи је латентна у наведеним и сличним сложеницама и синтаксичким склоповима; она избија у први план сваки пут кад датом речју из тог склопа обележавамо неки појам, односно кад нешто више инсистирамо на њему. Тако ће у реченици *Cette table manque d'un pied* реч *pied* имати своје пуно значење и своју самосталност, иако не значи одређени „орган човечјег тела“.

Меје је, деценију касније, разматрао другом приликом исто питање, под нешто измењеним углом¹, стављајући функцију речи у први план. Тада је отишао дотле да устврди како уопште „речи нису самосталне ни фонетски, ни семантички“². Гледано кроз призму закона о међусобној узајамности у језичким појавама, Мејеово запажање је сасвим тачно. Шта више, може се поћи и још даље и рећи да је иста судбина широко заступљена и за целе реченице. Довољно ће бити да застанем само на једном примеру. У нашим народним песмама често употребљавани стих: *Боже мили, чуда великога* има вредност и значења једног узвика, једног наговештаја нечега што ће тек да наступи. Нико од слушалаца, нити од читалаца, и не помишља на аутономно значење поједине речи у поменутом десетерцу. Само то ни из далека не значи да и у свакој другој прилици те исте речи губе своју самосталност, и да су прешле у ону категорију речи што их Меје назива „*outils grammaticaux*“ или другим сличним терминима. То нас јасно нагони да се и подручје које је Меје доделио речима без значења мора изближе размотрити и више указати на разлику између релативне несамосталности и „пуности значења“.

Нема никакве сумње да се на пример у немачкој речи *heute* (од готског склопа *himma daga*)³ одавно не осећа ни најмања могућност посебног значења етимолошких компонената те речи. Дочим се француско *aujourd'hui* (*ad-illum-diurnum-de-hodie*) не би могло уврстити у исту категорију. Јер, мада се већ и пише заједно, мада на први поглед и не изгледа никаква сложеница, ипак се у тој речи и при најмањој намери анализе испољавају четири засебна елемента: *au-jour-d'-hui*, од којих је једино последњи без сопственог значења. Намерно сам узео једну такву

¹ А. Meillet, нав. дело, II (1936), стр. 9–23; исти чланак у *Journal de psychologie*, 1923, 246 и след.

² Исто, стр. 10. — То исто схватање и код Бајиа: Ch. Bally, *Ling. gén. et ling. française*, p. 6: „... les mots n'ont jamais d'existence autonome“.

³ А. Meillet, нав. дело, I, стр. 139.

реч да бих јасније могао повући разлику у градацији оних речи које Меје, и други после њега, назива речима без значења. Мислим да би се сличан термин могао једино и применити на тип речи које заиста и немају никакву ни сугестивну ни изражајну моћ. Оне су просто научене од претходне генерације и чине само један саставни део неке нове речи. Према томе, предлози *de* и *à* не би могли бити увршћени у категорију „речи без значења“ оног и онаквог типа каква је овде постала реч *hodie* > *hui* — чак ни онда кад им је изражајна моћ најмање самостална. Меје је међутим убројио предлог *à* у склопу *à moi* у такву категорију¹. За нас је латентност значења и релативне самосталности предлога *à* и ту очевидна. У случајевима појединих опозиција, нпр.: *ce n'est pas d'elle, c'est à elle que je parle* самосталност предлога, односно пуност њихова значења је изразито јасна и довољно испољена.

И Вандријес предлоге сматра речима без значења. Додуше он их час назива „споредним речима“ (*mots accessoires*), а час „празним“ (*mots vides*)². Предлози по њему спадају у ону категорију речи које су само „остаци некадашњих самосталних речи чије се сопствено значење испразнило и које служе као обични изложитељи (*exposants*), као симболи“³.

Иако се Вандријес у свом делу опште лингвистике није могао подробније бавити предлозима, ипак је од особитог значаја све оно што је он о њима рекао. Пре свега, његово тврђење да су предлози *de* и *ad* у латинском имали конкретније значење, мада су већ онда припадали категорији морфема⁴. На другом месту пак Вандријес истиче како се предлог *à* не може превести једном речју на немачки језик. А зар не бисмо исто то могли рећи и за латинско *de* и *ad* за које Вандријес, као и многи други, каже да су „конкретнијег значења“? Уосталом, то би важило и за све остале речи. Зар потпуност речника није у ствари већ и због тога само чисто теориски идеал? Према томе не би се, мислим,

¹ Исто, стр. 134: у реченици *laissez venir à moi les petits enfants*, Меје назива предлог *à* „élément grammatical“.

² *Le Langage*, стр. 93, 137, 196, 203.

³ Исто, 104.

⁴ Исто, стр. 195: „... *à* et *de* en français sont des symboles grammaticaux plus dépourvus de toute valeur concrète que *ad* ou que *de* latin, qui conservent encore une valeur locale assez nette“.

могао узети као сасвим оправдан Вандријесов став да су извесне речи, зато што се не могу превести само једном речју на неки други језик, — празне¹.

Има један елемент из наведеног места који ће бити од већег интереса за наше касније тумачење природе предлога *de* и *à* с инфинитивом. То је управо она мисао да и предлози — као једна врста морфема — „не постоје издвојено“ и да „добивају свој смисао тек кад су у вези с неким другим лингвистичким елементом с којим сачињавају целину“.

Ф. Брино је дао предлозима *de* и *à* различита значења у старофранцуском језику². Као „главна значења“ предлога *à* навео је читав низ, било у правом или у преносном значењу, било у исказивању односа у простору или времену. Тако исто је дао и низ значења предлога *de*. Ако застанемо на ма ком примеру, видећемо да таква употреба постоји и у савременом француском, како за један тако и за други предлог. Једино на једном месту Брино дотиче употребу предлога *de* у случајевима када се он своди на вредност „наговештајне речце“ (*particule annonciative*)³. Наведени примери показују на коју је категорију синтаксичке везе Брино мислио кад је подвукао такву улогу предлога *de*. То је *de*, поред осталих, и оно које долази уз допунски инфинитив: *cessad... de prophétizer*.

Да ли и предлог *à* у старофранцуском може имати сличну функцију, тј. да ли је и тада могао имати вредност само „наговештајне речце“, Брино још ништа не каже. Тек у свом делу *Мишљење и језик*⁴, он приписује такву функцију и једном и

¹ „Il est impossible dans un dictionnaire de traduire ces mots; ils n'ont aucun sens concret, ce sont des coefficients, des exposants, des valeurs algébriques plutôt que des mots. Aussi bien n'existent-ils pas isolément; ils ne prennent leur sens que lorsqu'ils sont en contact d'un autre élément linguistique, avec lequel ils constituent un ensemble, senti comme unité par l'esprit... Le français a des mots vides par exemple dans ses prépositions. Il est impossible de traduire par une seule et même préposition notre préposition *à* en allemand“. (*La langue*, 99).

² F. Brunot, *Histoire de la langue française*, I, 4-e éd. (1933), 259—262.

³ „Il [de] s'est presque ainsi, dès les origines, placé en certains cas, hors des prépositions proprement dites, en ce sens qu'il n'exprimait plus aucun rapport, mais servait seulement de particule annonciative. Ainsi en est-il souvent: *A tant cessad Saül de prophétizer* (Rols, I, 10, p. 34); *Et li sengliers se couche, et cil de grater* (Rom. des Sept sag., G)“. — Исто, стр. 262.

⁴ F. Brunot, *La Pensée et la Langue*, 3e éd., Paris, 1936.

другом предлогу, којима од „првобитне вредности није ништа остало“¹. То би, истиче даље писац, важило и за све остале предлоге и предлошке изразе². Такву природу предлога Брино је приписао дужем историјском развоју. Јер, у старофранцуском им је дао низ значења, а у савременом језику их сматра, исто онако као Меје и Вандријес, — речима без значења, дајући им сличне називе: „речи-алатке“ (*mots-outils*)³, „апстрактне спојнице“ (*ligatures abstraites*), или већ поменуте „наговештајне речце“. Међутим, пажљивом анализом и других места у истом делу видеће се да и Брино ипак говори о значењу предлога — чак и предлога *de*, предлога по превасходству „празног“. Тако на пример кад истиче да се *de* може изједначити по значењу с предлогом *vers*⁴.

У Прегледу историјске граматице француског језика Шарл Брино истиче да има две врсте предлога: 1) предлози без значења („празни“) и 2) предлози са значењем („одређеног“ значења)⁵. Из даљег његовог излагања се види да он поред таквих могућности узима у обзир и друге („полупразни“ и „мртви“ предлози). Овде је важно видети у којој употреби Брино сматра предлоге *de* и *à* лишеним сваког значења, а у којој им даје „етимолошку“ вредност.

У реченици *je vais à Paris*, предлог *à* је „празан“, а у реченици: „*A Versailles! à Versailles!*“ *s'écriait en octobre 1789 le peuple de Paris* предлог *à* има значење као и у латинском: „правац према неком месту“. Други пример не би сметао, али на првом се

¹ Исто, стр. 6: „Or le développement historique a conduit de proche en proche un élément qui servait à marquer un rapport à en marquer un autre, puis un autre, si bien qu'au bout du chemin rien ne reste de la première valeur; c'est l'histoire de presque toutes les prépositions“.

² Исто, стр. 415: „... elles (тј. предлози) en arrivent à se vider de notions précises, et à n'être plus que des ligatures abstraites, qui servent à des constructions“.

³ Исто, стр. 5: „Pour marquer les rapports entre les mots, on emploie les signes exprès, des „mots-outils“, dont c'est la fonction. Dans *feuille de papier, vin à emporter, défense d'entrer, de et à* sont les mots-outils“.

⁴ Исто, стр. 434: „... on trouve *de=vers*: *Route de Paris* (cf. *route d'Amiens à Paris*). De sorte que *le train d'Italie* c'est aussi bien *le train qui se dirige vers l'Italie* que *celui qui provient de ce pays*“.

⁵ F. Brunot et Ch. Bruneau, *Précis de grammaire historique*, 608: „au point de vue du sens, il existe des prépositions „vides“ qui peuvent introduire toutes sortes de compléments, et des prépositions à valeur précise“.

морамо нешто више задржати. Ако у реченицама типа *je vais à Paris* и *je suis à Paris* „предлог *à* не изражава више место куд се иде, нити место где се неко налази“ и ако у том случају само „опозиција између глагола *je vais* и *je suis* даје дату нијансу“¹, онда то треба схватити да је у оба случаја целина *à Paris* истоветна. Формално то изгледа сасвим очевидно, али не и суштински; у свести говорног лица том истом целином се не изражава истоветна идеја. Тачно је да постоји опозиција између глагола *je vais* и *je suis*, али мора бити тачно и то да постоји и различито значење предлога *à* у датим типовима употребе.

Јер, ако би се смисао извршавао једино опозицијом глагола, онда не би било разлике између реченице *je vais à Paris* и *je vais de Paris (à Lyon)*, пошто је глагол исти: *je vais*. Другим речима кад би предлози *de* и *à* били празни, онда бисмо их могли или сасвим изоставити, или употребљавати један место другог. А то није никако случај, и зато њихова употреба и даје одређен смисао реченицама: *je vais à Paris* и *je vais de Paris (à Lyon)* — смисао правца. Према томе можемо закључити да је и овде смисао предлога *à* исти као и у наведеном усклику *A Versailles*. Уосталом, на то нас може навести и једно запажање и самога Бриноа. А то је кад он каже да предлог у типу реченице *je vais à Paris* и *je suis à Paris* „просто значи да је реч Париз додатак глаголу“² — дакле показује одређени однос.

Има још једна посебно значајна употреба предлога *de* и *à* у категорији „празних речи“, а то је кад су они „мртви“. Брино је свакако хтео да на тај начин још више истакне како се предлог до крајности лиши значења. И баш у ту категорију, тзв. мртвих предлога, сврстава Брино предлог испред инфинитива³.

Једна друга страна у поглављу о предлозима осветљава још боље изложени став Бриноов. А то је да он приписује *дуно*

¹ Исто стр. 609: „Le français possède deux prépositions vides: de, à. Dans „je vais à Paris“, „je suis à Paris“, le préposition *à* n'exprime plus le lieu où l'on va, le lieu où l'on est; c'est l'opposition entre les verbes *je vais, je suis*, qui rend cette nuance“.

² Исто: „à signifie tout simplement que mot *Paris* est un complément de verbe“.

³ Исто: „La préposition peut même être considérée comme morte dans des phrases telles que: „traiter quelqu'un d'imbécile“, „c'est une honte de mentir“, „grenouilles de sauter (§ 817), „si j'étais que de vous“, „je refuse de partir“ (cf.: je refuse votre offre)“.

значање само предлозима и предлошким изразима који су француског порекла¹. Прости или сложени, ти предлози имају — према Бриноу — „пуно“ и „одређено“ значење зато што су млађег порекла и што им услед тога краћи историјски развитак није могао „испразнити“ значење. Међутим, они су се развили не због тога што су старији предлози (*de, ad, per, pro*) постали у даном моменту „празни“ и што нису били више у стању да изразе „сложеност друштвених односа“², како излази по Бриноу, — већ зато што су предлози имали судбину осталих речи. Тако су нови предлози, односно предлошки изрази *à côté de, au-dessous de, au-dessus de, au milieu de* итд. постепено и сасвим потиснули дотле постојеће *prope, iuxta, propter; subter, infra; supra; medio*, итд. Дакле ти нови изрази нису дошли да надокнаде предлоге *de* и *ad*. То је једно. А друго, што је исто тако важно, јесте да се и значење тих тзв. „пуних“ предлога (*devant, derrière, à côté de, au milieu de, autour de*) неминовно разграњава. На пример, предлог *à côté de* нема само једно значење. Потпунији речници то јасно показују кад му бележе различита значења. И стога је Еринга сасвим у праву кад, истим поводом, подвлачи разноликост значења и код „пуних“ предлога³. Поменути предлог значи: *поред — Il était à côté de moi; изван: vous êtes à côté de la vérité; према: la bouche est microscopique à côté de l'éléphant*. Нема сумње да има могућности и за још низ других значења: *недалеко, близу, мимо, уз*, итд. Већ се из овога види како и предлози „пуног“ значења имају особине оног уопштеног и латентног потенцијала какав се запажа било код латинских предлога *de* и *ad*, било код француских *de* и *à*. Хоћу да кажем да узети издвојено, лексички, ни они немају сасвим опредељено значење. Наравно то још и не искључује могућност да у свести говорног лица та реч и у таквом положају не изазове једно од могућих значења — исто онако као и код неког од „празних“ предлога. Дође ли контекст, тада се из уопштеног и латентног потенцијала издваја само једно које ступа у дејство.

¹ Исто, 632: „La plupart des prépositions et des locutions prépositives qui se sont développées au cours de l'histoire de la langue française expriment des rapports précis. Si *à, de*, évoquent une idée de lieu tout à fait vague, *à côté de, au milieu de, autour de, devant, derrière, au-dessus de, au-dessous de*, ont un sens exactement déterminé“.

² Исто, 642: „Pour indiquer exactement les rapports les plus précis, pour évoquer certaines nuances de sentiment, pour rendre, en particulier, la complexité des rapports sociaux, il a fallu créer des prépositions nouvelles“.

³ S. Erling, *Sur un mot „vide“*, in *Neophilologus*, 27 (1941/42), стр. 167.

Де Бур у својој студији о предлозима¹ узима као основно Вандријесово схватање да су предлози морфемни. Он их дели на две главне категорије: *окамењене* (*prépositions frigées*) и *живе* тј. *покретне* (*prépositions mobiles*)². Окамењени су предлози онда кад чине саставни део архаичних израза: *à son corps défendant*, *à tour de rôle*. У свакој другој употреби предлози су *живи* (*mobiles*), односно *покретни*. Њих писац дели на три главне групе, од којих нас првенствено занима прва, која изгледа овако:

„Заклоњени“ празни предлози
(La préposition vide „écrasée“)

- a) *Je refuse de partir; je demande à rester.*
- b) *Traiter quelqu'un d'ami.*
- c) *Il est inutile de réagir; c'est une honte de mentir.*
- d) *Grenouilles de sauter.*

Као што се види, конструкције којима се бавимо обухваћене су првим ставом наведене групе. У њима предлози *de* (*je refuse de partir*) и *à* (*je demande à rester*) немају, по де Буру, никаквог логичког садржаја³. Они би једино служили за уклањање „синтаксичког зева“.

С обзиром да ће у следећем одељку, приликом претресања Ерингине студије, бити још говора о де Буровом гледишту, задржаћемо се овде на главном узроку који, по де Буру, одржава ову врсту „празних“ речи. Де Бурово тумачење да се дати предлози у наведеним конструкцијама употребљавају само због тога да би се уклонио синтаксички зев, изгледало би оправдано ако се то питање посматра под углом синхроничког проучавања данашњег француског језика. Али, само на први поглед. Јер, и не излазећи из те перспективе, морамо поставити и овакво питање: Зашто се синтаксички зев увек не укида и у конструкцији каква је на пример иза глагола *aimer*? Или још ближе: Зашто се једанпут он уклања помоћу предлога *de*, други пут помоћу предлога *à*, и трећи пут ничим?

¹ C. de Boer, *Essai sur la syntaxe moderne de la préposition en français et en Italien*, Paris, 1926.

² C. de Boer, *Introduction à l'étude de la syntaxe du français*, Paris, 1933, стр. 116, и след.

³ Исто, 117: „Entièrement vide de sens, la préposition représente alors une sorte d'élément syntaxique „de transition“, comparable au „son transistoire“ de la phonologie“.

Према томе, наводити само потребу хармоније као разлог за увођење, односно одржавање предлога у овом синтаксичком обрту, неће бити довољно оправдано. Нема сумње да се и тај моменат јавља у неким случајевима (о којима ће касније бити говора), али је он и тада секундарног значаја.

Да би показао како је француски језик хармоничнији него италијански — и да се према томе укидање „синтаксичког зева“ врши далеко чешће у француском — де Бур узима један аргуменат који се не би могао прихватити. Он каже да због тога Италијан, који чак течно говори француски, „сецка“ језичку хармонију¹. А зар неће бити „сецкања“ језичке хармоније у обрнутом случају, тј. кад Француз говори италијански?

Кад де Бур истиче на једном месту, сасвим тачно, да избор употребе предлога, ма колико они били „празни“, није ни произвољан ни слободан², питање постаје још замршеније. Јер, кад се тврди да су предлози *de* и *à* лишени сопственог значења и да као такви само укидају синтаксички зев, али да њихов избор није при свем том слободан — онда је неизбежно да се питамо: шта спречава њихов слободан, односно произвољан избор?

Али де Бур није ни покушао да одговори на то питање. Његов искључиво синхронички метод није му дао могућности за то, па је сасвим прешао преко њега. Стога кад га је и у најскорије време опет дотакао³, чувени лингвист понавља да могућност наизменичне употребе допунског инфинитива иза многих глагола потиче управо отуда што предлози немају свог сопственог значења.

Закључак. — Према гледиштима о којима је било говора у овом поглављу, предлози припадају категорији тзв. „празних“ речи. Првенствено се предлози *à* и *de* испред допунског инфинитива

¹ Де Бур, нав. дело, стр. 44, напомена бр. 1: „On n'a qu'à entendre un Italien parler français pour se rendre compte de cette différence entre les deux langues. La phrase française, prononcée par un Italien, a en général quelque chose de „haché“; la phrase coule beaucoup moins harmonieusement, même lorsque l'Italien en question parle couramment le français“.

² Де Боер, *Introduction*, 118: „Le choix de la préposition n'est pas libre, en général, mais elle n'en est pas moins „écrasée“ ici“.

³ Де Боер, *Syntaxe du français moderne*, éd. 1947, стр. 100: „cette dernière circonstance [тј. да је предлог испред инфинитива „vide écrasée“] explique le fait que beaucoup de verbes régissant, à différentes époques — et quelquefois à la même époque — se construisent tantôt avec *de*, tantôt avec *à*, tantôt sans préposition“.

нитива сматрају као речи које су у потпуности лишене сваког значења. Они се употребљавају да уклоне синтаксички зев — гласи де Бурово тумачење, које је синтеза претходних му гледишта и последња реч у објашњењу природе тих предлога.

Из мојих запажања и коментара проистиче једно у основи супротно схватање, које се укратко може свести на ова два става: 1) да предлози нису лишени свог садржаја, и 2) да њихова улога није да уклањају синтаксички зев. Према томе, ма колико да су значајна и сугестивна схватања познатих лингвиста у погледу природе ових предлога у датим конструкцијама, она ипак не могу задовољити. Ако је постојао, односно ако и даље постоји, извештан број глагола иза којих је могућа алтернација инфинитивске допуне, и ако се у неким од тих случајева тешко открива разлика у значењу, ипак се не могу потпуно идентификовати две, односно три, различите конструкције: *à*-инф., *de*-инф. и *0*-инфинитив. Исто онако као што не можемо идентификовати две или више по облику различитих конструкција зато што оне у суштини имају исто значење, као нпр.:

он је то постигао *исштрајним радом*;

он је то постигао *зашто што је исштрајно радио*;

он је то постигао *радећи исштрајно*.

где је *исштрајним радом* = *зашто што је исштрајно радио* = *радећи исштрајно*. Дакле, не можемо, ни поред једнакости у значењу, рећи да су наведена изражајна средства потпуно иста, а још мање можемо тврдити да је неко од њих — празно.

В. ПРЕДЛОЗИ А И DE — РЕЧИ ПУНОГ ЗНАЧЕЊА

Сасвим супротно схватање у погледу природе предлога заступа холандски лингвист Еринга чију сам студију већ споменуо.

„Кадгод се исказује нека мисао, ни једна од речи којима се та мисао изражава није празна“ каже Еринга у свом напису пуном логике и трезвених запажања¹. Речи су, дакле, увек говор-

¹ „Toutes les fois donc que l'on énonce une pensée, aucun des mots qui l'expriment n'est vide de sens (...) Supposer qu'il y a des mots vides de sens, c'est-à-dire inutiles à l'expression de la pensée, c'est supposer un arrêt dans la vie consciente“. — Eringa, *Sur un mot „vide“: la préposition de*, Neophilologus, 27 (1942-43), стр. 10.

ни знаци за изражавање мисли односно идеја. Реч је „гласовни скуп који исказује један независан појам у мисаоној целини реченице“¹. Према томе свака је реч неминовно испуњена значењем, јер она увек „представља један тренутак мисли“². Ако би се реч испразнила у свом значењу, она више и не би била реч³, то јест не би била никакав говорни знак.

Један једини глас постаје реч оног тренутка кад добије неко значење. Тако у француском самогласници *a* и *o* имају низ значења, ортографски различито представљени: *a, à, ah; ô, oh, os, au, auh, eau*. Еринга све такве речи сматра испуњене значењем. И не само то него још и да су самосталне (*indépendants*). У реченици *il n'y a qu'eux* даје свакој речи такво, самостално значење⁴, док Вандријес на пример у реченици *je ne l'ai pas vu* види свега једну сложену реч⁵. Опречност гледишта довољно је јасна.

Да и предлози *de* и *à* имају своје значење показује најбоље губљење реченичког смисла које настаје кад се они изоставе. Изостављањем предлога *à* у реченици *je suis à Paris* губи се и појам о простору⁶. За Ерингу је „синтаксички зев“ просто измишљен да би се објаснило постојање „апсолутно празних“ речи, постојање исто тако парадоксално⁷.

¹ „Un mot peut se définir comme un groupe de sons énonçant une notion indépendante dans l'ensemble de la pensée de la phrase“ (стр. 10).

² „Chaque mot (...) représente un moment de la pensée de celui qui parle ou écrit et de celui qui lit, ou écoute“ (стр. 10).

³ Исто, стр. 13: „... si la préposition pouvait se vider complètement de son sens, ce ne serait plus un mot, puisque le mot se distingue justement de n'importe quelle combinaison de phonèmes ou de caractères par le fait qu'il présente un sens définitif“.

⁴ Исто, стр. 13—14: „Dans la phrase; *il n'y a qu'eux* (...) il y a six mots, représentés chacun par une seule voyelle ou consonne. Et pourtant on les distingue parfaitement comme mots indépendants, grâce à leur signification“.

⁵ Vendryes, *Le Langage*, 103: Dans la phrase française: *je ne l'ai pas vu*, la grammaire courante reconnaît par l'analyse sept mots différents; à dire vrai, il n'y en a qu'un, mais un mot complexe, formé d'un certain nombre de morphèmes, engagés les uns aux autres“.

⁶ Еринга, нав. место; стр. 15: „La suppression de *à* dans: *Je suis à Paris* [>] *Je suis Paris*, fait disparaître immédiatement la notion d'espace, et par conséquent, de repos dans un lieu“.

⁷ Исто, стр. 21: „Il n'est pas impossible que l'hypothèse d'un „hiatus syntaxique“ ait été inventée pour expliquer l'existence de mots „absolument vides“, existence paradoxale, elle aussi, puisque, par définition, un mot est un groupe de phonèmes ayant un sens indépendant de ceux qui l'entourent“.

Али каква су све значења предлога *de*? Оно што је овде најпрече јесте да видимо која му све значења Еринга приписује кад је у вези с инфинитивом. Пошто постоје инфинитиви без предлога и с предлозима, онда имамо разлога „да разликујемо мисаоне преливе које повлаче ти различити облици“¹ — и да је према томе потребно одредити њихово значење.

Еринга полази најпре од детерминативне улоге предлога *de* испред инфинитива. Тако добијени препозиционални инфинитив стоји између детерминисања која се постижу чланом с једне, и уопштеног издвајања — помоћу чистог инфинитива с друге стране. У примерима: *travailler lui est une joie, — de travailler lui est une joie, — le travail lui est une joie* запажа се поступност у погледу детерминисаности односно прецизности субјекта. „*Travailler* изражава радњу на уопштен начин; *le travail*, захваљујући супстантивској природи и члану, означава појам одређених граница; *de travailler* стоји између та два начина изражавања“ — каже Еринга².

Та се поступност у детерминисању може у начелу прихватити, иако би се у том погледу могло прилично још и расправљати. Пре свега, могло би се питати: на којем месту у низу детерминисања стоје инфинитиви с предлозима *à* и *pour*? Али, остављајући таква и слична питања засада по страни, потребно је пратити даље Ерингино тумачење по којем предлог *de* служи да истакне инфинитив. Јер, истицање, односно одређивање помоћу *de* у таквом склопу, има разне смерове.

Значење предлога *de* на којему се Еринга најпре и највише задржао јесте узрочност (*causalité*). Али ни то значење није увек исте јачине ни исте природе. Разлика у обележавању узрочности помоћу *de* постоји између *je frémis d'y penser* и *d'y penser me fait frémir*, иако је она једва приметна³.

¹ Исто, стр. 161: „Mals du moment qu'il y a des Infinitifs sans préposition, d'autres précédés de *à, de* ou *pour* dans les mêmes constructions grammaticales, il y a lieu de distinguer les nuances de pensée que comportent les formes diverses“.

² Исто, стр. 162: „*Travailler* exprime l'action d'une façon tout à fait générale; *le travail*, grâce à sa forme substantive accompagné de l'article défini, représente une idée aux contours précis. *De travailler* tient le milieu entre les deux manières de s'exprimer“.

³ Исто, стр. 162: „Lorsque le sujet et le prédicat sont exprimés, la préposition *de*, en détachant l'infinitif sujet du reste de la phrase, fait ressortir le rapport de la causalité entre les deux membres de la proposition. Il y a à peine une nuance de signification entre: *Je frémis d'y penser*, où l'infinitif a une valeur causale, et *D'y penser me fait frémir*, où l'infinitif est sujet“.

Ако се пажљиво загледа у наведено место, видеће се да ни Еринга није избегао мешање два елемента — предлога и инфинитива. Кад каже да у *je frémis d'y penser* „инфинитив има каузалну вредност“, онда је у противречности са својим основним схватањем по коме свуда — у случајевима узрочног односа — приписује ту исту вредност самом предлогу *de*. Шта дакле треба прихватити: узрочну вредност предлога или инфинитива? Мислим да је по среди и трећи елемент: управни глагол, и да се без његова учешћа не би могло говорити о *одређеној*, односно *самосшалној* вредности ни предлога ни инфинитива у датим конструкцијама. Ето због чега је полазна тачка мојега рада била управо разматрање природе финитног глагола.

Друга нијанса узрочности се испољава у инфинитивској допуни безличних глагола. И ту Еринга говори час о узрочној вредности предлога, час инфинитива. Сем тога, не види се довољно у коме значењу узима термин *узрочност*: у граматичком или у филозофском. А то у многом отежава да његово схватање буде сасвим јасно. Ево једног примера из којег ће се то запазити. У реченици *l'enfant joue enfant* Еринга узима реч *enfant* као узрок а глагол *joue* као последицу¹.

У сваком случају Еринга придаје предлогу *de* моћ за изражавање узрочности у допунама које долазе после безличних глагола, било да су инфинитивске, било какве друге. Али инфинитив, с обзиром на његову недовољну одређеност, „узима лакше *de*“ да би на тај начин постао одређенији у разним улогама, као што иза безличних глагола постаје одређенији у улози логичког субјекта². Еринга своди предлог *de* на то да „спаја два глаголска појма, истичући зависност у којој се налази први према другом³“.

Али, ако Еринга није довољно одредио шта припада сваком од три саставна елемента датих конструкција, његова је заслуга у томе што је указао на разноврсност значења предлога *de* испред инфинитива. А она поред значења каузалности могу бити:

¹ Исто, 163: „Dans: L'enfant qui joue, on conçoit facilement *l'enfant* comme la cause qui produit l'effet *jouer*“.

² Исто, 163: „L'infinitif cependant, qui, par lui-même, a moins de précision que le nom, quant aux rapports entre les idées, prend plus aisément *de* pour déterminer sa fonction grammaticale de „sujet logique“.

³ Исто, стр. 161: „C'est la préposition *de* qui relie les deux notions verbales, en soulignant la dépendance où la première se trouve à l'égard de la seconde“.

волунташивност, фушуралност, и сукцесивност. Истина, Еринга и подвлачи да „нисмо увек свесни тих односа“, то јест да увек не осећамо та значења и да су она ван првога плана, али то нам ништа „не смета да своје реченице градимо према латентној логици у којој свака реч има своју вредност“¹.

Биће нам довољно свега неколико примера да видимо да ли су, и колико, прихватљива Ерингина тумачења тих других значења предлога *de* испред инфинитива. У де Буровом примеру *je lui ai dit de ne pas le croire*, Еринга приписује предлогу *de* волитивно значење, јер, изостављањем предлога *de* „ишчезава волитивна нијанса“². Само, ту је особито важан један други моменат у даљем Ерингином тумачењу, а то је управо кад каже да „смисао предлога варира према претходном глаголу“. Мислим да би се такво тумачење могло применити и у свим осталим случајевима употребе предлога *de* испред инфинитива. Тако, сасвим природно, и онда кад Еринга налази да тај предлог значи *фушуралност* у *il a promis de venir*. Мање је убедљив кад приписује предлогу *de* значење *сукцесивности*, односно изражавање *почешка* после глагола *commencer* или *нашављања* после глагола *continuer*, било да долази предлог *de* или предлог *à*³.

У свим тим случајевима би се, и то с више разлога, могло рећи да се „смисао предлога мења према претходном глаголу“, и да за опште објашњење његове вредности и улоге испред допунског инфинитива управни глагол има прворазредни значај.

ПРЕДЛОЗИ А И DE УЗ ИНФИНИТИВ — ПОКАЗИВАЧИ ЊЕГОВЕ ВРЕМЕНСКЕ ВРЕДНОСТИ

Из критичког прегледа два општа, и међусобно супротна гледишта о значењу предлога *à* и *de*, излази да се ниједно од њих не може у целини прихватити. Па ипак, она за нас имају двојаку

¹) Исто, стр. 175: „Qu'on n'ait pas toujours conscience de ces rapports, c'est fort possible; l'esprit humain, dans l'expression de la pensée, se préoccupe rarement de découvrir les éléments syntaxiques dont la phrase se compose. Ce qui ne l'empêche pas de construire ses phrases suivant une logique latente, où chaque mot a sa valeur“.

²) Исто, стр. 170: „La nuance volitive disparaît avec la suppression de *de*, elle reparait avec l'introduction de cette préposition, elle dépend donc entièrement de ce mot, dont le sens varie avec le verbe qui le précède“ (курзив је наш).

³) Исто, стр. 171: „Quant à désigner la commencement ou la continuation de l'action, on a le choix entre *de* et *à*“. И даље: „la différence n'importe guère pour le sens général de la phrase“.

корист. Прво, према којем су предлози *à* и *de* испред инфинитива потпуно лишени сопственог значења, сведочи о њиховој изразито суптилној природи. Друго, према којем би ти предлози имали пуно значење, изискује да се оно ближе одреди у датим конструкцијама и да се, колико је то могуће, утврде основне законитости њихове употребе.

Вредност, односно значење предлога *à* и *de* у датим конструкцијама проистиче из тесне повезаности управног глагола и његове инфинитивске допуне. Ови предлози, као и још свега неколика који познају исту могућност везе с инфинитивом — гледано кроз призму глаголске природе тог облика — обележавају временску вредност допунског инфинитива. За њих остаје као основно да покажу *однос* временског збивања управног глагола и инфинитива. Значење предлога у овом случају није дакле више *просторног* већ *временског* карактера. Тако предлог *à* долази тамо где ће имати да наговести футуралност (*постериорност*) инфинитива, а предлог *de* *антериорност*. Постоји, истина, и један сасвим друкчији тип предлога *de* у вези с инфинитивом који би имао значење тзв. сталне *постериорности*. Али ће о њему, као и о другим могућностима еволуирања појединих допуна, бити касније, приликом анализе, више говора.

Одавно створене, дате конструкције су, сасвим природно, добијале извесну *шишску самосталност*. У начелу, сви нови случајеви морали су задовољавати неки од датих услова временског односа између управног глагола и инфинитива. Али је исто тако разумљиво да је каткад морало доћи и до друкчије употребе инфинитивске допуне, при чему се основни однос временског збивања није строго поштовао. Тако се дешавало и раније, а тако се дешава и данас.

Узимајући тако предлог *à* и *de* као детерминанте инфинитива после управних глагола, наговештени поступак у погледу анализе односа између управног глагола и инфинитива треба да употпуни оно што је овде речено укратко. Тај поступак, који се састоји у одређивању временског односа два дата глаголска облика, може изгледати одвећ смео — нарочито због тога што се инфинитив и у најновије време обично сматра или као атемпорални глаголски облик, или пак као супстантив. Али и у крилу таквих схватања наћи ће се нечег што би ишло у прилог нашем. Тако нпр. Дамурет и Пишон констатују да *de*-инфинитив изражава „*un fait con-*

cret et particulier, envisagé dans la conjoncture qu'indique la phrase¹, мада ништа не кажу у којем смеру се врши то конкретизовање. Пошто је за двојицу граматичара-психолога инфинитив супстантивске природе, односно глаголски супстантив², могло би се схватити да се оно креће у оквиру категорије именице. Међутим, како је за нас инфинитив изразито глагол, сасвим је разумљиво што нам изгледа да се то конкретизовање помоћу предлога врши у смислу временске вредности датог облика.

На тај начин прилазимо оном питању које је у ствари наш главни предмет. Из анализе односа управног глагола и инфинитива моћи ће да се види улога и смисао предлога *à* и *de* — у перспективи временског смера.

¹ J. Damourette et E. Pichon, *Essai de grammaire de la langue française*, III, § 1053, стр. 497.

² Исто, § 1126, стр. 586.

Д Р У Г И Д Е О

Да ли ће какво унутрашње стварање добити какав спољашњи израз ма које врсте, било у облику сталног положаја у реченици, у облику нарочите допунске или помоћне речи, каквог нарочитог наставка или нечег сличног — то питање зависи од диференцијалних потреба даних језичких прилика. Чим је неки језички однос од више могућних значења, јавља се потреба да се нарочитим средством покаже које се од могућних значења даног односа имало на уму.

А. Белић, *О језичкој Природи и језичком развишћу.*

ВРЕМЕНСКЕ (ТЕМПОРАЛНЕ) ВРЕДНОСТИ ИНФИНИТИВА

Нигде се боље него овде не могу применити речи Ж. Дамурета и Е. Пишона којим начелно одређују основни задатак граматичара: „Le principal travail du grammairien est d'amener à la conscience les notions d'après lesquelles une nation ordonne et règle inconsciemment sa pensée“¹. У датом случају потребно је утврдити какве су „покретачке“ силе дејствовале где ће се која конструкција инфинитива употребити, а затим, у којим ће се правцима свака од њих моћи развијати.

Од оног времена откад је постао, инфинитив је наставио свој синтаксички развој у складу и напореда с осталим глаголским облицима. Како је за дотле изграђени систем финитних глаголских облика најважније да обележавају *време* збивања неке радње, сасвим је природно да и инфинитив — као један нови глаголски облик — еволуира у том истом правцу.

Инфинитив је у латинском, као што је и раније речено, најчешће стајао као допуна управном глаголу. Захваљујући

¹ J. Damourette et E. Pichon, нав. дело, I, § 5, стр. 11.

значању овог последњег, он је добијао и одређену функцију временског (темпоралног) изражавања. Поред уобичајеног презента (симултаности), он врло често има вредност будућности (*iurarunt inter se barbaros necare; legati veniunt qui polliceantur obsides dare*)¹ или прошлости (*aliquid magnum agere gaudet; vir bonus et prudens dici delector*)². Разумљиво је сасвим да је услед тога дошло до стварања временске системе инфинитива. Кад је потреба за истицањем футуралности или претериталности била јача, долазио је инфинитив футура, односно инфинитив перфекта³.

Пероша је доста исцрпно показао да је током класичне епохе латинског језика употреба инфинитива футура и инфинитива перфекта расла, али да је пред њен крај била у опадању⁴. За нас је од особитог значаја управо та констатација јер би нам она, бар посредно, указивала на стварање других средстава и других обрта за изражавање исте језичке потребе. Наиме, тешко је допустити да се једно лингвистичко осећање одједном гаси, макар се дотле постојећа средства за његово изражавање јављала све ређе. Ако су латински инф. футура и инф. перфекта као такви нестали, то још не значи да је нестало и оно што су они обележавали. Много нам природније изгледа да су нови облици — облици препозиционалног инфинитива — могли да буду подеснији за изражавање дате нијансе временског значења код допунског инфинитива. Препозиционални инфинитив, дакле, може да се схвати као одраз потребе за одређивање временског збивања радње изражене самим њим. Будући да се за чисти инфинитив (тј. инфинитив без предлога — 0-инфинитив) све више везивала вредност релативног презента (симултаности), за препозиционални су остајале друге две: релативна будућност (постериорност) и релативна прошлост (антериорност).

Без обзира који је од инфинитива стајао као допуна, инфинитив презента (*promitto facere*) или инфинитив футура (*promitto facturum esse*), он је иза категорије *verba agendi* изражавао радњу која се има извршити после радње управног глагола. То значи

¹ А. С. Juret, *Système de la syntaxe latine*, стр. 87.

² Исто: „Auprès de *meminisse* l'infinitif objet se met, chez les classiques et généralement, au présent pour exprimer un souvenir vécu, (...) *Memini Catonem mecum disserere*“.

³ Исто: *In memoriam regredior audissem me* (Pl. Capt., 1023).

⁴ P. Perrochat, нав дело, стр. 83 et passim.

да је инфинитив у таквој допуни изражавао увек релативну будућност (постериорност). Међутим, после категорије *verba acti*, допунски инфинитив има вредност релативне прошлости (антериорности).

Покушамо ли да управне глаголе у старофранцуском разграничимо према оном истом критеријуму као и у латинском, видећемо да је допунски инфинитив готово увек у вези с неким од два предлога.

А. Допунски инфинитив после *verba agendi*

хшешу — *voleir* (à, 0)

желеши — *désirer* (à, de, 0), *conveiter* (à)

шежиши — *tendre* (à), *cerchier* (à), *viser* (à), *emprendre* (à),
se travailler (à)

заповедаши — *comander* (à, de)

захшеваши — *demander* (à), *rover* (à), *querre* (à), *requerre*
(à, de)

намениши — *destiner* (à)

присџаши — *consentir* (à)

В. Допунски инфинитив после *verba acti*

радоваши се — *joir* (de), *s'esjoir* (de)

очајаваши — *desesperer* (de)

кајаши се — *se repentir* (de)

срдиши се — *enticier* (de)

пашиши — *s'angoisser* (de)

замараши се — *se lassier* (de), *estanchier* (de)

умириши се — *s'apaisier* (de)

кориши, *ошуживаши* — *arguer* (de), *amonester* (à, de)

завидеши — *envier* (de)

ошоравиши се — *se refaire* (de), *se resforcier* (de)

насишиши се — *se sazier* (de)

хвалиши се — *se vanter* (de)

Упоређење допунских инфинитива двеју категорија допушта следеће закључке:

- 1) иза *verba agendi* долази претежно *à*-инфинитив;
- 2) иза *verba acti* долази готово увек *de*-инфинитив;
- 3) иза извесног броја *verba agendi* долази поред *à*-инфинитива и *de*-инфинитив.

Овде ћемо се најпре обазрети на питање које се досад и није постављало као такво у синтакси француског језика: да ли је допунски *de*-инфинитив увек исти? Горње разграничење допушта, изгледа нам, да одговор на постављено питање буде негативан. Касније ћемо га и мало више разматрати, а засад само истаћи толико да су у питању два различита типа по облику исте конструкције. Управо због тога што се није то уочавало, конструкције инфинитива после алтернације предлога *à* и *de* представљале су највећу тешкоћу у погледу неког разграничења. Оне су, како је то у ранијем претресању појединих радова истакнуто, изгледале толико функционално помешане да је нека општа подела остајала као илузорна, поготову што су две различите конструкције могле да стоје једна место друге без икакве разлике у значењу иза прилично великог броја глагола.

Пошто је наш задатак исцрпније разграничење датих конструкција у модерном француском, биће нам довољно само неколика примера из старог језика, упућујући ипак и на табелу I. Прикупљени примери појединих истраживача пружају довољно материјала за такво посматрање. Из обиља Зергелових (Sörgel) примера издвојићемо свега неколико на којима ће се моћи упоредити алтернација предлога *à* и *de*. Бројеви у заградама обележавају стране у наведеном Зергеловом делу.

s'abandonner, *à* — В. Chr. 37437 Qui ja s'erent abandonez A encha-
scier e a occire (246).

de — Tr. 24262 Qui tant s'est puis abandonée De li
vengier (246)

doter, *à* — Al. III 1255 que il ont douté Tel jugement à dire (248).

de — Clig. 5152 S'il ne dotast de l'escondire (248).

eslire, *à* — Rou III 2290 Puis fu eslit par sa bunté a estre abbé (251).

de — Mer. 186 Car il sera donez par non A cele qui iert
esleüe D'estre la plus bele veüe (251).

aprendre, *à* — Clig. 276; 5252 N'aprendre vilenie a feire (254).

de — В. Chr. II 21579 E se out apris vaslez petiz
De faucon e d'ostor muier (254).

comencer, *à* — Rol. 302 Quant l'ot Rollanz, si cumençat à rire (262).

de — Tr. 10406 Que si com il out comencié De bien fere
lo parsivront (262).

semondre, *à* — Tr. 19879 Qui ci vos somont a ocire, E a livrer toz a martirs (270).

de — Rou II D'urer e de bien faire a l'un(s) l'altre sumuns (270).

encoragier, *à* — B. Chr. II 25644 Maint sunt meü, encoragié a faire criminel pechié (269).

de — Rou II 3702 De faire traisun l'a tut encoragie (269).

se pener, *à* — Er. 5194 A lui garir ont mout pené (272).

de — Al. 631 Molt se pena tos tans de Deu servir (272).

Кад бисмо остали на овим и оваквим глаголима, заиста би нам изгледало потпуно оправдано што су сви истраживачи подвлачили да између једног и другог предлошког инфинитива, у случајевима алтернације, нема никакве разлике. Међутим, узети критеријум ће нам допустити да чак и ту издвојимо већи део њих где ће се разлика моћи запазити.

Како се у наше време све више распростире схватање да је немогуће дати сасвим поуздану анализу правог језичког осећања у протеклим временима, био би, већ унапред, осуђен на неуспех сваки покушај у погледу разграничења значења два допунска инфинитива у старофранцуском. Такво схватање, макар што је добрим делом оправдано, није главни разлог да не пријем анализи датих конструкција у старофранцуском. Други су разлози наводили да се у овом случају остане на модерном језику. Први, што практична страна — због које је читав рад и потекао — упућује првенствено на такав поступак. Други, што је природа датих допуна јединствена за целокупни развој француског, без обзира што је сама примена иза појединих глагола показивала извесна колебања. Трећи разлог је што би дуже илустровање примерима из старог језика довело до претеране опширности. Због тога ће и анализа и класификација датих конструкција бити усредсређена на савремено језичко стање, а примери из ранијих епоха долазе само узгред и као илустрација.

Како се у конструкције које овде представљају главни предмет уплиће донекле, у појединим случајевима алтернације, и чисти инфинитив (0-инф.), биће потребно обазрети се на нека његова својства у модерном језику и тиме употпунити оно што је раније речено поводом тог облика у латинском језику.

О ЧИСТОМ ИНФИНИТИВУ У МОДЕРНОМ ФРАНЦУСКОМ

Два су главна питања на која се овде потребно обратити пре него што се пређе на разграничавање и анализу препозиционалног допунског инфинитива. Прво би било: да ли је чисти инфинитив супстантивске или глаголске природе? Друго: да ли чисти инфинитив може да изрази време?

а) Глаголска природа инфинитива

У одељку о инфинитиву у латинском наведени су сви чиниоци који показују да је и онда инфинитив био глаголски облик. Њима би се могла додати још једна особина по којој се види да је и у француском он глаголске природе. Наиме, негација уз инфинитив је иста као и уза сваки други глаголски облик, а не као уз именицу: *ne pas parler, ne point parler*. Међутим, инфинитив се често сматра именицом¹, што значи да ипак ствар није тако једноставна.

Вандриесова констатација да су инфинитиви *имена радње*² може да буде сасвим оправдана, али је свакако непотпуна. Узет издвојено, лексички, инфинитив доиста може да буде само *име* неке радње: *говориши, ићи, носиши; parler, marcher, porter*. Али се онда исто тако и све остале речи могу сматрати *именима* посебних категорија: *узвици* — именима расположења (узбуђења, емоција); *предлози* — именима односа; *придеви* — именима својстава (особина), итд.

За инфинитив је, изгледа ми, битније што он у највећем броју случајева, тј. у примени, нема за задатак да покаже име неке радње већ вршење (или невршење) те радње. Наравно, излишно је и истицати да се и инфинитив може јавити у улози субјекта, објекта или предикта — што многи узимају као разлог да га сврстају у категорију именица. Дочим, нико и није покушао да остале врсте речи уброји у именице мада се и оне, све од реда *могу*, наћи у таквим функцијама.

¹ Видети, нпр., G. et R. Le Bidois, нав. дело, §§ 778, 779; J. Damourette et E. Pichon, нав. д., III, § 1035. Ретки су лингвисти који у инфинитиву виде глагол. Упор. врло убедљива разматрања К. де Бура — С. де Боер, *Introduction*, 23—25.

² J. Vendryes, *Le Langage*, p. 150: „Les infinitifs sont proprement des noms d'action, mais tous les noms d'action ne sont pas des infinitifs“.

Према овоме што је укратко речено излази као закључак: 1) ван примене, лексички, инфинитив значи име радње, али он ни тада није именица; 2) инфинитив у примени остаје само глагол, и ништа друго. О томе кад и како он постаје именица у француском овде је излишно говорити.

б) Временске вредности инфинитива

У поглављу о инфинитиву у латинском поменуто је да ће о овом питању бити више говора. Време је да то сада урадим.

Мада ће се наћи понеко, готово усамљено мишљење, да инфинитив изражава једно од три могућна релативна времена, ипак је опште заступано гледиште да је то један *атемпорални* облик, те да сâм за себе не може имати вредност неког времена. Али као што је мало пре истакнуто, инфинитив може да буде *примењен* и *непримењен* (лексички). Употребљен лексички, он је доиста атемпоралан. Али, чим се нађе у примени, ствар стоји друкчије. Ако се не вара, инфинитив тада, као и остали глаголски облици, има одређене могућности временског изражавања. Како је ова особина изричито оспоравана, биће потребно на датом питању задржати се нешто више.

У том послу биће најбоље поћи од једног, иначе крајње ретког, али врло значајног запажања — утолико пре што оно потиче од ауторитета какав је Ф. Брино — и видети шта је определило чувеног граматичара и научника да оспори временску вредност инфинитива: „La valeur temporelle de l'infinitif résultant le plus souvent du sens du verbe auquel il est joint, il arrive que derrière certains verbes comme *espérer*, il prend des airs du futur: *chacun espère s'en tirer*. Ce n'est là qu'une apparence, comme on peut le voir en substituant à l'infinitif un nom: *chacun espère une retraite paisible*. De même avec *souhaiter*, *attendre*, *promettre*, *conseiller*: je vous promets de vous lire avec attention¹.

Аргументат који Ф. Брино даје да би порекао временску вредност инфинитива: могућност да га можемо заменити супстантивом — не можа бити довољан. Јер, и финитни глагол се може

¹ F. Brunot, *La Pensée et la Langue*, p. 466. Занимљиво је истаћи овом приликом, пошто је реч о истој категорији глагола у латинском, како Жире друкчије гледа на исто питање: „L'infinitif après *espérer*, *promettre*, *menacer*, *jurer*», désigne ordinairement un fait postérieur». (A. C. Juret, *Système de la syntaxe latine*, 1933, p. 87).

заменили на исти начин: *chacun dans l'espoir de s'en tirer...* Али то нипошто не би могло значити да се, ако смо заменили глагол именицом (у овом случају: *espère = dans l'espoir*), тим самим пориче способност временског обележавања датог глагола. То би довекле упућивало да и инфинитиву у наведеном примеру припишемо временску вредност, овде вредност постериорности, пошто га можемо још лепше заменити футуром (*qu'il s'en tirera*). Аргументат је обрнут оном који је дао Ф. Брино и, пошто онај није био довољан — не би могао ни овај. Према томе, мора се још размотрити тип дате инфинитивске допуне, нарочито и због тога што је Бриноово тумачење истицано другде као сасвим тачно. Тако је Пероша, у већ навођеној студији, заузео исто становиште за глаголе категорије *promitto* + инф. у латинском језику¹.

Узимајући исти непотпуни глагол *espérer*, у некој другој реченици којом се може подесније оперисати, нпр. *j'espère faire ce que vous m'avez recommandé*, показаће се да инфинитив најчешће значи будућност (будућност). У ствари, постоје две могућности временског означавања тог облика у датој реченици: 1) инфинитивом се изражава истовременост (симултаност, релативни презент) у ситуацији: *Comment faites-vous donc cela? — J'espère faire ce que vous m'avez recommandé = j'espère que je fais (bien) ce que vous m'avez recommandé*; 2) инфинитивом се изражава постериорност (футуралност) — у ситуацији: *Est-ce que vous ferez cela? j'espère le faire = que je le ferai*.

Прва могућност, сама за себе, не би била довољно поуздана у погледу одређивања временске функције инфинитива². Да не постоји и друга могућност, могло би се сасвим усвојити, иначе опште признато, схватаће да је тај облик атемпоралан. *J'espère faire cela* у датој ситуацији значи недвосмислено исто што и *j'espère que je ferai cela*, те дакле као целина обележава будућност. Али ни то, како је малопре речено, нећемо узети као довољно.

¹ P. Perrochat, нав. дело стр. 26—27, 31 et passim; в. нарочито стр. 27 где Пероша изричито наглашава исправност Бриноовог тумачења.

² Глагол *espérer* тада има значење глагола *croire*, па је сасвим разумљиво да долази до такве вредности инфинитива. Овај последњи после таквог значења *espérer* врло лако добија и вредност антериорности — што се лепо да закључити из излагања и примера које даје Гревис (M. Grévisse, *Le bon usage*, 6-е éd., p. 956).

Ту радњу која има да се деси, можемо сасвим природно ближе одредити неким прилогом за време, односно неком прилошком одредбом: *demain; plus tard; ce soir, l'année prochaine*, итд. Овде је основно одредити да ли тај прилог, односно прилошка одредба детерминише финитни глагол или инфинитив. Од особитога је значаја, а на то се није указивало — да дати прилози и прилошке одредбе које одређују 'сам моменат у будућности не могу никако детерминисати презент финитног глагола категорије *espérer* (дакле ни свих глагола које смо мало пре видели наведене код Бриноа: *souhaiter, attendre, promettre, conseiller* и многе друге). Не може се, према томе, рећи * *j'espère demain*, * *je désire demain*, * *je promets demain*.

Нема сумње да постепеног прелаза из ове категорије у другу може да буде, што је у тесној вези са самим значењем управног глагола. Тако, нпр., стоји с глаголом *attendre*, узетим у „пуном“ значењу (а не у значењу „*espérer*“): *je vous attends demain = je vous attendrai demain*, где се и сам финитни глагол може узети, односно наћи у футурском значењу. Међутим, то је сасвим немогуће за праве модалне глаголе: *espérer, souhaiter, désirer, vouloir, pouvoir*, итд., чак ни онда кад се неки од њих осамостали, односно јави у „пуном“ значењу: *j'attends et j'espère* где је *j'espère* употребљено у пуном осамостаљеном значењу; или *je veux et je le peux*.

Шта нам показује та особина? Проширено и на остале „непотпуне“, односно модалне и полумодалне глаголе, горње разматрање би упућивало да се постави једно опште, а у основи врло једноставно, правило за разграничавање једних од других. Презент правих модалних глагола не може никад имати футурско значење, а полумодалних може. То би важило не само за француски већ и за остале језике који познају инфинитивску допуну: за латински, српскохрватски, итд.: *spero id facere; надам се што урадиши*. Полумодални, међутим, могу узети футурско значење: *commencer, incipio, Почети*: *je commence (demain) à sortir = je commencerai (demain) à sortir*; почињем (= почећу) од сутра излазити.

Поред горњег закључка који је овде дошао више узгред, намеће се и један други — онај због којег је и предузета сама анализа. Он би гласио: ако дати прилози за време одређују инфинитив, онда то сведочи да он заиста мора садржати особину временског исказивања (темпоралности).

Како је синтаксичка веза управни глагол+инфинитив врло стара, у ствари латинска, није чудо што је она кроз читави пе-

риод француског језичког развитка, и поред крупних промена, очувала доста традиционалних одлика. Наиме, инфинитив је у датој конструкцији, онако као и у латинском, показивао и још увек показује једну од трију могућности временског изражавања (антериорност, симултаност, постериорност). То му је својство остало чак и пошто су настале конструкције препозиционалног инфинитива. Питање је било да ли ће се и у свим случајевима, где је једно од тих значења постајало, победити и нови облик допунског препозиционалног инфинитива, или ће због извесних разлога остати традиционални облик, тј. чисти инфинитив. Ти су разлози могли бити двојачке природе: 1) створена интимност између непотпуног глагола и његове допуне и 2) вештачко подражавање латинском које је преко књижевног језика и школе постајало јача или слабија традиција.

У првом случају то су изразито модални глаголи (*pouvoir, vouloir, savoir*, итд.), а чији смисао и природа усмеравају ка нечему што ће тек да наступи, односно што сме, мора, треба да се обави. Табела I показује да се, захваљујући аналогијама, и иза тих глагола у периоду старофранцуског (а вероватно већ и у прелитерарној епоси) појављују облици препозиционалног инфинитива. Од њих су неки остали с таквим могућностима и до данас (нпр. *faire, laisser*, итд.). То јасно показује да је футуралност допунског инфинитива не само од старофранцуског већ и од латинског била њихово својство: *possum id facere, je peux le faire* може да значи: *je le ferai, je (le) peux*.

Исти се функционални процес временског изражавања постериорности (у односу на управни глагол) протеже и код глагола кретања. Футуралност је ту довољно уочљива да се не морамо на примерима дуже задржавати. Пошто ћу овде набројати такве глаголе према Дамурету и Пишону, навешћу отуда један пример, напомињући да и све остале можемо тумачити на исти начин¹:

¹ J. Damourette et E. Pichon, нав. дело, III, 508, дају ове глаголе кретања који се могу допунити чистим инфинитивом: *s'accroupir, s'agenouiller, s'arrêter, arriver, s'attabler, avancer, comparaitre, bondir, rebondir, se blottir, se coucher, courir, accourir, crouler, décliner, déferler, dégringoler, demeurer, se dérouler, s'embusquer, émigrer, entrer, rentrer, s'envoler, évoluer, filer, flâner, fluer, foarmiller, frétiller, galoper, gésir, glisser, gravir, grimper, jaillir, rejaillir, marcher, monter, remonter, muser, nicher, obliquer, patiner, partir, passer, pencher, percher, piétiner, planer, rejoindre, rester, retourner, ruisseler, sauter, sautiller, sortir, décampier, déguerpir, détalier, se retirer, se tâpir, tomber, retomber, trimer, venir, voler, etc. Видети и стр. 556.*

— *Margot ne trouvant rien à manger partit rôder autour du village* (L. Pergaud, *De Goupil à Margot*, p. 192)¹.

Постериорност чистог инфинитива *rôder* је довољно јасна; *pour rôder* му се приближује по значењу². Иако је после ове категорије глагола инфинитив најчешће чисто финалан, ипак он доста често има вредност наративног футура. Тако се и у наведеној реченици инфинитив веома јако ближи том смислу: *il partit et il rôdera autour du village*. У сваком случају, после глагола кретања, радња изражена инфинитивом није још у току реализовања оног тренутка када се врши радња управног глагола: она тек долази *после* ње, без обзира што се често директно на њу и надовезује. Типичан пример једног таквог глагола је одавно означен по граматикама као помоћни глагол за формирање блиског футура (који, истина, често може да буде и прави футур). То је глагол *aller*+инфинитив. Осим тога треба имати у виду да се, ако тај глагол није у презенту, има пре говорити о релативном футуру (постериорности) дотичног инфинитива³.

За постављену перспективу временских вредности инфинитива посебно је карактеристичан допунски инфинитив после глагола кретања *venir*. Чисти инфинитив и овде има, као и после других глагола ове категорије, футурско значење: *il est venu pour prendre*. Допунски *de*-инфинитив, од своје првобитне вредности релативне прошлости (антериорности), због велике употребе, одавно је дошао дотле да је потиснуо самосталност самог глагола *venir*; за ову конструкцију, такође већ одавно, све граматике истичу да је то посебан облик за изражавање „блиске прошлости“.

Ако се иза досад навођених глагола допунски инфинитив могао и може јављати у некој од већ поменутих релативних временских вредности, постоји и таква категорија глагола после којих нема никаквог колебања у том погледу и где је, кроз читави историјски развитак француског језика, временска вредност остала тако рећи нетакнута. То су глаголи перцепције: *apercevoir*,

¹ Исто, 510.

² Упор. нав. дело, V, стр. 173: „Une périphrase comme *il a été pour faire nous fournit un exemple de tour précédentiel ultérieur, puisqu'elle nous reporte d'abord dans le passé (il a été) d'où nous nous voyons envisageant un avenir (pour faire)*“.

³ Ближе о тој конструкцији, нарочито у Флидаловој тези (L. Flydal, *Aller et venir suivis d'un Infinitif comme expression de rapports temporels*).

écouter, voir, entendre, sentir, итд. Вредност допунског инфинитива је релативна садашњост (симултаност): *je le vois venir* = *je le vois en même temps (pendant) qu'il vient*. Пошто је посреди увек био релативни презент допуне, није се никад ни јавио неки препозиционални инфинитив. Не улазећи више у подробнију анализу временске вредности 0-инфинитива, оволико ће нам бити довољно за опште разграничење временске вредности инфинитивских допуна после предлога *à* и *de*.

То разграничење ћемо извршити према раније истицаном мерилу: *à*-инфинитив изражава постериорност; *de*-инфинитив изражава антериорност; *de*-инфинитив изражава постериорност. При томе ћемо дати нешто примера који би илустровали поједина одступања. Тек онда ћемо прићи разматрању датог материјала како би се лакше дошло до општих закључака, као и до њихове примене ван конструкција које представљају предмет овог проучавања.

ВРЕМЕНСКЕ МОГУЋНОСТИ А-ИНФИНИТИВА

I. ПОСТЕРИОРНОСТ

aider — *je vous garde pour m'aider à le congédier au plus vite* (МО, 5).

appeler — *je dois vous remercier de l'honneur que vous m'avez fait en m'appelant à présider cette réunion plénière* (ТМ, I, 57).

aspirer — *Comme le mystique aspire à s'abîmer en Dieu, il aspirait à s'abîmer dans la science* (ТМ, I, 146).

autoriser — *Vous m'autorisez à demander la recette à votre servante* (МО, 155).

chercher — *Nous cherchons à percer l'avenir* (PB, 81).

consentir — *M. d'Anquetil consentit à délivrer la prisonnière* (Rôt, 194).

se destiner — *il se destinait à devenir instituteur* (Aur., 329).

déterminer — *Quelques mots confidentiels... me déterminèrent à condouire mon travail autrement que je ne l'avais commencé* (Sylv., 127).

se disposer — *Puis, il passa dans le cabinet de travail... se disposant à faire sa revue des salles* (Rév., 18).

encourager — *Le bon et gracieux accueil... m'encouragea à donner tout de suite ces dialogues* (JC, 9).

exhorter — *Il m'a exhorté à suivre l'exemple des femmes fortes de l'écriture* (Rôt., 94).

- exposer* — il ne vous expose pas à devenir le fléau des peuples (JC, 134).
- hésiter* — Comme il hésitait à se jeter sous l'averse... (MO, 126).
- inviter* — Cet homme abusa de ma faiblesse en m'invitant à répandre dans les sociétés le nom de Raffaello Polizzi (Sylv., 72—73).
- se jeter* — Il s'était jeté à parler de son enfance (Aur., 207).
- se lancer* — Quand il se lançait alors à parler de l'avenir... (BQ, 379).
- mettre* — Il faut te louer... du zèle que tu mets à remplir tes fonctions consulaires (PB, 90).
- parvenir* — Mais le registre était si grand et si gros que Thérèse n'était pas parvenue à le ranger assez complètement (Sylv. 237).
- porter* — Ce que vous m'en faites connaître me porte à croire que l'on y sera fort contraint (JC, 66).
- pousser* — C'est donc sa bienveillance qui le pousse à humilier ses semblables dans leurs sentiments (JC, 17).
- renoncer* — Faut-il donc renoncer à reconnaître l'avenir (PB, 318).
- se résoudre* — Mais elle ne peut se résoudre à apprendre les choses par principe (Sylv., 184).
- suffire* — Ces termes simples pouvaient suffire à désigner le bon et le mauvais parti dans ces combats (JC, 173).
- tendre* — votre science tend à les réunir (Rév., 84).
- travailler* — Quand les hommes auront cessé de se vaincre entre eux, ils travailleront à se vaincre eux-mêmes (PB, 66).

II СИМУЛТАНОСТ

- exceller* — Les Grecs excellaient autrefois à faire ces bagatelles (PB, 43).
- perdre* — on sait trop ce qu'on perd à durer en ce monde (Sylv., 227).

III АНТЕРИОРНОСТ — СИМУЛТАНОСТ — ПОСТЕРИОРНОСТ

- se complaire* — Il avait l'air de se complaire à la trahir (Aur., 442).
- se passionner* — Il se passionna pendant quelques jours à dévorer Balzac (Aur., 428).

ВРЕМЕНСКЕ МОГУЋНОСТИ ДЕ-ИНФИНИТИВА

I. АНТЕРИОРНОСТ

- s'affliger* — M. Bergeret s'affligeait de voir que la ville était culbutée (Berg., 302).
- s'aimer* — Pendant une semaine, elle vécut d'une vie toute intérieure s'aimant d'être aimée (Lys, 293).
- approuver* — on doit approuver le peintre d'y avoir représenté, à l'imitation de Raphaël, les messagers du ciel (Rév., 34).
- attrister* — Je suis attristé seulement de voir un homme tel que vous occupé de changer la forme du gouvernement (JC, 186).
- blâmer* — Il était blâmé par la feuille conservatrice d'avoir fait un virement et dissimulé des dépenses de propagande électorale (Orme, 325).
- châtier* — Car, pour le châtier d'avoir vécu comme les bêtes, Dieu l'avait changé en bête (Thaïs, 200).
- se consoler* — Elle se console d'avoir oublié ses cigarettes (Thérèse, 29).
- se contenter* — Il (le chien) se contentait pour prix de sa peine de lécher la rôtisserie (Rôt., 9).
- désoler* — Je serais désolé de vous avoir fâché (Sylv., 59).
- s'émerveiller* — Et je m'émerveillai de voir mon professeur s'approcher de l'Immaculée Conception (Livre, 108).
- enrager* — J'enrageais de n'en point saisir le sens exact (Rôt., 185).
- en vouloir* — j'en ai voulu à Maurice de vous avoir donné la défroque d'un suicide (Rév., 255).
- féliciter* — Je veux vous féliciter de vous être montrés hommes libres (TM, I, 57).
- se flatter* — C' est dans la grandeur croissante des armements que je me flatte de découvrir un lointain présage de paix universelle (JC, 157—8).
- gémir* — il gémissait d'avoir perdu un humble nécessaire qu'il portait dans sa poche depuis trente ans (Lys, 139—140).
- s'indigner* — Je m'indigne de voir des infidèles se glisser dans ses rangs (MO, 249).
- mépriser* — Il ne la méprisait pas d'être ce qu'elle était (Cr., 52).
- mésestimer* — C'est tout au plus si elle le mésestimait de n'avoir pas tué M. Roux (MO, 165).

- s'offenser* — Un jour, c'est un général qui s'offense d'être pris pour un républicain (TM, III, 14).
- pâlis* — le gamin pâlit encore de penser que dans la maison la jeune femme les avait entendus (Arland, *Les plus beaux*, 38).
- se plaindre* — Nous avons mauvaise grâce à nous plaindre de voir sur le marché désordonné du monde... (PB, 216).
- se punir* — Elle s'était punie de n'avoir pas voulu laisser Bérénice et Aurélien seuls (Aur., 149).
- quereller* — Il la querella d'avoir découvert sans lui la beauté des choses (Lys, 256).
- regretter* — Je regrette de ne pas savoir comment on l'appelle (PB, 242).
- reprocher* — elle reprochait... à mademoiselle d'apporter dans la maison un chat qu'elle ne connaît pas (Sylv., 301).
- rire* — Et le petit Comatas... riait de voir un caillou étinceller au soleil (PB, 119).
- satisfaire* — Madame Bergeret était satisfaite d'inspirer de la sympathie à madame Dellion (Anneau, 2).

II СИМУЛТАНОСТ

- affecter* — Enfin certains esprits malveillants croyaient discerner en lui l'avidité des Sénèques pour ces richesses qu'il affectait de mépriser (PB, 37).
- douter* — Maintenant il avait retrouvé le secret de sa folie. Il ne doutait plus d'aimer (Aur., 168).
- feindre* — Je feignais de la mépriser. Mais elle était bien trop jolie pour que ce mépris fût véritable (Rôt., 36).
- supporter* — Comment Phili... supporte-t-il de vivre avec cette petite idiote (NV, 66).

III АНТЕРИОРНОСТ — СИМУЛТАНОСТ — ПОСТЕРИОРНОСТ

se réjouir — Je me réjouis de vous voir.

Напомена. — Постоји већи број глагола чија се допуна може наћи у свакој од три дате временске могућности, што увек зависи од говорне ситуације. О томе ће даље бити посебно говора.

IV ПОСТЕРИОРНОСТ

se charger — Elle se chargeait de me procurer un cheval très doux (NV, 101).

conseiller — Les amis de proconsul lui conseillèrent de ne point se déranger pour une si méchante affaire (PB, 89).

ordonner — je vous ordonne de ne plus tenir à l'avenir un semblable langage (MO, 151).

permettre — Permets-moi de te dire que tu n'as pas raison (PB, 75).

presser — Nous le pressâmes... de n'en rien faire (Rôt., 215).

proposer — Je vous propose de le (le chat) nommer Don Gris de Gouttière (Sylv., 302—303).

refuser — Je refusai de sortir avec lui (Sylv., 279).

supplier — Je le suppliais de me favoriser d'une prompte réponse (Sylv., 41).

РАЗМАТРАЊЕ ПРЕТХОДНОГ РАЗГРАНИЧЕЊА ТЕМПОРАЛНИХ ВРЕДНОСТИ ИНФИНИТИВНИХ ДОПУНА

У претходном разграничењу дат је крајње мали број примера једно због ограниченог простора, а друго због бојазни да се њиховим обиљем не пригуши теоријска страна самог рада. Међутим, практична страна захтева да се пружи засебно, и што исцрпије, преглед управних глагола и њихових допуна¹.

Давање примера за што већи број управних глагола било је потребно из два главна разлога:

1) У питањима овакве природе могуће је само на основу посматрања већег броја случајева проверити вредност општих закључака и оправданост извесног метода.

2) Никад досад није речено колики је број управних глагола. Како се по граматикама обично наводи мањи број, најчешће се и мисли да су у питању само они и да их, према томе, нема много.

Видеће се из наведеног приручника да њих има много више а да је у појединим другим функцијама (нпр. адвер-

¹ В. мој приручник *Допунски инфинитив у француском*, Завод за издавање уџбеника (Библиотека приручне литературе за наставнике).

бијална допуна) примена и једног и другог предлошког инфинитива у ствари неизмерна. При таквом стању ствари излишно је и напомињати да, и поред знатне исцрпности, нису могли бити обухваћени сви „непотпуни“ глаголи као ни све могућности њихове допуне. Али, ако прикупљена грађа пружа једну реалну *ошшу слику* такве употребе, онда би се могло узети као тачно, или приближно тачно, да и анализа временске вредности инфинитивских допуна вршена на тој грађи представља приближно праву сразмеру целокупне примене конструкција о којима је реч. О томе како се ова сразмера може изразити у бројевима биће касније говора. Овде је, ради прегледнијег излагања, подесније да се она представи шематски.

За дато разграничење употребе *à*-инф. и *de*-инф., које укратко илуструју напред изложени примери, могла би се поставити оваква општа шема:

I	de-инфинитив АНТЕРИОРНОСТ	à-инфинитив ПОСТЕРИОРНОСТ	Ia
II	de-инфинитив симултаност	à-инфинитив симултаност	IIa
III	de-инфинитив А—С—П	à-инфинитив А—С—П	IIIa
		de-инфинитив ПОСТЕРИОРНОСТ	IV

Јасно се истичу две основне стране у оваквом представљању временских вредности допунског инфинитива: 1) *симетричност* и 2) *асиметричност*. Потребно се обазрети и на једну и на другу; обе су од особитог значаја.

1. СИМЕТРИЧНОСТ

Симетричност постоји код прве три могућности темпоралности. Између група I и Ia постоји изразита супротност (антериорност : постериорност). То значи да у најширој примени основних временских вредности *à*-инф. и *de*-инфинитива постоји

јасна разлика. И даље, то значи да предлози *à* и *de* нису речи без значења.

У секундарним вредностима (II, III и IIa, IIIa) једне и друге допуне постоји сличност, односно истоветност. Теоријски — једна би допуна могла заменити другу. Примери из говорног језика нарочито потврђују оправданост такве теоријске концепције. Да таквих примера већ дуго има и у књижевном језику и да се они све више и више срастају — о томе нема никакве сумње. Тако се постепено губи извесно устежање писаца, устежање које је свакако долазило, и долази још увек, услед бојазни да се не би огрешили о „правила“ граматике — која у ствари нису никад ни постојала.

Не треба ипак круто схватити оквир постављене симетрије. Овде би било добро имати у виду једну, у многим оправдану Бајиеву мисао у погледу „симетрије“ и „хармоније“ у језичком систему (Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, стр. 9): „Dans un système, tout se tient, et cela est vrai du système linguistique comme de tous les autres ... Mais on se tromperait grossièrement si cette vue générale aboutissait à présenter la langue comme une construction symétrique et harmonieuse. Dès qu'on essaie de démonter la machine linguistique, on est bien plutôt effrayé du désordre qui y règne, et l'on se demande comment des rouages si enchevêtrés peuvent produire des mouvements concordants“.

Нема сумње да је спровођење у дело једног у основи једноставног правила, какво би се дало извести према претходном класификовању, већ одавно постало илузорно. Али, да су којим случајем граматичари XVI и XVII века формулисали једно такво правило, без обзира што би се оно, и онда као и данас, косило с многим случајевима стварне употребе, било би врло вероватно да данашњи француски књижевни језик у том погледу не би пружао тако велику тешкоћу. А то би се правило дало изразити на врло прост начин: ако се радња изражена инф. допуном обавља пре радње управног глагола, треба да стоји *de*-инф., а ако после, онда *à*-инфинитив. У ствари, судећи по најширој примени датих конструкција, језичка се логика и несвесно држала тога. Само, као што је то добро познато, у језику постоји огроман низ разноврсних тенденција које се, врло често, сукобљавају. Што инфинитивске допуне нису искључиво остале на поменутој једноставној употреби, постоји више разлога. Пре свега долази у обзир огроман значај синтаксичке аналогije, која

би само у оквиру ових конструкција могла представљати озбиљан предмет за проучавање а у који је овде немогуће залазити.

Оно што је овде од особитог значаја јесте да се истакну опште законитости у примени једне и друге инфинитивске допуне. Издвајање примарне употребе од секундарних — како је горе урађено — треба да пружи поузданију оријентацију у познавању сложене употребе датих конструкција. Представљена у довољном броју примера и у општој сразмери, употреба у погледу временских могућности једне и друге инф. допуне може се посматрати и кроз призму самог реченичког склопа. На тај ће се начин и с једне друге стране још више осветлити закључци до којих би се могло доћи и на основу претходног метода.

Инфинитив, као што је познато, замењује — у улози предметске допуне — извесну подређену реченицу. За à-инф. је у том погледу обично истицано да, поред осталих функција, изражава финалност и да замењује финалну реченицу: је me préparer à sortir = pour sortir = pour que je sorte = afin de sortir = afin que je sorte = да изађем, како бих изашао.

Насупрот тој основној и најраспрострањенијој вредности à-инф. стоји основна вредност de-инф. — каузалност. Као допуна de-инф. замењује (у најширој својој примени) каузалну реченицу: vous m'étonnez de me dire cela = de m'avoir dit cela = de ce que vous venez de me dire cela = de ce que vous me dites cela = (зато) што ми то кажете.

Посматране дакле и кроз призму реченичког склопа, две се конструкције јасно разликују у основној употреби, а њихова дондирност и могућност преплитања у секундарним функцијама показује се исто тако природним (каузалност → ← финалност; и каузалност → финалност; као и обрнуто: финалност → каузалност).

У оквиру постављене симетрије може се донети још један врло важан закључак, који ће умногом оправдати приписивање темпоралности инфинитивским допунама.

Посматрајући напоредост инфинитивских допуна иза глагола који се могу уврстити у категорију IIIa, приметитиће се да à-инф. ни тада не може еволуирати до *праве* антериорности, без обзира што јој се може јако приближити. Не може иза глагола дате категорије à-инф. доћи до ступња да буде еквивалентан de-инфинитиву из категорије I. Наравно да је то још мање могуће за глаголе из категорије IIa, а сасвим немогуће за оне из Ia.

Останимо на групи IIIа, групи чијим сам називом (антер. — симулт. — пост.), у недостатку подеснијег, хтео да истакнем могућност осцилирања темпоралности датих допуна, и о чему сад треба рећи нешто више. Поред напоредости која постоји између две допуне за глаголе обе групе под III, запазиће се ипак да је већ ту дошло до извесне асиметричности. То ће се још лакше схватити пошто се будемо обазрели на групу IV која је свакако ту имала свог удела.

Биће довољно ако упоредимо макар по један пример па да нам се учини, на први поглед, да није оправдано искључити *à*-инф. из *праве* антериорности:

à-инфин. — *Il se divertit à nous répéter la même chose* може значити:

- 1) да нам понови — што ће нам поновити;
- 2) што понавља — док понавља;
- 3) да је поновио — што је поновио.

de-инфин. — *Il se réjouit de nous répéter la même chose* може значити:

- 1) што нам је поновио;
- 2) што нам понавља;
- 3) што ће нам поновити.

Додатак *à répéter* може доћи у положај да значи антериорност и иза глагола *se divertir* (бр. 3) као и других глагола те исте категорије. Али шта је то што му спори да буде узет као *права антериорност*?

Ако макар коју предметску допуну *à*-инф. покушамо да заменимо инфинитивом перфекта, видећемо да је то немогуће. То је исто тако немогуће урадити и после глагола *se divertir* и осталих иза којих се поменута допунa стварно највише приближила правој антериорности. Због тога је сасвим разумљиво што се у свим примерима које сам нашао не сретa ни један случај синтаксичке везе *à*+инфин. перфекта (**il se prépare à avoir parlé*, или *il se prépare à être sorti*). Због тога и мислим да је сасвим оправдано допуни *à*-инф. оспорити значење праве антериорности. То утолико пре што је слична замена допунског *de*-инф.

за све три прве категорије глагола (I, II, III) сасвим природна и изразито честа.

Као што је већ раније поменуто, дешава се врло често да и *de*-инф. значи стварно радњу која се има обавити. Управни глагол, иако резултат радње *de*-инф. — антиципиран је. Услед тога се донекле нарушава постављена симетрија у шеми разграничавања временских функција *de*-инф. и *à*-инфинитива. Па ипак нас та околност не може одбити од примењеног метода. Напротив, она нам и помаже да се лакше схвати и она права и изразита симетрија шеме, односно саме употребе *de*-инф. у улози *праве* постериорности о којој ће даље бити речи. Потребно је дакле, без обзира на многобројна преливања и одступања у погледу временске вредности *de*-инф., такву постериорност јасно одвајати од оне коју сам назвао *правом* и која се појављује иза глагола из групе IV. Видећемо даље да је и такав назив за дату групу *de*-инф. такође оправдан, пошто се у тим случајевима *de*-инф. никад не може заменити инфинитивом перфекта. На тај начин *de*-инф. иза глагола категорије IV сасвим је истоветан по својој функцији са *à*-инф. из категорије I (права постериорност).

Из досадашњег излагања дају се извести два закључка:

1) *à*-инф. није још могао еволуирати у праву антериорност, иако је таква еволуција могућа за даљи језички развитак — бар за изванредан број глагола. Та околност потврђује да је у предметској допуни *à*-инф. оправдано гледати изразити *инфинитив Постериорности*.

2) да за *de*-инф. (I—III) постоји већа могућност еволуирања у правцу *праве* постериорности. А та могућност потиче опет из два разлога:

а) што је афекатски моменат утицао да се релативно често врши антиципирање, тј. да се радња управног глагола ставља у први план, а радња инфинитива, с практичног гледишта, има тек да се обави. Али, та практична постериорност ипак представља стилистичку, односно психолошку антериорност. У је *те réjouis d'aller là-bas* инфинитивска допуна *d'aller*, узета у функцији постериорности (*de ce que j'irai — што ћу ићи*), првобитно је схваћена као нешто што је *реализовано* (дакле као претходност, антериорност) и само на основу тога је и та допуна могла ту

доћи као узрок радње односно расположења израженог одговарајућим глаголом — овде помоћу *je te réjouis*.

б) што је постојао јак утицај допуне *de*-инфинитива из категорије IV, где је та допуна, већ од најстаријих текстова, имала једино, и увек, вредност праве постериорности.

2. АСИМЕТРИЧНОСТ

Асиметричност успостављене шеме заслужује особиту пажњу. Она је већ досад постала прилично јаснијом. Потребно је још размотрити шта је могло довести до њеног настанка.

Што у савременом, као и у старофранцуском језику, *de*-инф. може еволуирати од своје основне временске вредности (антериорности) у правцу постериорности — то не би више представљало тешкоћу. Одавно је запажено како се узрок и последица могу међусобно заменити¹. Уосталом, све су те нијансе постигнуте првенствено говорном ситуацијом и у крајњој линији све три досад разматране категорије *de*-инфинитива (I—III) чине једну општу. Општу зато што је свима њима заједничка основна особина изражавања антериорности, и што ни једна од њих не може прећи у праву постериорност. Глаголи из све те три групе могу бити допуњени и инфинитивом перфекта, а глаголи из групе IV не могу. А то је, као што је горе речено, овде и биокритеријум за одређивање *Праве постериорности* односно *Праве антериорности* инфинитивских допуна.

На тај се начин још више учвршћује симетрија између првих трију категорија *à*-инфинитива и *de*-инфинитива (иако су се из овог разматрања, узетог у целини, могли видети и они momenti који је нарушавају). Учвршћује, јер је за оба типа допуна, од I до III, својствено да ни једна ни друга не може прећи у своју праву супротност, тј.: *à*-инфинитив не може обележавати праву антериорност, а ни *de*-инфинитив датог типа не може обележавати праву постериорност.

Међутим, *de*-инфинитив иза глагола IV категорије је супротан у погледу временског изражавања предметској допуни *de*-инфинитива првих трију категорија. Пре свега он не може осцилирати у погледу временског значења. Он једино и искључиво обележава праву постериорност. Дакле, потпуно га је немогућно заменити

¹ W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, III, 497 (§ 456).

конструкцијом *de*+ инфн. перфекта; не може се рећи: **je vous défends d'avoir fait* уместо *je vous défends de faire*.

Та стабилност овог типа *de*-инфинитива и његова опречност с типом *de*-инфинитива првих трију категорија наводи на то да се у њему доиста мора видети сасвим засебан тип који би се могао назвати *de*-инфинитив *праве* постериорности. Он би, према томе, био веома сродан са *à*-инфинитивом *праве* постериорности. Да је тако види се не само по томе што такав *de*-инфинитив ступа лако у алтернацију са *à*-инфинитивом¹, већ и по томе што се за изражавање друкчијег временског односа употребљава и друкчија допуна: *je pense faire, je pense avoir fait*, насупрот према: *je pense à faire, односно je pense de faire*.

Таква сродност, управо подударност, била је свакако главни разлог што су се мутили видици у синтаксичким проучавањима двеју различитих допуна — било да су се односила на старији било на млађи период француског језика. Јер, не треба губити из вида да је примена тих конструкција у основи иста у старом као и у савременом језику. На ту сам страну нарочито и мислио кад сам раније истакао постојање и одржавање општих законитости у јављању једне и друге допуне. Захваљујући томе моменту и захваљујући огромном регистрованом материјалу ранијих истраживача за стање у употреби двеју допуна у старофранцуском, могао сам се и задовољити давањем само малог броја примера из те епохе и главну пажњу у објашњавању постојећих односа пренети на модерни француски, за који дајем релативно велики број примера².

Дакле, без обзира каква је била концепција појединих ранијих истраживача и без обзира како су они распоређивали прикупљене примере, биће могуће и на њима вршити анализу и проверавање односа на који ћу летимично указати узимајући неколико примера из старофранцуског.

De-инфинитив *праве* постериорности стоји после ових и извесног броја других глагола:

dire — Et il li *distrent de servir* a bone volunté (Al. IV fol. 34)

— Sörgel, 276.

se haster — Bien li pues dire que jo li ai mandé Molt *se sera de conquerre hasté* (Aspr. 452—53).

¹ Видети примере за модерни француски у одељку *II категорија à/de инфинитива* (стр. 181—182).

² Они су, као што је већ речено ушли у оквир поменутог приручника.

parler — Et por ce aloit sovent veoir a l'uis de la sale se il *parloient de dormir* (Tr. 13, 13—14).

prier — Et portoit aussi c'un escoufle Seur sen poing, et trop me *pria D'amer* (Rob., 8, 228—30).

sermoner — Et li frans cuers, qui *l'sarmonoit Toz jorz de largement doner* (Tr. 5330) — Sörgel, 270.

De-инфинитив праве постериорности стоји у алтернацији с *à*-инфинитивом праве постериорности у старофранцуском иза ових и извесног броја других глагола¹:

s'abandoner — *Tuit s'abandonent a morir* (Ben. II, 37345).

— Qui tant s'est puis *abandonee De lie vengier* (Solt., 379 — Tr. 24262—63).

amonester — *Amors e leaulez e feiz Nos amonestent à tenir* (Ben. II, 12678—9).

— *amonested de prendre et destruire la cited* — Solt., 396.

s'apareiller — *Qui a defendre s'apareillent* (Ben. II, 3633).

— *Et de luitier s'apareilla* (Br. 1116) — Solt. 392.

atendre — *N'atendent a avoir secors* (Ben. II, 27654).

— *Qu'iloec atendent de morir* (Id., 2550) — Solt. 378.

conjurer — *A Hengist le roi conjuré A venir od lui herbergier* (Br. 8019—20).

— *De voir dire molt le conjure* (Ch. Ly. 2296) — Solt. 397.

defendre — Les anciens sages qui de philosophie parlerent nous *defendent a mener nostre vie ocieusement et sanz labour* (Tr. 1, 10—11).

— et qui ne s'eforce de lui *defendre d'encombrier a son* (pooir Tr. 38, 5—6).

essaiier — *Que cist a tolir nos essaient* (Tr. 9608).

— *Cist de merci avoir t'asalent* (Br. 8143), — Solt. 389.

menacier — Et me *maneçoit a ocire* (Br. 4832).

¹ Ради једноставнијег индицирања навео сам примере само из Золтмановог рада (Soltmann).

- *De gerrier mult la manacent* (MBr. 3584) — Solt. 391—2.
promettre — *Li pramist sa fille a doner* (Br. 45).
 — *Kar la prime de lui atendre pramist* (Ben. II, 7776—77).
 — Solt. 376.

Никакво исцрпније испитивање није овде више неопходно. Постериорност и једне и друге допуне је очевидна. Старофранцуски *Qui a defendre s'apareillent* и *Et de lutter s'apareilla* показују исти однос као у модерном језику допуна иза глагола *se préparer*. Ови примери пренети на модерни језик гласали би: *qui se préparent à défendre*, и други: *il se prépara à lutter*. Радња садржана инфинитивом је увек ту представљена као радња која се није извршила, већ као радња која ће тек да се изврши. Да је у појединим случајевима постојала и у оваквој категорији управних глагола извесна нијансирана разлика у значењу, врло је вероватно. Само, она је несумњиво била исте природе и истих особина као и она у епоси модерног језика, о којој ће касније бити нешто више речи (в. даље глагол истог значења *s'apprêter* у *II каше-горији à/de*).

НАСТАНАК ДЕ-ИНФИНИТИВА У ФУНКЦИЈИ ПРАВЕ ПОСТЕРИОРНОСТИ

Како је дошло до *de*-инфинитива у значењу постериорности? Питање које се није објашњавало, мада је било случајева да је самом предлогу *de* придавана моћ изражавања футуралности¹, те му се као таквом мора приступити. Јесте да је Тоблер, објашњавајући предлог *de* којим се започиње „логички субјекат“, остао у уверењу да је начелно решио узрок јављања тог предлога испред инфинитива у свим синтаксичким везама, дајући му као полазно значење — значење порекла (тј. „von ... her“, „aus“)². Међутим, из малопре наведених примера види се јасно да се у овом случају такво значење предлога не може прихватити.

Зато, мада је тешко сасвим поуздано рећи како је дошло до посебног типа *de*-инфинитива, заслужује прићи том питању. Пре свега, врло је вероватно да је до такве улоге *de*-инфинитива

¹ В. напред (стр. 144) где је реч о Ерингиној расправи.

² А. Tobler, *Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik*, I (3 Aufl.), Leipzig, 1921, стр. 5—20.

морало доћи још у периоду општег романског — будући да је то омиљена конструкција и код осталих романских језика¹. Да само узгред подсетимо на по неколико примера у италијанском и шпанском језику.

У италијанском: *ti prometto di venire, mi permetteva di entrare ... mi ha proibito di fumare... giurava di dire la verità... domanda di essere accolto... mi offriva di accompagnarmi*, итд². У шпанском: *juraron de dar todas sazones ... la fuese otorgado de ir a correr monte ... si tu quisieses yo mucho lo querria de venir solitario*³.

Два су момента могла довести до појаве *de*-инфинитива постериорности:

1) аналогија реченичке конструкције иза управних глагола категорије *verba dicendi* са конструкцијом иза *verba sentiendi*.

2) аналогија са општом објекатском конструкцијом самих *verba dicendi*.

1. АНАЛОГИЈА СА РЕЧЕНИЧКОМ КОНСТРУКЦИЈОМ ИЗА *VERBA SENTIENDI*

Иза латинских *verba sentiendi* могућна је поред инфинитивске допуне и допуна подређеном реченицом: *gaudeo te valere gaudeo quod vales*. Сматра се да таква допунска *quod*-реченица⁴ у току класичне епохе није изгубила своју особину првобитно аналитичке и афекатске природе и да се није сасвим изједначила с инфинитивском допуном⁵. Две конструкције ипак су, практично узев, еквивалентне по значењу. Отуда и тенденција за постизање

¹ W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, III, 417: „In allen romanischen Sprachen kann der Objektsinfinitiv nun mit *de* verknüpft werden. Die Anfänge davon reichen in die vorhistorische Periode hinauf“.

² G. Rohlfs, *Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten*, II, Bern, 1949, 538—539.— Гледајући кроз уобичајену призму, Ролфс констатује да је за разлику од „нормалне“ конструкције (*mi ricordo del tempo — mi ricordo di aver letto*) објашњење предлога *di* у овим другим случајевима теже разумљиво: „Schwerer verständlich ist die Verknüpfung eines Verbums und eines Infinitivs mittelst *di*, wenn letzterer die Funktion eines Akkusativobjektes hat“.

³ Meyer-Lübke, нав. дело, стр. 418. За румунски видети у истом делу неколико примера на стр. 417, а за португалски студију R. Otto-а *Der portugiesische Infinitiv bei Camões in Rom. Forsch.*, VI.

⁴ У ствари, називом *quod*-реченица обухватам овде и остале подређене реченице истог, или скоро истог значења — реченице које почињу са *quia*, *quoniam*, а затим нешто касније, и иза *verba dicendi* свезама *quoniam*, *quomodo*. О суптилности дистинкције њихова значања в. закључке које даје Пероша (Perrochat) у нав. делу, стр. 127—131.

⁵ P. Perrochat, нав. дело 157: „la conjonction apparait d'autant plus facilement que la subordinné possède une valeur individuelle plus sensible, un relief plus marqué“.

приближне равнотеже између примене једног и другог обрта. Истина, та се тенденција мора изближе посматрати да би се имао тачнији суд¹. Али, оно што је сасвим поуздано, а то је овде важно подвући, јесте да је допуна помоћу *quod*-реченице иза *verba sentiendi* све више расла а нарочито од II века н. е.². То стоји сасвим у складу с општим полетом аналитичких тенденција чији ће каснији успон имати толико крупних последица у романској епоси.

Сасвим је природно што је јачање *quod*-реченице иза *verba sentiendi* могло утицати и на друге категорије, у првом реду на *verba dicendi*. Захваљујући исцрпним студијама у погледу развита конјункционалних реченица³, може се рећи да је *quod*-реченица иза *verba dicendi* доиста настала касније него иза *verba sentiendi*⁴. Тај утицај *verba sentiendi* је утолико природнији што су се поједини глаголи из те категорије могли приближити по значењу категорији *verba dicendi* — и обрнуто, јер између обе категорије и не постоји тако одсечна граница⁵. На тај се начин дошло врло рано⁶ до конструкције *dico quod venies* — типа који ће бити тако омиљен у свим романским језицима да ће постати такмац инфинитивској конструкцији⁷.

¹ Врло је инструктивна у том погледу статистика коју даје Пероша (нав. дело, 119), из које се, између осталог, види равномерна употреба ова два обрта код Плаута.

² Исто, 149: „A partir du milieu du II-e siècle, la construction [conjonctionnelle] s'étend de plus en plus.“ — И даље, стр. 141: „Mais c'est surtout chez les écrivains chrétiens que l'usage de *quod* s'étend d'une manière considérable“.

³ Подробније о том питању: Perrochat, нав. дело, 86—158, као и тамо наведена дела и студије на које се писац обзира.

⁴ P. Perrochat, нав. дело, 132: „le développement de la complétive conjonctionnelle après ces verbes (*dico*, *scio*, etc.) est beaucoup plus tardif dans la langue littéraire“. Видети и O. Riemann, *Syntaxe latine*, 7-ème éd., стр. 308—309, а нарочито 366 (remarque IV).

⁵ Исто, 143: La limite n'est pas profondément marquée entre ces deux classes et certains verbes sont intermédiaires comme ceux qui signifient „se plaindre, s'étonner, se souvenir“.

⁶ Исто, 139: „la complétive avec *quod* existait dès l'époque de Plaute après les verbes des types *dico*, *scio*: si les exemples sont peu fréquents dans les textes, c'est qu'une langue, même celle de Plaute, du fait qu'elle est écrite, est soumise à une certaine norme littéraire et n'admet qu'en petit nombre les constructions vulgaires du langage parlé“.

⁷ Meillet-Vendryes, *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, 662: „Les propositions complétives de ce genre sont très voisines de propositions infinitives (§ 908); on le voit après les verbes déclaratifs, où les deux constructions sont en concurrence“.

Ако се сада пренесемо у оно време романске епохе када је настајала конструкција *de*-инфинитив, наметало би нам се и питање: да ли се таква допуна почела најпре јављати иза *verba dicendi*, па тек онда иза *verba sentiendi*. Или се, можда, јављала истовремено иза једне и друге категорије — с обзиром да су иза њих већ до тада оба начина, тј. инфинитивска допуна (без предлога) као и допуна *quod*-реченицом, била углавном еквивалентна.

Иако се досад није овако прилазило питању настанка *de*-инфинитива, ипак се такво разматрање може заснивати баш на двојаким тумачењу које постоји у погледу настанка те конструкције. По једном, у основи Тоблеровом¹, *de* је у вези с инфинитивом првобитно имало значење узрока. То би се тумачење доиста могло применити за категорију глагола чију сам допуну назвао *de*-инфинитивом антериорности, али се њиме не може обухватити и категорија глагола иза којих долази *de*-инфинитив постериорности. По другом тумачењу, Мајер-Липкеовом², таква се допуна могла најпре јавити после глагола који значе „почети“ и „престати“. Полазећи од његовог тумачења, могло би се закључити да је *de*-инфинитив настао пре иза *verba dicendi*. Али, Мајер-Липке је ту претпоставку узео као једну од могућних, а не као искључиву, — и то с доста резерве³. То истичем нарочито због тога што су појединци ову његову претпоставку сматрали и подвлачили као коначно дату⁴. Колико према тој претпоставци морамо бити обазриви, показује и сам глагол *commencer* који од најстаријих текстова има широко заступљену допуну

¹ A. Tobler, *Vermischte Beiträge*, I, 5—20.

² W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, III, § 389: „Der Ausgangspunkt [тј. конструкције *de*-инф.] wird bei Verben zu suchen sein, denen ein Passivobjekt oder die Angabe des Ursprungs gleichmässig beigegeben werden kann, also z. B. „anfangen“ und „aufhören“, vgl. im Alexis *ou que seit de Deu servir ne cesset* (17) [број обележава строфу] neben *requitstrent Samuel que il ne cessat pur els Deu preyer* (IV Liv. 25)“.

³ Исто: „Von derartigen Fällen aus scheint dann *de* allmählich weiter gedrun-gen und neben dem reinen Objektsinfinitiv auch da aufgetreten zu sein, wo begrifflich eine Rechtfertigung schwer noch möglich ist. (Подвукао В. Д.).

⁴ Видети такав случај код Алменберга — S. Almenberg, *L'Ellipse et l'infinitif de narration en français*, Uppsala, 1940, стр. 119 — да не помињем и друге случајеве.

à-инфинитива, а тек касније, и знатно ређе, *de*-инфинитив. Све ово јасно сведочи како је ту тешко дати поуздан одговор. Међутим, и за онакав какав мислим треба да буде, потребно је бацити поглед још на једну другу околност због које је могло доћи до овог *de*-инфинитива (постериорности). Наиме, биће потребно узети у обзир колико је општа објекатска конструкција самих *verba dicendi* могла утицати на облик њихове инфинитивске допуне.

2. АНАЛОГИЈА СА ОПШТОМ ОБЈЕКАТСКОМ КОНСТРУКЦИЈОМ *VERBA DICENDI*

Објекат *verba dicendi* могао је поред управног бити и неуправан: *hoc tibi dico, veritatem tibi dico*. Не треба губити из вида да је за изражавање неуправног објекта често био потребан и предлог. Овде нас занима предлог *de*, чија је употреба била у таквој улози врло честа: *cogitare de aliqua re; dicere de aliqua re; hoc dico de illo*. Такав се обрт сасвим природно, протезао у току романске епохе и на оне глаголе исте категорије иза којих га је у класичном латинском било још немогуће употребити: *precari aliquid ab aliquo* а у романском: *precare aliquid de aliquo*¹.

Да је настанак *de*-инфинитива постериорности био потпомогнут и таквим околностима — врло је вероватно: *dicere alicui de aliqua re*: — **dicere alicui de venire*, и даље: — **dicere de ventre* где *de venire* добија две [могућности у погледу значења: 1) да се односи на субјекат главне реченице, тј. *кажем вам да ћу доћи* и 2) да се односи на неуправни предмет глагола главне реченице, тј. *кажем вам да дођеште или да ћеште доћи*. Предлог *de* у таквом [положају већ у старофранцуском језику има значење (а вероватно га је имао и у прелитерарној епоси) *au sujet de*, у српском *о, око, поводом, у смислу*. Истовремено се јавља и његова футурална вредност: *il parle (il dit) de le faire — au sujet de le faire — avec l'intention de le faire — qu' il le fera*. Отуда се у старофранцуском и дешава да се такав *de*-инфинитив налази у алтернацији са *à*-инфинитивом. То значи да је такав *de*-инфинитив имао исту моћ временског изражавања као и *à*-инфинитив постериорности. Он, дакле, обележава радњу која ће (односно која мора, има) да се обави после радње изражене управним глаголом.

¹ В. напред стр. 120.

Само, без обзира како је текло у погледу времена настанка *de*-инфинитива антериорности и *de*-инфинитива постериорности — облика морфолошки истоветних — морало је између њих бити разлике и по функцији и по значењу (в. примере стр. 160—162). Та разлика је исте природе као и она која је постојала између претходника таквих инфинитивских допуна, тј. двају типова *quod*-реченица: *de*-инфинитив антериорности одговара каузалној *quod*-реченици, а *de*-инфинитив постериорности одговара (као и *ad*-инфинитив) финалној *ut*-реченици, односно финалној *quod*-реченици (углавном романској).

Конструкције допунских конјункционалних реченица и њима одговарајућих инфинитивских допуна могу се, за класични латински, с једне, и романски период, с друге стране, представити следећом шемом:

период	<i>verba sentiendi</i>	<i>verba dicendi</i>	<i>verba agendi</i>
латински	а) инфинитив б) <i>quod</i> -реченица	а) инфинитив б) <i>quod</i> -реченица с) <i>ut</i> -реченица	а) инфинитив б) <i>ut</i> -реченица с) (<i>quod</i> -реченица)
романски	а) <i>de</i> -инфин. антериорности б) <i>quod</i> -реченица	а) <i>de</i> -инфинитив постериорности б) <i>quod</i> -реченица	а) <i>ad</i> -инфинитив постериорности б) (<i>quod</i> -реченица)

Да се овако разграничене дате допуне нису никад у језичкој стварности тако одсечно раздвајале — није потребно нарочито ни истицати¹. Али, њихове су главне контуре свакако морале бити таквим у најширој примени. Према томе би горња шема имала своју корисност у томе што може послужити као полаз за разматрање хипотезе о времену настанка како *de*-инфинитива постериорности тако и *de*-инфинитива антериорности. Она помаже да се прегледније виде, према врсти допунских конструкција, и основне разлике између датих глаголских категорија. Према њој би се могло рећи да *verba dicendi* у том погледу стоје између *verba sentiendi* и *verba agendi*: док је за *verba sentiendi* карактери-

¹ О „неправилној“ употреби *quod* место *ut* већ од IV и V века в. О. Rie-mann, *Syntaxe latine*, 7-е éd. стр. 310, примедба V.

стична *quod*-реченица, дотле је то за *verba agendi ut*-реченица. Допунска подређена реченица за *verba dicendi* је и са *ut* и са *quod*.

Налазећи се тако на граници између две бројније категорије, било је сасвим природно да се *избор* инфинитивске допуне иза *verba dicendi* изврши под утицајем једне или друге. Чињеница да је ступио *de*-инфинитив упућује на то да се вероватно таква допуна била већ увелико резвила иза *verba sentiendi* где је *de* могао доћи сасвим у складу са својим дотадашњим значењем (**gaudeo de videre*). Иначе би иза глагола *говорења* (*verba dicendi*) било природније очекивати *ad*-инфинитив који се дотле већ и био јавио иза *verba agendi*, — и имао оно значење које би сасвим ишло допунама *verba dicendi* — значење футуралности.

НАИЗМЕНИЧНОСТ ИНФИНИТИВСКИХ ДОПУНА (А-ИНФИНИТИВ, DE-ИНФИНИТИВ И O-ИНФИНИТИВ)

Ако се усвоји претходно излагање, онда би се дијакронички преглед датих инфинитивских допуна могао представити на следећи начин:

I Латинска епоха	O-инфинитив (симултаност, постериорност, антериорност)
II Романска фаза	O-инфинитив (симултаност) ad-инфинитив (постериорност) de-инфинитив (антериорност) de-инфинитив (постериорност — каснији период општег романског)
III Епоха француског језика	O-инфинитив (симултаност) à-инфинитив (постериорност) de-инфинитив (антериорност) de-инфинитив (постериорност)

Од ране епохе старофранцуског срастају се не само три врсте инфинитивских допуна већ и још четири могућности њихових алтернација. Тако се, за ма који период историјског развјатка француског језика може успоставити овај синхронички пресек:

O	à	de
O/à	à/de	
	O/à/de	
	O/de	

Као што смо видели, највећи део управних глагола може се разграничити према главним основним тенденцијама њихових

допуна у погледу временског значења. Ипак за добар део других — за оне који познају алтернативну инфинитивску допуну — ствар је сложенија. Због сталних међусобних утицаја управних глагола (аналогија, семантичка померања, привлачности и сл.), не постоји увек потпуна доследност у погледу њихове употребе. И сасвим је разумљиво што је услед толиког преплитања дошло до такве сложености, која је много већа него што и горње шеме показују. Јер, свуда где се јавља предлог *de* (у алтернацији или ван ње) треба имати у виду да постоје два његова сасвим различита типа. Према томе, горњи преглед неминовно садржи и сличне предности и сличне недостатке као и већ вековима уобичајена морфологија финитних глагола. Предности — јер се може узети као основица у разматрању секундарних значења која су исто толико важна. Недостатке — јер се из њега не виде и функционална одступања (која су карактеристична за све, изузев за *de*-инфинитив постериорности).

О могућностима тих одступања већ је донекле било говора¹. Овде је важно истаћи да је *основно* значење појединих допуна добрим делом остало и у случајевима алтернативне употребе. То је утолико важније што се у таквом стицају, сасвим природно, преплићу врло често и сама секундарна значења, која ометају да се до крајности и до у појединости спроводе кристално чиста анализа и да се дате допуне увек успешно разграниче.

Идући за основним временским значењем двеју допуна, долази се до закључка да се целокупност *à/de* инфинитива може поделити у две категорије. У прву би ушли они глаголи иза којих је могуће, у мањој или већој мери, још увек наћи разлику између две допуне у погледу изражавања темпоралности (*à*-инфинитив = постериорност; *de*-инфинитив = антериорност). У другу — оне где, практично узев, ту разлику не можемо запазити (*à*-инфинитив = постериорност; *de*-инфинитив = постериорност).

1 КАТЕГОРИЈА *A/DE*-ИНФИНИТИВА

A-инфинитив постериорности у алтернацији са *de*-инфинитивом антериорности

Најкрупнији недостатак проучавања у погледу алтернације *à/de* потиче отуда што се није запажало да постоје два сасвим

¹ Посебна и бљива разматрања су овде морала изостати, док се не укаже прилика за њихово објављивање.

различита *de*-инфинитива. Тако су сви случајеви ове алтернације посматрани као истоветни. Међутим, указивањем на њих, ситуација се мења. Сасвим је разумљиво да, ако у случајевима који не познају алтернацију постоји оштра разлика између два типа *de*-инфинитива, та разлика мора налазити свог одраза и у случајевима где се они јављају у алтернацији са *à*-инфинитивом.

Овде је ред да се задржимо на оним случајевима где је разлика у значењу између две допуне приметна. Треба одмах нагласити да она није увек подједнако велика: негде је очевидна, а негде се до ње долази ближим посматрањем.

Нека ми је допуштено једно кратко упоређење са значењем односно с употребом наших предлога *због* и *ради*, чије се сфере подударају у извесним ситуацијама и у језичком осећању које их иначе лако и потпуно разликује. Није потребно истицати да *због* наговештава узрок, а *ради* намеру (*осШао је код куће због болести; оШишао је у град ради неке куйовине*). Али у примерима као: *осШао је у Београду због (ради) полагања испиШа њихов је* смисао практично исти. Готово тако стоји с разликом између *de* и *à* у датим допунама ове категорије глагола.

Ако је у примерима *il m'encourage à faire cela* и *il m'encourage de faire cela* разлика између две допуне очевидна, у другим ће се установити тек после пажљивијег посматрања. Тако у *Je me suis accoutumé à le faire* и *Je me suis accoutumé de le faire* изгледа на први поглед да нема никакве разлике. Али она ће се и ту показати доста јасном чим покушамо да инф. презента заменимо инф. перфекта. Замена у првом случају је немогућа, а то значи да је посредни футурална вредност допуне (постериорност). У другом случају замењивање је сасвим могуће што значи да је у питању инф. антериорности.

За овакву анализу неопходан је контекст у пунијем опсегу, те ће бити узет нешто дужи пример:

Le bruit courait déjà que j'étais franc-maçon; mes idées me mettaient en marge du monde; sans le prestige de ta famille, elles m'eussent fait le plus grand tort. Et surtout... en cas de séparation, il aurait fallu rendre les Suez de ta dot. Je m'étais accoutumé à considérer ces valeurs comme miennes (NV, 85).

Кад бисмо овде узели *de*-инф., смисао би се потпуно изменио: *Je m'étais accoutumé de considérer (=d'avoir considéré) ces valeurs*

comme miennes а то би значило *je m'étais accoutumé parce que j'avais considéré ces valeurs comme miennes* — што наравно значи сасвим друго.

ПРИМЕРИ

amuser à — toujours le fin soldat chrétien *amusera* son courage à *couper vos femmes par morceaux* (PB, 221).

amuser de — Il *m'amuse de me présenter* son répertoire (говорни језик).

— Il *m'amuse de m'avoir présenté* son répertoire (исто).

s'amuser à — Tenez, lui dis-je; *amusez-vous à feuilleter* ce livre, qui ne peut manquer de vous plaire. (Sylv., 231).

s'amuser de — elle *s'amusait de lui voir faire* son coloriage, découper ses grandes feuilles d'or pour les ornements (A. Daudet — B.).

encourager à — Le bon et gracieux accueil ... *m'encourage à donner* tout de suite ces dialogues (JC, 9).

encourager de — Il *m'a encouragé de me dire* que c'était bien (говорни језик).

se fatiguer à — Elle *se fatigue à prévoir* ce qu'il lui dirait et à *préparer* diverses réponses (MO, 145).

se fatiguer de — Von Lüttwitz *s'est fatigué de murmurer* son *c'est la guerre*, comme une politesse inutile (Serv., 224).

forcer à — il insultait les gens... et les *forçait à se battre* avec lui (Sylv., 158).

forcer de — les pères *forcés d'assister* aux supplices de leurs enfants (PB, 58).

s'habituer à — Un jour viendra, fatalement, où nous nous serons *habitué*s, Jacques et moi, à *considérer* que tu ne te marieras pas (Aur., 135).

s'habituer de — Et elle regrettait sa mère, elle ne pouvait pas *s'habituer de ne plus l'avoir, de ne plus la subir* (Aragon, *Les Communistes*, mars—mai, 1939, Paris, 1950, p. 30.).

haïr à — Il ne *haït pas à parler* de ses petites incommodités (Her-mant, *Le Bourgeois*, 30 — Sandf., 108).

haïr de — *Je le hais d'avoir été le profanateur de ce qu'il aurait pu me transmettre de vous* (P. Hervieu, *Peints par Eux-Mêmes* — B.).

répugner à — *On répugne à se représenter une scène aussi pénible* (Perochon, *Opium*, 65 — Sandf., 220).

répugner de — *Il était humble d'origine et ne répugnait pas d'y faire allusion* (Aveline, *Voiture*, 125 — Sandf., 220).

II КАТЕГОРИЈА A/DE ИНФИНИТИВА

A-инфинитив постериорности у алтернацији с de-инфинитивом постериорности

Наћи разлику у значењу између à-инфинитива и de-инфинитива када и један и други изражавају постериорност у односу на управни глагол — практично је немогуће. То је увек ситуација као код првог глагола који се налази у списку наведених примера: *s'apprêter*. Однос постериорности је подједнако изразит у оба случаја: *je m'apprête à sortir* и *je m'apprête de sortir*. Замена инфинитива презента инфинитивом перфекта немогућа је како у модерном тако и у старом језику. На потпуно исту ситуацију наилазимо и у другим романским језицима било у новијим било у старијим епохама.

Разлика између двеју инфинитивских допуна у наведеним примерима: *à sortir* и *de sortir* је истог реда као разлика између герунда и других могућности њему по значењу практично еквивалентних у оваквој реченици: *c'est en travaillant que l'on acquiert l'expérience*, где се *en travaillant* може заменити помоћу *par le travail, grâce au travail, quand on travaille*, тј. кад се помоћу више различитих средстава добије практично исто значење. Предлози à и de (овде партикуле за обележавање темпоралности инфинитива), и поред тога што се и по значењу поклапају, и даље коегзистирају у језику. Али оне нису без сопственог значења.

Шта онда смета да се један од њих повуче у корист другог? Односно — зашто се њихова коегзистенција наставља и овде где им се и значење и функција поклапају? Одговор би био кратак: држи их њихова *супрошност* из домена њихове најшире примене — домена у коме се два предлога изразито разликују.

Али да постоји у употреби и врло различитих околности које могу условљавати или погодовати *избор* једне од двеју равноправних могућности, и на тај начин постепено и неосетно везивати за сваку од њих и неко посебно значење, односно неки прелив у значењу — то је сасвим могуће и сасвим природно. Тако је, уосталом увек, у језичкој природи, где се при непрекидној стваралачкој тежњи полази од постојећих средстава, и у њима прикривене, или тек зачете, особине дижу на један даљи — *нови* ступањ. Тако би стајала ствар, на пример, с уклањањем зева помоћу предлога *de* иза глагола *commencer* уколико инфинитив почиње вокалом, односно уколико се сâм управни глагол налази у неком облику с вокалом на крају (*il commença de*). Видећемо касније¹ да ни такви, оправдани разлози, не долазе увек до изражаја и да зев у многим случајевима и даље остаје и код самог тог глагола, а и код других.

Да поменем бар још један од таквих момената који су у овој категорији често одлучујући у избору допунског инфинитива. То је да ли се већ један од тих предлога налази у непосредној близини. Врло је вероватно да ће говорно лице увек прећи: *il commence de se préparer à sortir* него *il commence à se préparer à sortir*, мада се иначе иза презента глагола *commencer* далеко чешће употребљава *à*-инфинитив него *de*-инфинитив².

ПРИМЕРИ

s'apprêter à — le professeur d'éloquence sacrée *s'apprêta à noter* dans son esprit toutes les attitudes et toutes les inflexions de voix. (MO, 55).

s'apprêter de — ce pauvre hobereau... *s'apprêtait d'arracher* tout ce qui restait de la fortune (P. Mille, Harpe, 21, — S., 381).

s'arranger à — Les événements la dominaient. Il fallait *s'arranger à les subir* (M. Prévost, *Mademoiselle Jaufre* — B.).

s'arranger de — *Ils se sont arrangés* tous les deux *d'y aller* (говорни јез.).

aspirer à — Mais elle a du coeur, elle a une âme qui *aspire à s'élever* (Vercors, *Le silence de la Mer*, 39).

¹ Уколико нам се укаже прилика да објавимо и то поглавље.

² Н. Svartengren, *Commencer à faire — commencer de faire chez Duhamel*, *Moderna Sprak*, XXXVII, 1943 стр. 22—31. Тај однос у 26 Дјамелових дела за презент глагола *commencer* изгледа: *à*-инф.: *de*-инф. = 179 : 61.

- aspirer de* — *Il aspire d'y contribuer quelque chose* (говорни јез.).
- balancer à* — *Mais le gouvernement Briand balance à se prononcer* (BQ, 268).
- balancer de* — *Elle ne balança pas de confier à ce digne homme que...* (Hermant, *Renards*, 46 anal. 120 — S., 316).
- chercher à* — *Nous cherchons à percer l'avenir* (PB, 81).
- chercher de* — *J'ai cherché de vous dire comment je devins qui je suis* (Gide, *Journal*, 240 — S., 106).
- commencer à* — *Mais vers le soir il commença à s'agiter et à pronocer des paroles si indistinctes qu'elles restent tout entières un secret entre Dieu et lui* (Rôt., 362—63).
- commencer à* — *Vers deux heures il commença de râler; le souffle rauque et précipité qui sortait de sa poitrine était assez fort pour qu'on l'entendît au loin* (Rôt., 363).
- continuer à* — *Et André continua à expliquer la nature* (Livre, 184).
- continuer de* — *je continuai d'entendre* (Livre, 144).

НА ПРЕЛАЗУ ИЗМЕЂУ I И II КАТЕГОРИЈЕ A/DE-ИНФИНИТИВА

Допуна глагола *forcer, contraindre, obliger*

Алтернација *à/de*-инфинитива иза глагола *forcer, contraindre, obliger* заслужује посебну пажњу управо због тога што је и раније тим глаголима указивано посебно место. Опште правило да иза њих стоји *de*-инфинитив кад су у пасиву, и *à*-инфинитив кад су у активу — добро је познато.

Дато правило граматичара одговара највећим делом језичкој стварној употреби. Што је Е. Ландин показала и нагласила случаје одступања не би нас ниуколико изненадило¹. Није, међутим, нигде ни покушано да се објасни *зашто* је та употреба таква, а не друкчија. Зашто баш иза актива да стоји *à*-инфинитив, а иза пасива *de*-инфинитив? Констатација коју је дао проф. Вагнер сасвим је тачна: „предлошка алтернација *à/de* издваја активну вредност од пасивне². Али, и Вагнер с правом истиче да је то само констатација.

Надам се да, ако се пође од онаквог разграничења основних функција темпоралности двеју допуна и од досадашњег разма-

¹ Е. Ландин, нав. дело, стр. 164 и след.

² В. напред стр. 120, нап. 3.

трања уопште, неће бити нарочито тешко открити разлику која постоји између два начина допуне иза поменутих глагола.

Кад су ови глаголи узети активно, онда је њихова допуна заиста у правој вредности футурског значења (односно постериорности): *je vous force (contrains, oblige) à faire cela* значи у ствари: *vous ne l'avez pas fait*, односно *vous ne le faites pas encore*, и даље *vous devez la faire (vous le ferez)*, *je vous y force (oblige, contrains)*.

Друкчије стоји с допуном *de*-инфинитива иза пасивних облика датих глагола. Иако се на први поглед не открива у пуној мери супротност допунског инфинитива у *je suis forcé de le faire* (иначе бих и ову групу глагола сврстао у I категорију *à/de*-инфинитива), ипак се она по *основној* темпоралној вредности показује таквом према *à*-инфинитиву иза активних облика истих глагола. Јер, у својој *основној* вредности временског значења *de*-инфинитив изражава овде ону врсту антериорности о којој је било раније говора — антериорности која се, према ситуацији, помера у симултаност и у постериорност (али не праву). У *je suis forcé de le faire* инфинитивска допуна *de faire* изражава прошлост, или још боље прошлост која се наставља до у садашњост: *je l'ai fait* (и даље *je le fais*) *parce que je suis obligé*. Само, као што смо то и раније на указаном месту видели, таква се антериорност-симултаност прелива у датој ситуацији врло лако и у значење постериорности: *je suis forcé de le faire* добија према томе исту темпоралну вредност за инфинитивску допуну какву има иза актива одговарајућих глагола: — значења *à*-инфинитива (морам то да урадим — *je dois le faire — je le ferai*).

Захваљујући таквим могућностима постаје јасно што је и овде дошло до интервертирања двеју допуна и што се општа правилност: *à*-инфинитив за актив и *de*-инфинитив за пасив унеколико морала нарушити. Све је то сасвим у складу с померањима која су се јавила у темпоралној вредности и иза других глагола иза којих нема алтернације између две допуне. То јест: ако је неки од глагола о којима је реч у пасиву а његова се допуна нешто јаче предочава, као радња која ће да се обави, онда се она изражава помоћу *à*-инфинитива: *je suis forcé à le faire* (поред обичнијег и чешћег *je suis forcé de le faire*). Замена двеју допуна иза активних облика је исто тако схватљива. Ту у ствари имамо алтернацију *à*-инфинитива и *de*-инфинитива праве постериорности: *je vous force de partir* (поред уобичајеног и чешћег *je vous force à partir*).

ОПШТИ ЗАКЉУЧАК

Резултати мојих испитивања могу се у најкрупнијим потезима изложити у два смера: 1) лингвистичко-теоријском и 2) граматичко-практичном. И један и други смер садржи по две главне црте.

1. Лингвистичко-Теоријски смер

А. Прилог проучавању препозиционалног инфинитива у романским језицима

Препозиционални инфинитив у романским језицима није наследник оног и онаквог препозиционалног инфинитива какав се срета у класичном латинском. Он је морао настати у говорном језику касније епохе латинског језика и све се више јачати током романске фазе. Узрок његове појаве мора да потиче из диференцијалних језичких потреба за посебним обележавањем релативне временске вредности обичног инфинитива. Два главна овде проучавана типа препозиционалног инфинитива стоје у том погледу у јасној опозицији: *ad*-инфинитив изражава постериорност, а *de*-инфинитив антериорност. Поред могућности осцилирања у односу на основно значење једног и другог типа, развио се, врло рано, и посебан тип *de*-инфинитива *драве* постериорности за који је својствено да не може еволуирати од своје основне темпоралне вредности. Друга, исто толико значајна околност, јесте да се *ad*-инфинитив не може употребити испред инфинитива перфекта — што значи да се не може наћи у улози *драве* антериорности.

Б. Прилог проучавању препозиционалног инфинитива у француском језику

Два дата типа препозиционалног инфинитива, у целини узев, имају, од најстаријих времена старофранцуског и све до најновијег времена, у суштини подједнако особине темпоралног изражавања. То нам показује огромна доследност у погледу очувања истих инфинитивских допуна за одговарајуће управне глаголе. Такав допунски инфинитив је увек глагол. Коегзистенција истих конструкција и са супстантивираним инфинитивом у старофранцуском не мења ни у чему стање и природу препозиционалног чисто глаголског инфинитива — каквим смо се бавили у току овог рада.

У погледу сразмера броја глагола иза којих се јавља *à*-инфинитив и оног иза којих се јавља *de*-инфинитив постоји, исто тако кроз читав историјски ход француског језика, — приближна равнотежа. То је сасвим природно и одговара језичким захтевима у погледу одређивања футуралности с једне, и претериталности, с друге стране. Не би, према томе, вредела тврђења да је у старофранцуском *de*-инфинитив био крајње редак, као ни то да је иста конструкција далеко чешћа од *à*-инфинитива у модерном француском.

Могућности еволуирања од основног значења двеју допуна довеле су до врло сложених и испреплетаних случајева — одражених у неколико врста алтернација. Два главна типа се нарочито истичу у том целом комплексу. У првом се јасно да установити опозиција двеју допуна. У другом се та опозиција, захваљујући постојању засебног типа *de*-инфинитива постериорности, сасвим угасила.

2. Граматичко-пракћични смер

А. Давање општег правила у погледу употребе двеју допуна

На основу добијених резултата може се дати једно опште граматичко правило. Оно би гласило: ако се радња означена допунским инфинитивом врши после радње управног глагола, долази *à*-инфинитив; ако се радња допунског инфинитива врши пре радње управног глагола, долази *de*-инфинитив. Није ни потребно истицати да ће такво опште правило имати и све предности и све недостатке граматичких правила уопште, али то не би смањивало његову вредност у погледу опште оријентације и у погледу обучавања примене двеју конструкција.

Б. Давање примера за примену двеју допуна¹

Због разних утицаја, у првом реду због аналогичности с појединим глаголима или глаголским изразима, дошло је до тога да су основне тенденције у појединим случајевима могле и скренути из сфере темпоралности која би им нормално морала припасти.

¹ Примери су, разуме се, овде морални изостати; они сад чине саставни део већ поменутог приручника.

Давање примера ће, према томе, имати и чисто практичну вредност. Примери ће корисно послужити за општу оријентацију, а и као грађа од које би се — и према којој би се могло поћи даље. При том ће бити неминовне не само допуне — него и исправке.

СКРАЋЕНИЦЕ — ABBREVIATIONS

- Anneau — A. France, *L'Anneau d'améthyste*, Paris, Calmann-Lévy, 1899.
 Aspr. — *La Chanson d'Aspremont*, 1, éd. par L. Brandin, Paris, 1923.
 Aur. — L. Aragon, *Aurélien*, Paris, Gallimard, 1944.
 Av. — *Le Garçon et l'Aveugle*, éd. par E. Faral, Paris, 1922.
 B. — G. Björklund. *A ou de avec un verbe à l'infinitif*. Linköping, 1896.
 Berg. — A. France, *M. Bergeret à Paris. Oeuvres complètes illustrées*, XII, éd. Calmann-Lévy.
 BQ — L. Aragon, *Les Beaux Quartiers*. Paris, Denoël, 1950.
 Ch. — *La Chastelaine de Vergl*, éd. par G. Raynaud, 3-ème éd., Paris, 1921.
 Cr. — A. France, *Crainquille*. Paris, Calmann-Lévy, 1910.
 JC — A. France, *Les opinions de M. Jérôme Coignard*. Paris, Calmann-Lévy, 1923.
 L. — *Le Couronnement de Louis*, éd. par E. Langlois. Paris, 1925.
 Lys — A. France, *Le Lys rouge*. Paris, Calmann-Lévy, 1912.
 Livre — A. France, *Le livre de mon aml*. Paris, Hachette, 1943.
 Mar. — *Le Mariage des Sept Arts.*, ed. par A. Långfors. Paris, 1923.
 MO — A. France, *Le Mannequin d'osier*. Paris, Calmann-Lévy, 1925.
 NV — F. Mauriac, *Le Noeud de vipères*. Paris, Pourpre, 1932.
 Orme — A. France, *L'Orme du Mall*. Paris, Calmann-Lévy, 1909 (?).
 PB — A. France, *Sur la Pierre blanche*. Paris, Calmann-Lévy.
 Pir. — *Piramus et Tisbé*. éd. par C. de Boer. Paris, 1921.
 Rév. — A. France, *La Révolte des anges*, O. C. I., XXII.
 Rob. — Adam le Bossu, *Le jeu de Robert et Marlon*, éd. par E. Langlois. Paris, 1924.
 Rôt. — A. France, *La Rôtisserie de la Reine Pédauque*. Paris, C.—L., 1912.
 S. (Sandf.) — K. Sandfeld, *Syntaxe du français contemporain*, III. *L'Infinitif*. Copenhague-Paris, 1943.
 Serv. — L. Aragon, *Servitude et Grandeur des Français*. Paris, Bibliothèque française, 1945.
 Sylv. — A. France, *Le Crime de Sylvestre Bonnard*. Paris, Calmann-Lévy (1926).
 TM — A. France, *Les Temps meilleurs*. Paris, Pelletan, 1906.
 Thais — A. France, *Thais*, O. C. I., V.
 Tr. — *Le Roman de Troie en prose*, éd. par L. Constans et E. Faral, Paris, 1922.

Владо Драшковић

Résumé

Vlado Drašković

L'infinitif précédé des prépositions à ou de comme complément du verbe en français*Introduction*

Bien qu'il y ait un nombre considérable de travaux sur l'infinitif en français, cette forme verbale représente toujours à bien des égards un domaine curieux à étudier, et même à explorer. C'est une parcelle de ce domaine qui a attiré notre attention et qui fait l'objet du présent travail. Il s'agit de l'infinitif employé avec la préposition *à* et la préposition *de* servant de complément à une multitude de verbes régissant, par exemple dans: *j'hésite à y aller, je me contente de vous voir, je vous prie de faire cela, je suis obligé de partir, je vous oblige à partir, je vous oblige de partir (?)*: *il le force à/de faire cela, il commence à/de faire cela, etc.* On ne pouvait éviter de prendre en considération l'*infinitif pur* (c'est-à-dire l'infinitif sans préposition) parce qu'il se trouve souvent en alternance avec l'infinitif prépositionnel: *il prétend à/0 faire, il souhaite de/0 le faire; il aime à/de/0 faire.*

Ce n'est point un hasard si dans les grammaires, même les plus complètes, il existe une grave lacune à l'égard de ces constructions. Car, malgré les études faites jusqu'à présent sur l'infinitif, et souvent d'une haute valeur, il est difficile de décider si l'emploi des tournures de l'infinitif suit certains principes et si, par conséquent, on peut ou non fixer les tendances fondamentales de ces tournures. C'est précisément ces tendances que nous nous sommes efforcé de relever et de définir, en examinant l'infinitif-complément sous l'angle de sa *valeur temporelle*.

En même temps, le côté pratique exigeait de présenter un matériel suffisant à la base duquel on pourrait proposer, sinon des règles bien stables, du moins une orientation générale. Il ne faut donc pas s'attendre que la lacune qui existe dans les grammaires soit comblée d'une façon complète, mais nous espérons que le matériel et la nouvelle perspective contribueront à saisir l'opposition entre ces deux constructions de l'infinitif prépositionnel en français et, jusqu'à un certain degré, dans les langues romanes en général.

I PARTIE

De l'infinitif en latin et de l'infinitif prépositionnel

I

On a souligné partout — dans les monographies et dans les manuels de linguistique romane — que l'infinitif, grâce à sa valeur substantive, a pu entrer en combinaison avec une préposition. Cependant, à notre avis, cette opinion est erronée et nous avons consacré un chapitre à l'infinitif latin pour souligner sa valeur expressément verbale. Cette valeur s'exprime surtout alors que l'infinitif servait de complément au verbe régissant — emploi le plus répandu au cours de toute l'époque latine. Tout en renvoyant aux ouvrages où le nombre des verbes régissants peut être suivi de plus près, nous nous sommes contenté d'en retenir quelques dizaines afin de donner au lecteur la possibilité de saisir le critère selon lequel nous les avons répartis en deux catégories (A et B, p. 92). Cette répartition est au fond le point de départ dans notre conception de la valeur temporelle de l'infinitif prépositionnel. On verra plus tard que c'est sur la base du rapport même du verbe régissant et de l'infinitif que nous fondons notre hypothèse sur la naissance et par suite sur la fonction de l'infinitif prépositionnel. L'essentiel pour les deux catégories serait: A) — l'action du verbe régissant s'accomplit *avant* celle exprimée par l'infinitif complément (après: *tubeo, postulo, moneo, suadeo, ueto, incipio, etc.*); B) — l'action du verbe régissant s'accomplit *après* la réalisation de l'action exprimée par l'infinitif complément (après *gaudeo, doleo, pudeo, indignor, laetor, etc.*).

D'autre part, après un assez grand nombre de verbes, surtout après les *verba sentiendi* et *verba dicendi*, l'infinitif pouvait être remplacé par la proposition subordonnée contenant le *verbum finitum* correspondant. De cette manière l'infinitif subissait de plus en plus l'influence du *verbum finitum*, ce qui a pu contribuer au renforcement de sa valeur purement verbale. Toujours est-il que l'infinitif latin possède un système de temps très riche: *scribere, scribi, scripsisse, scriptum esse, scriptum fuisse, scriptum iri*.

II

Bien que rare, l'infinitif prépositionnel figure dans les textes latins. Sans doute y est-il venu sous l'influence du grec, et on ne le trouve que dans les écrits proprements savants, plutôt philosophi-

ques. Dans cette tournure l'infinitif semble réellement posséder la valeur substantive. On pourrait dire qu'elle l'emporte sur la valeur verbale s'il n'y avait pas d'autres compléments qui s'y opposent. En réalité, ici aussi la valeur verbale prédomine. Dans l'exemple de Cicéron: *inter optime valere et gravissime aegrotare nihil interesse* ce sont les adverbes *optime* et *gravissime*, et non pas les adjectifs, qui déterminent les infinitifs.

D'autre part, l'infinitif prépositionnel tel qu'il se trouve en latin n'entraîne que quelques prépositions: *inter; praeter, ab*. Le seul exemple connu où figure la préposition *ad* en latin classique (Lucrèce: *ad sedare sitium fluvii fontesque vocabant*) pourrait se ranger à part et être classé dans le type de l'infinitif prépositionnel qui se développera au cours de l'époque romane.

Le fait que les prépositions qui pouvaient venir devant l'infinitif latin perdent cette faculté à l'époque ultérieure est d'une importance capitale. On est amené par là à la critique de l'opinion généralement reconnue que l'infinitif prépositionnel dans les langues romanes est l'héritier de celui du latin. Par conséquent on a lieu de croire que la tournure a dû apparaître dans le latin parlé d'une époque ultérieure pour se transmettre et se développer de plus en plus à travers le roman commun. Il est vrai qu'elle a laissé peu de traces dans les écrits du bas latin, mais elle les a laissées quand même, malgré la volonté et l'intention des écrivains. Les prépositions qui entrent alors en combinaison avec l'infinitif gardent cette faculté jusqu'à nos jours: *pro, ad, sine, de* — ce qui reflète d'emploi du langage vivant. Il est vrai, bien entendu, qu'à cette époque les prépositions *inter, praeter, ab* continuent pleinement leur existence dans les écrits, mais elles représentent la tradition littéraire et l'influence de l'école.

En terminant le chapitre sur l'infinitif en latin, nous avons renvoyé aux ouvrages principaux qui abordent et traitent la question de la genèse même de l'infinitif prépositionnel dans les langues romanes, notamment dans la langue française. Nous avons appuyé sur le fait que jusqu'à présent on s'est occupé de résoudre le *comment* et le *quand* de la naissance de l'infinitif prépositionnel. Le *pourquoi*, ayant été négligé, attire au fond notre attention. Car, si l'on arrive à répondre à cette question, il sera possible de saisir les différences essentielles des deux types de constructions infinitives et par là de préciser dans la mesure du possible leur application. En même temps, on apportera quelques traits de plus à

l'explication des deux autres questions qui concernent le *quand* et le *comment* dans la genèse de l'infinitif prépositionnel dans les langues romanes en général. C'est surtout à cet égard, comme on le verra plus tard, que prendra sa valeur notre constatation qu'il existe deux sortes différentes de l'infinitif complément avec la préposition *de*: l'un que nous avons dénommé *l'infinitif d'antériorité* et l'autre de *postériorité constante*.

A propos des travaux sur l'infinitif prépositionnel en français

a) Les travaux qui se rapportent à l'ancien français

Une quantité considérable d'exemples enregistrés, mais aucune tendance générale à en tirer — telle serait la caractéristique la plus brève des travaux concernant l'infinitif en vieux français¹. L'emploi de l'infinitif après *à* et *de* apparaît plus enchevêtré, plus compliqué. On en arrive à penser que seul est possible un enregistrement pur et simple, en dehors de toute ligne directrice. Peut-être faut-il attribuer à cette circonstance même le fait que les études sur ce sujet sont moins nombreuses pour les époques ultérieures.

Cependant, la valeur du matériel recueilli reste d'une grande importance. Du moins l'a-t-il été pour nous. Grâce à son abondance à laquelle se joint le matériel de nos analyses, nous avons essayé de déceler quelques tendances générales. Dans ce but il était indispensable de dresser un tableau des verbes régissant avec leurs infinitifs complémentaires en ancien français (voir le tableau I, p. 109). Puis, de confronter cet état des choses avec l'état actuel, ou plutôt, de voir systématiquement comment se comportent à cet égard les héritiers des anciens verbes dans la langue moderne (v. le tableau II, p. 122). Les comparaisons à la base des tableaux donnés et les statistiques faites par la suite permettent de tirer quelques conclusions significatives pour notre sujet. En voici deux, les plus importantes:

1) Le nombre des verbes régissant un infinitif avec la préposition *à* en vieux français est approximativement égal à celui des

¹ Ils ont été examinés dans leur ordre chronologique; il suffit de citer ici les noms de leurs auteurs: Wulff, Soltmann, Schiller, Sörgel et Lachmund.

verbes complétés par *de* + infinitif — ce qui est contraire à l'opinion généralement admise que *à* + infinitif est incomparablement plus répandu.

2) Les verbes régissants ont, en grande majorité, gardé immuable jusqu'à l'époque moderne leur faculté primitive par rapport au choix de l'infinitif-complément — ce qui s'oppose à l'opinion généralement reconnue que le *de* + infinitif s'est élargi en évinçant son rival, c'est-à-dire *à* + infinitif.

b) *Les travaux qui se rapportent au moyen français et au français moderne*

Après avoir exposé ce qui caractérise ce groupe de travaux¹, nous le rattachons au groupe précédent pour tirer de l'ensemble quelques conclusions communes, essentielles quant à la nature et l'emploi des constructions infinitives ainsi qu'à leurs parties composantes :

1) La différence entre les deux constructions n'est démontrée nulle part.

2) Il n'y a pas de distinction au point de vue du sens entre les infinitifs-compléments, en cas de leurs alternances non plus.

3) Les prépositions *à* et *de* ne sauraient avoir, surtout selon l'opinion des auteurs plus récents, un sens propre.

Il faut ajouter encore qu'à la fin du chapitre un tableau spécial illustrant l'emploi des infinitifs-compléments après certains verbes dans le moyen français a dû être omis. Cependant, ce tableau n'était pas fait dans le but d'être exhaustif mais pour permettre de voir d'une façon plus générale qu'à cette époque, et notamment au XVIe siècle, le choix entre l'infinitif prépositionnel et l'infinitif pur était plus libre qu'aujourd'hui et qu'en ancien français. Cela se comprend facilement quand on pense aux deux tendances opposées: l'une latini-sante, l'autre française. Nous n'avons donc pas voulu élargir par trop notre travail et faire un détour inutile pour lui, puisque la correspondance qui existe entre le vieux français et le français moderne à l'égard du problème posé suffit et permet de voir plus clair dans la nature des constructions dont nous nous sommes occupé.

¹ Ce sont les travaux de: Klausning, Palmgren, Gallert, Kjellman, Schiffauer et Landin.

Les prépositions à et de

Quand on compare les conclusions qui se laissent tirer des travaux examinés et la stabilité que nous avons constatée dans le choix des prépositions, on est amené à voir là une opposition. Car, si l'on affirme qu'il n'y a pas de distinction dans le sens des deux prépositions quand elles précèdent l'infinitif complément, on est obligé de se demander: d'où provient alors la stabilité, du moins approximative, dans leur emploi? Cette stabilité, à notre sens, n'est pas arbitraire; elle n'est pas arbitraire non plus même dans une bonne moitié des cas des alternances prépositionnelles. Cela a exigé d'examiner une fois de plus la nature des deux prépositions et de chercher la fonction qu'elles remplissent devant l'infinitif, d'autant plus qu'on a souligné plus d'une fois l'emploi chaotique à cet égard.

Il est incontestable qu'il est extrêmement difficile de fixer la vraie fonction de *à* et *de* devant l'infinitif. L'opinion courante depuis quelques dizaines d'années veut que dans un tel emploi les deux prépositions soient des mots vides — des mots qui n'ont pas de signification propre, ou plus exactement: des mots qui n'ont aucune signification (cf. à cet égard A. Meillet, F. Brunot, J. Vendryes, Ch. Brunot, C. de Boer). On saisit mieux maintenant la gravité de la question que nous avons posée plus haut: d'où provient la stabilité dans la majorité, presque dans la totalité des cas de l'infinitif prépositionnel? Quelle est la raison qui maintient un choix conséquent des prépositions „vides”? Pourquoi leur emploi ne serait-il donc pas tout à fait arbitraire si les deux mots, *à* et *de*, sont vides de sens? Pourquoi ne les omettrait-on pas entièrement, s'ils n'expriment rien?

La seule raison (du moins pour la préposition *de*), proposée par M. C. de Boer, le besoin de combler un „hiatus syntaxique”, pourrait être admise s'il ne s'agissait que d'une seule préposition. Elle pourrait être encore admise si les deux prépositions se confondaient entièrement. Mais comme il n'en est pas ainsi avec l'emploi des deux prépositions, le problème continue à se poser comme auparavant. Car, enfin, si on élimine l'hiatus syntaxique de cette façon, à quoi bon recourir tantôt à un mot „vide”, tantôt à un autre?

S'il y a lieu de parler de mots vides, ce serait, à notre avis, dans le cas de certaines parties de mots (ces parties ayant été autrefois des mots autonomes, p. ex.: *hui* dans le mot *aujourd'hui*). Mais pour les prépositions nous sommes bien obligé de prendre une autre attitude. C'est ainsi que nous sortons de la voie tracée par les grands

linguistes, bien qu'à contre-cœur et tout en sachant combien on peut risquer en des circonstances pareilles à diverger avec les savants d'une haute renommée. Encore y a-t-il peut-être une chance qui nous serait favorable dans cette divergence d'opinion; c'est que ces grands savants se sont seulement penchés en passant sur ce problème, à l'exception de M. C. de Boer qui s'en est occupé de plus près, notamment dans son remarquable *Essai sur la syntaxe moderne de la préposition en français et en italien*. Il va sans dire que nous leur sommes redevable à tous, puisque c'est surtout en les étudiant et en partant souvent de leurs raisonnements que nous nous sommes efforcé de pousser plus loin dans la solution du problème posé.

C'est ainsi qu'en partant de la nature des prépositions en général, plus spécialement des prépositions latines *de* et *ad*, nous appuyons sur leur *sens multiple* et complexe. Dans la multiplicité de leurs sens il y en a toujours *un* qui s'impose par la situation même, pendant que les autres sont là aussi — mais latents. Quand elles sont prises isolément, il dépendra du sujet parlant lequel des sens latents apparaîtra au premier plan. Les prépositions ne sont donc pas privées de leurs sens propres. Bien au contraire, elles en ont toujours plusieurs.

Quelle est la situation qui impose un sens aux prépositions *à* et *de* devant l'infinitif? Le rapport temporel entre le verbe régissant et l'infinitif complément représente ici la situation qui fera apparaître un sens correspondant de la préposition — sens extrêmement subtil, bien-entendu. C'est donc ce rapport — pris dans la perspective de temporanéité — qui impose la vraie fonction de la préposition. Nous disons la *vraie*, mais non pas la *seule*. Les autres, disons „spaciales“, ont été souvent abordées et nous les avons prises en considération seulement en passant.

II PARTIE

Les prépositions à et de devant l'infinitif — exposants de sa temporanéité

Après l'analyse du rapport temporel qui existe entre le verbe régissant et l'infinitif-complément, nous essayons de préciser la valeur subtile des prépositions *à* et *de*. Ce même rapport existait aussi en latin et nous avons, dès le début (pp. 91—93), réparti les verbes régissants latins en deux catégories (A et B)¹. L'infinitif latin prenait

¹ Pour les verbes de la catégorie A nous proposons le terme *verba agendi*, pour ceux de la catégorie B *verba acti*.

tout seul une valeur correspondante: *simultanéité, postériorité* ou *antériorité*. L'infinitif conserve cette même faculté au cours des siècles, d'où il s'en suivit le besoin d'une distinction morphologique pour chacune des trois possibilités. Le fait que l'infinitif latin s'était différencié dans un système morphologiquement assez riche doit être considéré comme le résultat d'une vive tendance à marquer les différentes valeurs temporelles de l'infinitif même. Mais ce système ne s'est pas montré suffisamment solide dans le langage parlé où il a fini par s'éliminer assez tôt (en quoi il faut voir une des tendances analytiques qui se sont accrues à l'époque du roman commun).

Si le système de temps de l'infinitif latin s'est écroulé au point de vue des formes, le besoin d'exprimer par lui les nuances temporelles a profondément persisté. Le sentiment linguistique a plutôt choisi des constructions analytiques comme plus efficaces. Le rôle des prépositions *ad* et *de* (on peut en dire presque autant pour *sine* et *pro*), déjà multiple jusqu'alors, s'élargit encore davantage. Les prépositions *ad* et *de* commencent à lier, chacune dans son domaine, le verbe régissant et l'infinitif. Le nouveau moyen se montre plus vivace et s'accroît de plus en plus.

Il y a, croyons-nous, un argument suffisamment fort qui vient en aide à notre hypothèse: c'est que seules les prépositions qui pouvaient marquer les rapports de temps se sont trouvées en liaison avec l'infinitif, à l'exclusion de bien d'autres. De là le nombre assez restreint des prépositions qui viennent former pour ainsi dire un nouveau système temporel de l'infinitif.

On connaît bien toute une série de termes par lesquels on a dénommé les prépositions dans une grande partie de leur emploi, et tout particulièrement les prépositions *à* et *de*¹. Il est tout à fait compréhensible que l'effort spécial tendant à créer une nomenclature aussi riche provient de ce qu'on a voulu pénétrer dans l'individualité particulière de ces prépositions. Nous ne sommes pas forcé de forger un terme spécial, ni non plus d'accepter avec empressement aucun des termes mentionnés en passant ci-dessus, puisque les prépositions *à* et *de*, même dans leur sens le plus subtil, ont pour fonction d'exprimer un rapport — celui d'un temps. Faisant partie de la catégorie des mots de relation, leur fonction devant un infinitif est donc de marquer, de souligner ou d'annoncer un rapport entre

¹ *Eléments grammaticaux, agents grammaticaux, chevilles grammaticales, mots outils, mots vides, mots écrasés, particules annonciatives, ligatures grammaticales, exposants, coefficients, etc.*

le verbe régissant et l'infinitif. En réalité, on pourrait garder certains de ces termes spéciaux, mais nous croyons qu'il vaut mieux retenir le terme traditionnel: les prépositions.

Au fond, le rôle particulier des deux prépositions dans les constructions examinées se résume de la façon suivante:

1° — La préposition *à* marque la *postériorité* (après les verbes: *aboutir, s'acharner, aider, animer, etc.* Ex.: *Le notaire s'applique de nouveau à justifier le système d'éducation de mademoiselle Préfère*).

2° — La préposition *de* marque l'*antériorité* (après les verbes: *accuser, admirer, s'affliger, ahurir, blâmer, etc.* Ex.: *M. Bergeret s'affligeait de voir que la ville était culbutée*; v. les exemples pp. 158—159).

3° — L'absence de la préposition (préposition zéro —0) permet à l'infinitif (c'est-à-dire l'infinitif pur) de garder dans beaucoup de cas l'ancienne position, les facultés qu'il pouvait avoir en latin. Il faut remarquer pourtant que ces facultés se trouvent très restreintes par rapport à celles d'autrefois, parce que les deux prépositions en question ont tellement empiété sur leur domaine.

Cependant, cette délimitation qui vaut dans l'ensemble général, ne doit pas être prise d'une façon absolue. Sans compter un type spécial de *de*+infinitif (postériorité constante, v. les exemples aux pages 162 et 169—70), les possibilités d'évolution et d'éloignement de la fonction primaire de chaque construction sont tout à fait naturelles. Puis, ici, comme partout, les influences réciproques ont été inévitables. Mais tout cela n'encombrera pas la voie qui mène vers une orientation générale pour comprendre l'emploi des infinitifs-compléments.

Ainsi les infinitifs prépositionnels se placeraient entre les infinitifs indépendants (c'est-à-dire les infinitifs nominaux qui sont atemporels) et les formes verbales finies. Peut-être seraient-ils plus près de ces derniers puisqu'ils peuvent évoluer de leur valeur primaire (fondamentale) et aboutir à des valeurs secondaires. Un certain nombre d'exemples illustrent cette évolution et permettent d'examiner la temporaineté de chaque infinitif (v. les pages 159 et 161).

Examen de la délimitation précédente des valeurs temporelles

Il a été nécessaire de présenter un assez grand nombre d'exemples des verbes régissants, pour deux raisons:

1° Dans les questions de cette nature on peut seulement à partir d'un grand nombre de cas vérifier des conclusions que l'on se propose de faire.

2° On n'avait jamais dit combien grand est ce nombre, et nous avons voulu souligner qu'il s'agit d'une quantité considérable de verbes figurant dans les deux constructions.

L'analyse des exemples donnés¹ permet de tirer plusieurs conclusions. Si l'on considère les possibilités temporelles de l'infinitif avec la préposition à, on voit que dans les 96% des cas de son emploi il exprime la *postériorité* (le futur relatif). Nous disons alors que la valeur générale de à+infinitif, au point de vue de la temporelité, consiste à exprimer la postériorité. Il faut souligner en même temps que l'infinitif passé ne vient jamais après la préposition à.

Pour l'infinitif précédé de la préposition de la chose est plus complexe, mais non pas compliquée. L'analyse nous montre qu'il existe deux catégories de ce complément. L'une, probablement plus ancienne, et la plus répandue (60—70% de l'ensemble de de+infinitif), comprend les cas où l'infinitif exprime l'*antériorité* (le passé relatif). Il faut remarquer que les verbes régissant ce type de de+infinitif peuvent aussi bien être complétés par l'infinitif passé (v. les exemples pp. 166—161). Par contre, l'autre catégorie de de+infinitif n'admet point cette possibilité, puisque l'infinitif y exprime toujours la postériorité (v. les exemples p. 162, 169). Tandis que le premier type peut osciller par rapport à sa fonction générale, le deuxième est exclusivement constant dans la sienne, et c'est pourquoi nous l'avons appelé l'infinitif de *postériorité constante*.

L'infinitif de postériorité constante

La constatation précédente entraîne de nouvelles questions, dont la plus importante serait: Pourquoi le de+infinitif a-t-il pu prendre le rôle d'exprimer la postériorité si ad+infinitif remplissait déjà cette fonction?

Pour répondre à cette question, nous avons pris comme point de départ trois catégories de verbes latins: les *verba sentiendi*, les *verba dicendi* et les *verba agendi* (notre terme, v. *supra*) afin d'examiner les influences mutuelles exercées sur leurs compléments phrastiques commençant par les conjonctions *quod* et *ut*. Le schéma que nous avons dressé à la suite de cet examen (p. 176) montre qu'à

¹ Ils font partie de notre manuel *Dopunski Infinitiv* (Belgrade, 1960).

l'égard de leurs compléments les *verba dicendi* se trouvaient intermédiaires entre les *verba sentiendi* et les *verba agendi*. On y voit bien ce qui associe et ce qui dissocie la catégorie intermédiaire par rapport à chacune des deux autres. On pourrait s'attendre à ce que *ad*+infinitif l'emporte pour cette catégorie, mais comme il n'en est oint ainsi il faut chercher le facteur qui a mis ici en action la préposition *de*. Nous voyons ce facteur sous deux aspects:

1) Le *de*+infinitif a dû être déjà assez fort après les *verba sentiendi* pour avoir attiré la catégorie des *verba dicendi*. Encore faut-il souligner que le phénomène a dû se produire relativement très tôt puisqu'il se trouve dans toutes les langue romanes. (Remarquons ici que la construction *de*+infinitif est généralement considérée comme une création beaucoup plus jeune que *ad* +infinitif).

2) La victoire de la préposition *de* après cette catégorie de verbes a été facilité ici par le fait que le complément nominal après ces mêmes verbes pouvait s'introduire aussi par la préposition *de*: *cogito de aliqua re: cogito de scribendo: cogito de scribere*.

Les alternances prépositionnelles devant les infinitifs

Les résultats obtenus par notre délimitation permettent tout d'abord de considérer l'emploi des infinitifs complémentaires comme plus simple et de délimiter plusieurs centaines de verbes qui exigent un des deux types de construction. Un nombre assez restreint d'entre eux reste inévitablement flottant, puisque la situation déborde parfois les tendances générales que nous avons relevées.

D'autre part, ce procédé fait pénétrer un peu plus de clarté dans un domaine assez complexe et jusqu'à présent extrêmement embrouillé, nous voulons dire dans le domaine des alternances prépositionnelles. C'est pourquoi on doit les aborder une à une.

L'infinitif précédé des prépositions à et de en alternance

Nous divisons en deux catégories l'ensemble des alternances *à/de*+infinitif. Dans la première (I) entrent les verbes dont les compléments alternatifs sont colorés par la valeur temporelle opposée des deux prépositions. On a donc: *à+inf./de+inf.* = *postériorité/antériorité*. A titre d'exemple: — *amusez-vous à feuilleter ce livre* (France); *elle s'amusait de lui voir faire son coloriage* (Daudet). Voir les exemples pp. 180—181.

La deuxième catégorie (II) englobe les verbes après lesquels les alternances ne se trouvent nullement en opposition de valeur temporelle. On a: à + *inf.*/de + *inf.* = *posteriorité/posteriorité*. C'est donc le cas où le *de*+infinitif de *posteriorité constante* se trouve en alternance avec à+infinitif (après les verbes: *s'arranger, aspirer, chercher, continuer, commencer*, etc.). Voir pp. 182—183 pour le français moderne, et pour l'ancien français 150—151. Il n'y a, au point de vue pratique, aucune différence entre les deux types de compléments, puisque tous les deux expriment la postériorité. C'est alors qu'il es indispensable de faire intervenir d'autres explications et de chercher les raisons qui décident sur le choix entre les deux prépositions¹.

A la limite de la I et de la II catégorie de l'alternance à/de.

Les verbes: forcer, obliger, contraindre

Suivant le même principe de la temporaineté, les trois verbes se placeraient entre les deux catégories des verbes qui se complètent par à/de+infinitif. On sait, et toutes les grammaires le constatent depuis longtemps, que ces verbes sont suivis à l'actif de la préposition à, et au passif de la préposition de. On a discuté et complété cette règle, trouvant qu'elle n'est pas absolue (Landin), et que l'interchangeabilité y apparaît. Seulement, on n'a essayé d'expliquer ni la règle générale ni les raisons de cette interchangeabilité des prépositions. Nous espérons l'avoir fait grâce à la perspective qui nous a guidé.

Si l'on part de la fonction générale de à+infinitif, on trouvera qu'elle correspond tout à fait à la nature des trois verbes quand ils sont à l'actif. Leurs infinitifs-compléments renferment toujours une idée de futur: *je vous oblige à faire cela* veut dire en réalité: *vous n'avez pas fait cela*, ou encore en vrai équivalent: *vous devez faire cela (=vous ferez cela), je vous y oblige*.

La préposition de pour les formes passives de ces verbes se justifie, elle aussi, mais d'une façon moins explicite. Dans la phrase: *je suis forcé de le faire*, le complément de *faire* représente tout d'abord un cas spécial, mais fort répandu, de l'antériorité dont nous nous sommes occupé de plus près à la page 166—167. Bref, il s'agit là d'une antériorité qui se transpose facilement en simultanéité et puis en postériorité: *je suis forcé de faire* = *je l'ai fait* (puisque)

¹ Nous espérons pouvoir bientôt publier cette partie du travail.

je suis forcé = je le fais (puisque) je suis forcé = je le ferai (puisque) je suis forcé.

A l'aide de la faculté mobile de l'infinitif d'antériorité on saisit facilement par quoi les trois verbes s'associent tantôt à la I-ère, tantôt à la II-ème catégorie de l'alternance *à/de*-infinitif. Grâce à la même faculté, l'interchangeabilité des deux prépositions a été inévitable.